

იოსებ თბილელი

ფიქ-გოშუკი
ანუ

გიორგი სააკაძის ხელმძღვანელობით

ისტორიული ზეგება

ავტორის მოკლე ბიოგრაფიით და წინასტუვაობით.

თბილისი

სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა ნიკ. ქ. № 21.

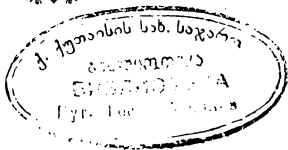
1897 -

იოსებ თბილელი

დიდმოუხაკიანი

ისტორიული ზოგმა

ქმედი მწერლობაჲ

თბილისი

Тип. М. Шарадзе и К-о пик. ул. 21. || სტ. მ. შარაძისა და აზნ., ნიკ. ქ. № 21.

1897

Д о з в о л е н о ц е н з у р о ю . Т и ф л и с ъ , 19-го Марта, 1897 г.

იოსებ თბილელი

დ.

მისი თხზულება „დიდ-მოურავიანი“.

...და შეილებსაც კი ხშირად გაზისთ
შავი ბეჭედი,
არ დაიდუმებს ისტორია,
ნუ გაქვს იმედი!..

3. ო.

„დიდ-მოურავიანის“ ავტორი, იოსებ სააკაძე თბილელად წოდებული, ჰლატონ იოსელიანის მოწმობით, უთფილა შეილის შვილი თვით დიდი მოურავისა გიორგი სააკაძის, რომლის დაბადების წელიწადი არა სჩანს. ბავშობიდან აღზრდილა ქათა-ხევის უდაბნოში, სადაც აღკვეცილა ბერად. შემდეგ წასულა იმერეთს, იქ რადენიმე ხნის შემდეგ დაუნიშნა მღვდელ-მთავრად რაჭაში, სოფელ ნიკორწმინდას, სადაც დაუწყო ცოტა ხანა და მერმე როსტომ მეფისა და მარიამ დედოფლის თხოვნით გადმოსულა ქართლში იმავე თანამდებობით სოფელს აწერს, ოსმალების მიერ გაუქმებულ ჰაჩიაშა, რომლის მევიდრთ მახვილითა და ცეცხლით მადებინეს ოსმალებმა მკვლელობის სჯული. იმ დროს სათაბაგოს გამგებელი იყო როსტომ ფაშა, რომელიც იჯდა ახალ-ციხეში და მოხვდებოდა იოსებ თბილელს შორეულ მონათესავედ, რისგანაც თითონაცა და მეფე-დედოფალსაც ეკონათ რომ ესეთის ნათესაობის მეოხებით უფრო ადვილად განმტკიცდებოდა ქრისტეს სარწმუნოება სამეცხეთოში, მაგრამ იმედი გა-

უცრუვდათ. საათბაკოში მისვლისთანავე როსტომ ფაშამ, ტომით ქართველმა და სჯულით კი ფანატიკოსობამდე მიღწეულმა მაჰმადიანმა, თუმცა მიიღო თავაზიანად, როგორც უბრალო ზრდილობაც კი მოითხოვდა, მაგრამ, როგორც მოსალოდნელი იყო, თანამდებობის აღსრულების ნება აღარ მისცა და დაითხოვა იგი იქიდან. იმედ-გაცრუებული მღვდელმთავარი იოსებ თბილელი მოვიდა თბილისში, სადაც როსტომ მეფემ უბოძა მას სამიტროპოლიტო კათედრა. არც იგი სჩანს, თუ რომელ წელს მიიღო მან მიტროპოლიტობა, ხოლო ეს კია, რომ 1662 წ. იწოდებოდა მიტროპოლიტად. თბილისში მეოფობის დროს დიდი ღვაწლი დასდვა მან სიონის ეკლესიას ზნეობრივადაც და ნივთიერადაც. ერთი ხელნაწერიდან, რომელიც ეხლა დაცულია საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორაში 1683 წელთ აღრიცხვით, სჩანს რომ დიდ-ძალი ხელ ნაწერი წიგნები მოუზოვებია სიონის წიგნთსაცავისათვის; დიდ-ძალი უმა და მამული შეუსყიდია იმავე ეკლესიას სსსარგებლოდ და აგრეთვე მისსავე მეცადინეობათ და შუამდგომლობით დაუთმია მეფე გიორგი XI-ეს სიონის ეკლესიისათვის აბანო.

1665 წელს, მოსე ჯანაშვილის სიტყვით, წასულა მოსკოვს, სადაც მღვდელმთავრების ურილობამ დაამხო პატრიარქი ნიკონი. *) შემდეგ დაბრუნებულია თბილისს და მრავალი კეთილი მოღვაწეობის შემდეგ გარდაცვლილა და დაუსაფლავებიათ იმავე ეკლესიაში, რომლისათვისაც მას ესეთი ღვაწლი დაუდგია; მხოლოდ, სამწუხაროდ არა სჩანს რა ადგილზეა დასაფლავებული. ასეთი ისტორიული ჰირის მიჩქმალვა, რაც იშვიათი არ არის ჩვენს ისტორიაში, უნდა მიეწეროს ჩვენს მემკვიდრეთა კერძობას და ცალმხრობას. ვინ იცის, რომ ამ დიდებულ ადა-

*) იხ. ისტორია საქართველოსი მ. ჯანაშვილისა გვ. 347

მიანს, დიდებული კაცის შთამომავალს, თავის ჰაზის ცხოვრება, ეგრედ წოდებული „დიდ-მოურავიანი“, ლექსად არ აღეწერა, შთანთქავდა ისტორიული წყვდიადი. ამ თხზულების გარდა სხვა ბევრი ნაწერებიც ქმნიდა მას, რომელნიც ვერ გადა-რჩნენ ისტორიულს ქარ-ტყვილს, კარდა მცირედი საგალობ-ლისა. თუ რა განვითარებისა და ხასიათის კაცი ეოფილა „დიდ-მოურავიანის“ ავტორი, იოსებ თბილელი, იმ ორიოდ სიტუვიდანაც სჩანს, რომლებსაც, არა მისი პატივის მცემელი ანტონ I კათალიკოსი, უძღვნის მას თავის „მზა-შეტველებას“-ში:

„.... გონება მისი ქვემდებარებდა
თავისუფალთა ცნობათა, რომლითაცა
ქსთქმიდა შვენიერ საქებელ შეწუბობითა.
იოსებ კმადლა გამოცდილ იუთ სრულად
პიიტეოსთა, ხელაგნებათა მიმართ.
საუვარელ იუთ მეფეთა მაშინდელთა,
საუვარელ იუთ ერთაცა ეოფელთაგან,
აქებდეს მისსა სიბრძნის მოუვარებასა.“

ხოლო „დიდ-მოურავიანზე რა აზრის იუთ ანტონ I კათალიკოსი, ეს ქვემოთ იუოს.

ეს წიგნი პირველად გამოუცია ზღ. იოსელიანის 1851 წელს წინასიტუვაობით და ზოგიერთი თავების დამატებით, თუ დაუფუკრებთ ბ. ან. ფურცელაძეს. ჩვენც, დავემუარეთ რა პატივცემულ ხსენებული პირის აზრს, აღარ შეგვიდარებია იგი ხელ-ნაწერებთან და გამოვეცით იმ დამატებული სათაურების გამოკლებით და აკრეთვე, ხალხისათვის რომ უფრო ადვილი წასაკითხავი ეოფილიუთ, განვდევნეთ ასოები ც, კ, ძ ჯ, რომელნიც განდევნილი არიან ჩვენი თანამედროვე ლიტერატურადანაც და შევცვალეთ აწ ხმარებული ასოებით. რადენიმე პირებმა გვირჩიეს რომ, ტექსტი უცვლელად დავკე-

ბეჭდა, როგორც ისტორიული მწერლობის ნაშთი და მომავალ ღინგვისტ-ფილოლოგებისათვის მასალა, მაგრამ ჩვენ გუელ-ან-დით ვუპასუხეთ, რომ მას ვბეჭდავთ ხალხისთვის, როგორც მის საუფარელ საკითხავ წიგნს და არა თითო ოროჯა ტირვეულ ფილოლოგებისათვის. ვისაც ჩვენი ენის შესწავლა და ძველი ქართული მწერლობის ტექსტის გადათვლიერება უნდა, ის უამისოდაც საკმაო მასალას იწვეის „წ.—კ. გ. საზოგადოების“ წიგნთ-საცავში, სადაც ოროჯ-სამ-სამი ცალი ხელ-ნაწერი და ნაბეჭდი მუდამ მოიპოვება და, თუ ამისთვის ვინმე რასმეს იტყუას—ჩვენი ზასუხი ესავე იქნება. ხოლო, რაც შეეხება თვით თხზულებას, არ შეიძლება ორიოდე სიტყვა ამაზედაც არავსთქვან.

ანტონ I, კათოლიკოსი პირველ ორ სტრიქონში, სადაც ეხება იოსებ თბილელს თავის „მზა-მეტყველებაში“, „დიდ-მოუ-რავიან“-ზე ამას ამბობს:

„იოსებ... დაჰშვრა ამოთათვის

ვითარმედ ესე არა თანადგა მას“—ო...

ესე იგი არ უნდა მომცდარიყო ამისთვისო. ეს რისთვისა სთქვა ამ ცნობილმა პირმა, უგელამ უწყის. კარგათ მოეხსენებოდა მას, რომ ზოგიერთმა მის წინაპარ მეფეებმა თავიანთ ბედკრულ სამშობლოს მრავალ გზის შეურეიეს ბჭე და მისცეს უკიდურესს სასოწარკვეთილებას თავიანთი ხასიათის სისუსტით. უფრო შესანიშნავი ხანა მათი დაწვრილმანებისა იყო 1580—1630 წწ., როდესაც ისედაც პატარა ქვეყანაში, როგორც არის საქართველო, სამგან იჯდა მეფე და მთავრებს ხომ ანგარიში არა ჰქონდათ. მეფეები მხოლოდ მეფის სახელს ატარებდნენ და სხვა უგელაფერი ჩამოერთვით ძლიერი ფეოდალებისაგან.*) ასე რომ, ემეფნათ თუ ეერისკაცნათ აღარც კი იცოდნენ. უოველივე, ქვეყნის საკეთილ-დღეო, საზოგადოებრივი აზრი მისწელა. ეს უოველივე ძრიელის ღირიზმით აქვს

*) ფეოდალი—გაძლიერებული თავადი.

გამოხატული შესანიშნავს ავტორს „დიდ-მოურავიანში“ და აბა ხომ მოგვსენებათ ქართველ დიდებულთა თანატოლთა მად-დე მიღწეული წოდებრები უზირატესობის ბრმა-თაყვანის მცემლობა, და რაღაში ეპრიანებოდა ეს თხზულება ანტონ კათალიკოსს. თუნდა ესეც არ იყო, როგორ უნდა მოვსთხოვოთ მას ამის დათასება, როდესაც ერთად ერთს ჩვენს ღატე-რატურულს განძს, რომელითაც ჩვენთან და უჩვენთან თა-ვი მოგვაქვს, — „ვეფხისტყაოსანს“, როდესაც იგი დაუბეჭდია ვახტანგ მეფეს 1709 წ., მოსდგომია მთელი მაშინდელი სამღვდელთაგან და მტკვარში უერთა, რასაც „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულად მთარგმნელი ბ. სტალინსკიც კი ამ სიტყვებით იხსენიებს შოთა რუსთაველის ბიოგრაფიაში: „Который въ выдахъ охраненія своей поствы отъ соблазна приказахъ собрать экземпляры „Барсовой кожи“ и бросать въ р. Куръ“*)-ო.

ზღატონ იოსელიანი კი თავის მიერ გამოცემულ „დიდ-მოურავიანის“ წინასიტყვაობაში ამბობს შემდეგს: „წიგნი ესე სავეს ისტორიულისა მოთხრობითა ქებულ არს მრავალთაგან. კათალიკოსი ანტონი I, თუმცა წუთბილ-სიტყვაობასა შინა თვისსა შეჭრაცხს ავქსონსა მისსა კეთილ მწერლად, გარნა არა ჰხედავს ქებისა ღირსად მწერლობისა მისისა საგანსა, დიდისა მოურავისათვის

„ესევე პოემა იოსებ თბილელისა მაქვნდა ხელ-მძღ-ვანად მას ჟამსა, რდეს თხოვითა და სურვილითა პოემა-კოვნიკის, თავადის რამაზ დიმიტრის ძის თარხანოვისა შევა-დგინე რუსულსა ენასა ზედა ცხოვრება „დიდისა მოურავისა“ გიორგი სააკაძისა.“

*) იხ. Шота Руставели Грғз. народный поеть Сталияс-каго стр. 1. 1888 г.

ეს წიგნი ჩვენ გვინახავს რუსულს ენაზე დაბეჭდილი, რომელსაც აწერია სათაურად: „Жизнь Великого Моурава князя Георгія Саакадзе, родоначальника князей Тарханъ-Моуравовыхъ съ приложеніемъ описанія Эртацминдскаго храма и Кватахевскаго монастыря. Тифлисъ, 1848 г.

მხოლოდ საკვირველი ეს არის, რითი ხელმძღვანელობდა ეს შესანიშნავი ფილოლოგ-ისტორიკოსი, როდესაც თავადთ იხსენიებდა ზემოხსენებულ რუსულ წიგნში გიორგი სააკაძეს?

გიორგი სააკაძე, დიდი მოურავი, თუ დაუფურცებთ ის-ისტორიულ წყაროებს, რომელნიც კი მოგვეპოვებიან, იყო აზნაური, რასაც მისი „ძის ძეც“, როგორც თვითონ უწოდებს თავის წინასიტყვაობაში, ათქმევინებს მეფისთვის ჰომის გმირს, თავის ჰაზას: „ერთ აზნაურს ვის უქმნია ჩემოდენი ხმლათა შენით“-ო.

მოსე ჯანაშვილი კი აი რას ამბობს ამაზე: „დიდ-მოურავიანი“ დაწერილია 1681 წ. თბილელი დიდად შეაქებს მოურავსა და სცდილობს მოღალატეობის ძრახვა ახადოს, თავის ჰაზას. ამ სახით მარტო თბილელი და სპარსული ისკანდერ მუნჯი გამოდიან მოურავის თავგანის მცემლებად“-ო.*) იგი ათუძნებს თავის აზრს პროფესორ ჩუბინაშვილზე, რომელიც ამბობს: „მოურავიანი დაწერილია მიდგომილობით“. ჩვენ კი ვიტყვი, რომ ვინც სხვის აზრს განუსჯელად ემყარება, იგი მუდამ სცდება.

ქელა, როდენათაც ძალ-გვიძს, გაგაცნობთ ამ თხზულებას შინაარსს.

ვევლას მოეხსენება, რომ მეოფრამეტე საუკუნის დამლე-

*) იხ. ისტორია საქართველოსი მ. ჯანაშვილისა გვ. 347 თბილისი 1894-წ.

ვამდე ჩვენს ქვეყანას განაგებდა სხვა-და-სხვა დინასტიის წარმომადგენელი ქართველი მეფეები, ეგრედ წოდებული „თვით-მპყრობელურის“ მმართველობით, მაგრამ მთელს ჩვენს ისტორიაში უფრო ორი მეფე დაუჯილდოვებია ბუნებას იმ ძლიერი ხასიათის და სულის სიმტკიცით, რომელნიც უნდა ამოგბდნენ თვით მპყრობელს მონარხს. ეს მეფენი არიან: ღვათ აღმაშენებელი და მისი შვილის შვილი თამარ მეფე, რომელთა სახელს ეოველი ჩვენი ქვეყნის კუთხეში, სადაც ოღნავაც კი არ შეუნათებია სწავლა-განათლების სხივს, ხალხი, როგორც წმინდანებს ისე იხსენიებს და ღირსეულადაც აფასებს ამ შესანიშნავ მეფეებს, რომელთა მეფობის დროს ქართველებსაც დიდი სახელი ჰქონდათ მოხვეჭილი, როგორც კავკასიის მფლობელ ერს. მათი სკიპტრის ქვეშ, არამც თუ სხვა-და-სხვა ჯგუფის წარმომადგენელი ქართველი ტომი შეკავშირდა, არამედ შავსა და კასპიის ზღვას შუა მდებარე ქვეყნების მკვიდრნიც განურჩევლად ეროვნებისა და სარწმუნოებისა, მღწიწიებით ქედს იხრიდნენ ამ დიდებული მეფეების წინაშე და ქართველებთან ძმურის განწყობილებით და სიყვარულით სცხოვრებდნენ. ეოველი თვით-ნებობა და კერძო თავკასულობა ალაგმული იყო მათგან. ეს ნეტარ ხსენებული დრო იყო 1110—1220 წ. წ., მაგრამ მათ შემდეგ ქართველი ერისა და მისი მეფეების ბედის ჩარხმა იწყო უკუღმა ტრიალი. პირველად დაიწყო მით რომ მკვიდრ-ნიადაგზე დაფუძნებული სამეფო კანიყო ორად, ამერ-იმერ სამეფოებად; მას მოჰყვა სამ სამეფოდ განწილება, რის შედეგიც იყო მთავრებისა და თავადების თავკასულობა, რომელნიც მეფეების მიერ მინიჭებულ უფლებას უკუღმართად ხმარობდნენ. ამასობაში გარეშე მტრებმაც დრო იპოვეს. დაუწყეს აწიაკება დაქუცმაცებულ სამეფო-სამთავროებს. ამან გასტანა მეთექვსმეტე საუკუნის ბოლომდე. მე-XVII საუკუნის დასაწყისში კი სდგება ღირს შესანიშნავი

ხანა ეოგელი ქართველისათვის. ღირს-შესანიშნავია იმ-
ტომ, რომ, როდესაც ქვეყანა შინაურ-გარეულ ომებით და
სისხლის ღვრით მეტად დასუსტდა, თითქმის იკრძნო შემც-
დარი გზით სიარული, ჰხდებოდა უკანასკნელი სულის კვეთება,
უკანასკნელი გაბრძოლება, რომელშიაც უნდა გარდაწვევტილიყო
ქართველების მომავალი ბედ-იღბალი: შეინარჩუნებდნენ მომა-
ვალი ახალი ცხოვრებისათვის ჰოლიტიკურ თვით-არსებობას, თუ
დაჰკარგავდნენ მას, რომელშიაც ზოგიერთი ისტორიკოსების სი-
ტყუით, უმთავრეს როლს ასრულებდა აზნაური გიორგი
სააკაძე ქართლის მეფე ლუარსაბ II რის კარის კაცი და მოურავი
თბილისისა.

აი, სწორედ ამ წიგნშია აღწერილი ის გმირული ხა-
ნა XVI—XVII საუკუნისა, რომელშიაც იღებენ მონაწილეობას:
ქართლის მეფე ლუარსაბ II, კახეთისა — თეიმურაზ I, იმერეთისა —
გიორგი III, სპარსეთის მფლობელი შაჰ-აბაზი და დიდი მოუ-
რავი გიორგი სააკაძე, რომელიც ჩრდილავს ზემოხსენებულ
პირთა პარტოზებს, რისთვისაც ავტორს უწოდებია თავის
თხზულებისათვის „დიდ-მოურავიანი“. ამაში აღწერილია ლე-
ქსად დიდი მოურავის თავგადასავალი, თუ როგორ დაუს-
ლოვდა ლუარსაბ მეფეს, მოიხვეჭა მისი პატივის ცემა და
სიუწარული, როგორ გაითქვა სახელი ხალხში თავისი გმირული
გალაშქრებაებით, რომელშიაც თავ-ზარსა სცემდა მტრის ურ-
დოს. აღწერილია, თუ როგორ შეინთო ცოლად მეფე ლუ-
არსაბმა მისი მშვენიერი დაი, როგორი წინააღმდეგი იყო
იგი ამ დამოუკიდებლობისა და აგრეთვე ისიცა, რომ ქართლ-
კახეთის დიდებულთა ვერ მოუწელებიათ მისი დის დედოფლობა.
„ვის ეკადრება, ვიღაც აზნაურიშვილის ქალის დედოფლო-
ბა“. გადავიდეთ ამ მეფეს: გინდა თუ არა გიორგი მოუ-
რავი მოჰყალიბო. ამაზე მეფე უარს უცხადებს, მაგრამ დიდებულ-
ნი არ იშლიან თავისსა: ჩვენ გადავიდეთ და მაშინ ნახავ,
თუ მართო ის გეოგრაფი. დაითანხმებენ მეფეს მოურავის სიკ-

ვდილზე; მოიწვევენ მას უარაიაზზე სანადიროდ, რომ ღალატით სიცოცხლე მოუსპონ, მაგრამ გიორგი მოურავის ერთგული ბააკა ხერხეულიძე აცნობებს მას ამ ამბავს, რის შემდეგ თავის ცოლ-შვილიანთ ილტვის იგი თავის სახლ-სამოთფიდან, რომელსაც ქარ-ცეცხლს მისცემენ მისი მტრები. გიორგი მოურავი ჟერ გაივლის თავის სიმაგრე ნუგზარ ერისთავთან, იქიდან წაი-ყოლიებს ცოლის-ძმას ზურაბ ერისთავს და წაგლეხ ცოლ-შვი-ლით სპარსეთში, სადაც მიიღებენ შაჰ-აბაზი დიდის ახლებით. იქ იგი მოიხვეჭს დიდს სახელს, აიღებს ბაღდადის ქალაქს და სხვა და სხვა პროვინციებს ოსმალეთისა სპარსეთის გასაძლიერებ-ლად. მერმედ შაჰი გამოსწევს საქართველოს ასაოხრებლად და თან იახლებს დიდ-მოურავს, რომელიც ამბობს: „არ დაიჭურებთ, მოსგლეხთვინ გული მაქვს ასატირებინა“-ო. ამ შესავიშნავ მამუ-ლის შვილს გული ნაღველით ევსება, რომ ხედავს: მეფენი იმე-რეთს ილტვიან და უპატრონო ქვეყანას თათრის ჯარი მესრს ავლებს, მაგრამ რაოდენადაც მის გარემოებაში მეოფისაკან შე-იძლებაოდა, იგი აქაც არ აკლებს თავის მზრუნველობას: მკვიდრთ იხსნის უღელტა-წვევებისაკან, შაჰ-აბაზის სხვა და სხვა რჩევის მიცემით. როდესაც შაჰ-აბაზი სპარსეთში მიდის და თან მიჰ-ყავს კახეთის დედოფალი ქეთევანი, ქართლის დიდებულნი გა-სცემენ ღუარსაბ მეფეს, რომელსაც ჩამოიყვანენ მოტყუალებით იმერეთიდან და გარდასცემენ შაჰ-აბაზს, რომელიც წაიყვანს სპა-რსეთში და სიცოცხლეს მოუსპობს. ამას უოველივს ჰხედავს მოურავი ჯ გული უსივდება, მაგრამ მაინც ვერ მიდის სამშობლო-ში, რადგან ეფიქრება, რომ ვაი ოუ ერთხელეკე განდევნილი აღარ მიმიღონ და სასიკვდილოდ დევნა დამიწეონო. მაგრამ, აჰა, ბედმა გაუღიმა და მოახწია დრომაც, როდესაც ეძლევა შემთ-ხვევა სპარსეთისა ჯ შაჰ-აბაზის ჯავრი იუაროს თავის სამშობლოს დამცირებისათვის. შაჰი ჭეზანის მას ურიცხვის ჯარით ზუ-რაბ ერისთავიანს საქართველოს მოსაოხრებლად; დაიტოვებს მოუ-

რავის შეიღოს პაატას და ზურაბის ცოლს ანნას მძევლად. ახლა კი გადმოხეთქავს მოურავის გულიდამ მოთმინების ფიალა. იგი გამოეპარება საქართველოში სპარსელების ურიცხვი ჯარით. გზაზედ გაიხშობს იგი ზურაბს და მოაგონებს სამშობლოსადმი მოვალეობას. ზურაბი რომ ცოლზე გაახსენებს, მოურავი მოაგონებს თავის საყვარელ შეიღს პაატას, რომელიც არა ნაკლებ უყვარს მას იგი და ჰპირდება ზურაბს: თუ დამეთანხმები მეუფის დას შეგერთავ ცოლადო; ამაზე ზურაბიც დასთანხმდება. როდესაც მოუახლოვდებიან საქართველოს, ამ დროს სპარსეთის დაბანაკებული ჯარისკენ მოჰქრის ერთი სპარსელი ცხენით. დიდი მოურავი უბძახებს შეჩერებას მაგრამ, რადგანაც იგი არ უგონებს, დაიჭერს მას, მოჰკლავს და წაართმევს წერილს, რომელშიაც შაჰი სწერს სარდალ ეორჩიხანს: გიორგი მოურავი მოჰკლავს და ისე მიიტანე იერიში ქართლ-კახეთზეო. იგი მოვა საქართველოში, როდესაც აქურ მეფე დიდებულია, მღვდელსა და ერს შიშის ზარი ეცემათ მტრის მოლოდინით, მიიღებენ მოურავისაგან გამამხნეველს ამბავს, რომლითაც აცნობებს მათ თავის განზრახვას. იმედით და სიხარულით ერთი - ათად გამხნე-ვებული ქართველების მცირე რაზმი ეკვეთებიან მოურავის წინამძღოლობით სპარსეთის ჯარს, რომელსაც სასტიკად დაამარცხებენ. დიდი მოურავი იბრძვის გალობებული. თავის ხელით უსპობს სიცოცხლეს სპარსეთის სარდალებს. მეფე დიდებულნი მიიღებენ დიდის ამბით მოურავს; შემდეგ იგი გაილაშქრება დაღესტანში, მთიულეთში, დაუმორჩილებს მეფეს განდგომილ თემებს და განამტკიცებს მას ქართლ-კახეთის ტახტზე. მაგრამ აქაც მტრის სიტყვას უჯერებენ; აქაც მისი სახელის მოხვეჭა ეჯავრებათ. გაუჩნდებიან წინა-დებურად მპაზღარნი და ცილის მწამებულებნი: როგორ შეიძ-

ლებს ვიდაც აზნაურმა ამ ქება დიდებას მიახწიოსო. ჩამოაგ-
დებენ მეფესა და მის შორის მტრობას. გადუდგება ~~მეფის~~,
რომელიც მიემხრობა თავის სიმაჟმას, მეფე თეიმურაზს. წინ
ადუდგება მთელი ქართლ-კახეთის თავადობა, დაუწყობენ სასი-
კვდილოთ დევნას, რომელიც ნადგლიანად ამბობს:

„სისხლის და ცოდვის ორისაგ მწვე დიდად ვიყავ კრძალული,
მაგრამ ქართლისა მინდოდა ჰკრება და მწვე სიხარული.“

მათ მოჭეუნიდა კეთილად, მზეს კმზო დარი დარული,

მათთან სიკვდილსა ვსჯერვიყავ, რის ვიყავ გაუმწარული!-ო...“

განაძეგებენ ხელ-მეორედ ქართლ-კახეთიდან და ილტ-
ვის იმერეთად. აქ კი დიდებული აზრის განხორციელებას შე-
უდგება; ქსურს ერის სკიპტრას დაუმორჩილოს ქართლ-კა-
ხეთ-იმერეთი და ამით თავ-გასულ მთავრებს და თავადებს
ღაცამი ამოსდოს, რომელთა ხელში ტრიალებდა მთელი ერის,
მეფისა და სამღვდულოების ბედ-იღბალი და მწარედ დრტვი-
ნავდა. იმერეთში მიიღებენ მას, როგორც შეეფერება სახელ-
განთქმულ გმირს, იხსულებს გიორგი მეფეს, რომელთანაც
მოიღაპარაკებს უოველივე ამაზე. იგიც მოუწონებს აზრს, რი-
სთვისაც აძლევს ჯარს. იმერეთის ჯარით გამოსწევს ქართლ-
კახეთისკენ რომ ძალით შეაერთოს ეს დიდი ხნის გაყრი-
ლი ძმები, მაგრამ ბაზალეთის ტბასთან აძლევს ქართლ-
კახეთის ჯარით, სადაც ზურაბი დიდ წინააღმდეგობას გაუწევს.
იქიდან მიბრუნდება იმერეთს, დაჭუთეს ცოტა ხანს. მერმე სხვა
მოსაზრებით ეთხოვება თავის სამშობლოს და მიდის თვის მოსი-
სხლე მტერ-ხონთქართან, ოსმალეთში, რადგანაც მეტი გზა
არსაით არა ჰქონდა. მესამეჯერ განდევნილი იგი სამშობლოდან,
გულის გამგმირავი სიტუვებით ეთხოვება თავის საყვარელ
საქართველოს:

„თავო ჩემო, ვით გასულო, სევდიანო, როგორ წელულო,
საქართველოს სჯულისათვის ათას ფერად წამებულო!..“

ვაჭ, დაგადებ სხლ-სამოთო, სად კარგო და სად აუბო...
 თაფო ჩემო, სად მოჭკვდები, ანუ ვისსა სამარებსა...
 ქართლს მოვაულე გალავანი, აწ ვინ აქცევს ზღუდეებსა,
 ვერ იფერებს ვერა საქმეს, თავსა გაიფუტავებსა...
 უკელამ იცით, რომე ქართლი ჩემის ხელით დახსნილია,
 თვარ შეიტეობთ ამას იქით, მტერი კიდეც ახსნილია,
 ჩემის ხმლისა ნაშოვრისსა გულის პირი წახსნილია

ქვეყნის გზას ხომ ვერ შემიკრავთ, ჩემთვის მაინც გახსნილია“!.
 და გაემგზავრება ოსმალეთში; იქ მიიღებს მას ხონთქარი თა-
 ვაზიანად. ხონთქარს აღუთქვავს იგი ერთგულებას, რისთვისაც
 უბოძებენ მხედართ-მთავრობას. მერმე გაილაშქრება ინდო-
თისაკენ, სადაც ისახელებს თავს და დაბრუნდება გამარჯ-
 ვებული. დაუპურობს ოსმალეთს სხვა და სხვა პროვინციებს და
 ქალაქებს, მოიხვეჭს დიდებას, რის მხვერპლიც ხდება ბოლოს.
 დიდი ვეზირი-ცოლი, თვით ხონთქარის და, ჩააგონებს ქმარს
 რომ: ჩემის ძმის სამფლობელოში უკელაზედ გმირი ჩემი ქმარი
 უნდა იყოლოდ და აქ კი დიდი მოურავი უკელას აჯარბებსო. ვეზი-
 რი, რომ ველარ დახწევს თავს ცოლას საყვედურს, — თუმცა ავ-
 ტორი ასე ათავებს „დიდ მოურავიანს“: „სიკვდილი ამაღ არ
 ვსწერე, არ ყამჯობინე ხოცვანი“-ო, მაგრამ სხვა წყაროე-
 ბიდანა სჩანს, რომ დალატით დაესხმის თავს დიდ-მოურავს
 და ამნაირად მაინც დალატითვე შეუეენებენ. იმ გულის ძგე-
 რას, რომლის ბაგა-ბუტს თან ჭეუებოდა საქართველოს ბედ-იღბა-
 ლი და, რომლის წერამას არა ერთჯერ მიუცია თვით შაჰ-
 აბაზ დიდი და ოსმალეთის მფლობელი შემადრწუნებელ სა-
 სოწარკვეთილებისათვის.

აი, ეს არის ჩონჩხი ამ თხზულებისა. ეხლა გარდაიკით-
 ხეთ და დარწმუნდით, თუ რა უთხრიდა ძირს საქართველოს
 თვით-არსებობას. ესევე თხზულება, თუ არ უმთავრეს, თვალ-
 საჩინო წყაროდ უნდა ჩათვალოს იმ შესანიშნავ თხზულებათა,

რომელნიც ეკუთვნიან ბ-ნ ან. ფურცელაძეს: ტრაგედია „დიდა მოურავი“, „თამარ ღაზნელი“ და „ბრძოლა საქართველოს მოსაზობელად, ანუ გიორგი სააკაძე და მისი დრო“, რომელიც გამოსვლისათნავე დიტაცა მკითხველმა საზოგადოებამ.

„დიდ-მოურავიანში“ ნახვით თავ-განწირულ თევდორე მოკდელს, ოთხ სტრიქონში დასურათხატებულს, რომელიც თავსა სდებს თავის სამშობლოსათვის და არიდებს გზის დაბნევით მტრის ურდოს თავის მეუფეს და ქვეყანას.

ამის შემდეგ, თუ რისთვის უეფარს ხალხს „დიდ-მოურავიან“, ადვილი ასახსნელია: უეფარს მისთვის, რომ კარდმოსცემს მას იმ გმირის ცხოვრებას, რომელსაც უძგერდა გული თავის ქვეყნის სასიკეთოდ და რომელსაც კავკასიის ისტორიკოსი ზოტტიდუკა მანსენიებს ამ სიტყვებით: „Въ его енергичной головѣ возникаетъ и смѣлый и целособразный обширный планъ объединенія грузинскихъ царствъ“. *) ო და ანტონ ფურცელაძე კი ესე ათაგებს თავის ღირს შესანიშნავ თხზულებას „ბრძოლა საქართველოს მოსაზობელად და საქართველოს შესაერთებელად, ანუ გიორგი სააკაძე და მისი დრო“-ს:

„მოკვდა ქართველთაგან ღვენაში ქართველი, რომელიც
„იბრძოდა თავისი დღენი ქართველთა ბედნიერებისათვის,
„რომელმაც უოველი ბიჯი საქართველოსი მორწყო ქარ-
„თველთა ხსნისა და საბოლოოსათვის თავისი სისხლით,
„რომელმაც სამ გზის იხსნა საქართველო მოსაზობისა-
„გან.. მოკვდა ღვენაში ერთად ერთი კაცი, რომელმაც
„ღრმად ჩაზედა და იცნა ძირი საქართველოს უბედუ-
„რებისა: ფეოდალიზმი და განაწილება საქართველოს
„თემებისა, რომელთა მოშლას და გასწორებას შეუდგა
„თავის ძლიერი მკლავით და გონით...

*) Потто „Кавказская война“ т. I, вып. I, стр 263

„მოკვდა ეს დიდებული კაცი და მასთან დაიმარხნენ მისი დიდებული საქმენი და წუობილებანი, ჩავიდა ის საფლავს და ჩაესვენა საქართველოს მზეც, მის უკან აღარ იყო ძალა და მკლავი იმის საქმეების შესასრულებლად“-ო...

ეს ესე იყო, თუ არა, ჩემო მკითხველო, ამაზე არ გამოგეკიდები, მაგრამ ვსარკებლობთ წარსულის შეცდომებით და ვსჯით ჩვენს ცხოვრებას კრიტიკულის თვალით თუ არა?— კითხვა ეს არის და მგონი დიდი ხანი არ არის მას უკან, რომ შემთხვევა მიეცა ეოველ შეგნებულ ქართველს, დარწმუნებულიყო, რომ ისევ ის ძირითადი სენი უთხრის ჩვენს ცხოვრებას ძირს, რამაც მოგვიღო ბოლო და ჩაგვყენა ამ მდგომარეობაში. სამოციან წლებში ეს აშკარად გამომჟღავნდა და ეხლა ხომ დაფარული აღარავისთვის აღარ არის. როდესაც შესანიშნავ მამულაშვილს, დიმიტრი ეიფიანს, ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობის წინამძღოლად ირჩევდნენ, აი რა სიტყვებს გაიძახოდნენ ეგრედ წოდებულნი ბრწუნივალე თავადები:

„როგორ შეიძლება, რომ აზნაურის შვილი, აბაშიძეების აზნაურების შვილი ჩვენ შეუეთა და სახელოვან თავადთა შთამომავლობამ თავზე დავისვათო...*)

„ჩვენი ჰოტი, ჩვენი გრძნობით აღსავსე ჰოტი, ჰატ-რიოტი, შემთხვევითი უკვდავის ღეჭსებისა, **) მოუბრუნდა საზოგადოებას და მხურვალე გრძნობით აღსავსემ, თითქმის ცეცხლ-მორეულმა დაიძახა: „მოგმართავთ თქვენ საქართველოს კეთილ-შობილ თავად-აზნაურობას სად არიან დღეს სახელოვანნი გვარნი სოლოღაშვილებისა, ბასტიშვილებისა? და სხ...

*) „დიმიტრი ყიფიანის ცხოვრება“ გვ. 23

**) ეს იყო გრ. ორბელიანი, რომელსაც ქართული ენის მეფეც კი უწოდეს.

(აქ ჩამოთვალა რამდენიმე გვარები, რომელიც აღარ მახსოვს) განიფანტნენ, განქრნენ, როგორც განქრა ჩვენი დიდება!... აღარ გვიბრწყინებენ დღეს იგინი, ვინც უწინ ბრწყინავდნენ ქართლ-კახეთში.... დავეცნით, დავმცირდით, წავსდით, ვაი, ჩვენს თავსა!..., მაგრამ ახლა ვინც დავრჩით წარჩინებულთა, უკეთესთა გვართა შვილნი, მოგმართავთ საქართველოს კეთილშობილსა თავად-აზნაურობასა, მოგმართავთ ჩვენ, თქვენი უფროსნი ძმანი, თქვენ ჩვენს უმცროს ძმებს: ნუ გვაჭმევთ სირცხვილსა, და ნუ დაგვასვამთ თავზე ჩვენ ქართლ-კახეთის გამაბრწყინებელ გვართა აზნაურის შვილსა, აბაშიძეების ნააზნაურების შვილსა!...“ *)

ეს, როგორც მოგახსენეთ, იყო სამოციან წლებში და თუნდა ამ სამი-ოთხი წლის წინად ერთ კრებაზე, თვით თქვენს უმორჩილეს მონას მიეცა შემთხვევა ენახა, თუ როგორ ჩასჩარეს ზირში ბურთი ერთს შესანიშნავ განვითარებულს კაცს (რომლის სახელი ძვირად უნდა უღირდეს ქართველებს) და მიაძახა უმრავლესობამ: „გლეხი ხარ, გლეხი!... Долой со сцены“-ო. ამის შემდეგ კი ტუუილია იმის მტკიცება, რომ „ქართველებზე ველარავის შეუძლია ცუდათ დასძრას ენა, ამ კრებებმა ცხადათ დაგვიმტკიცეს, რომ იგინი მომზადებულან საქვეურო საქმეების სამართავად და გამსჭვალულან საზოგადოებრივი ინტერესებით“-ო.

ესლა რა გგონია ჩემო მკითხველო, ისევ ისეთები ვართ ამ მხრივ, როგორიც ვიყავით მე—XVI—XVII საუკუნოებში, რასაც უნაკლულად გარდმოგვცემს იოსებ თბილელის „დიდ-მოურავიანი“ თუ არა?—მე კი გგონია ამ სამ საუკუნის განმავლობაში შორს ვერ წავსულვართ. ისევ ეგრედ წოდებული წოდებრივი უპირატესობის ბრმა თაყვანის მცემლობაა ჩვენი უდიდესი სენი, და

*) „ლიმიტრი ყიფიანის ცხოვრება“, გვ. 25.

XVIII

არა ის წერილმანები, რომელთაც ასახელებენ ჩვენი მედროშე-
წინამძღოლნი და გაიძახიან: „ძირს გამოუღრღნის ჩვენს ცხოვ-
რებას და დედამიწის ზურგიდგან აგვგვისო“...

ავიცილოთ იგი და განიკურნება ერი!..

სპ. ჭელიძე.

1897 წ.

დიდ-მღუშრაქიანი

ქარი პირველი

ამბავი დიდისა მოურავისა.

მეფესა ქართლის ცხოვრება ებრძანა ცალექსულობით,
ზოგი რუსთველის ბასი, კახთ მეფის საქმე სრულდებით,
ხან ლხინი, შვება, სიამე, ხან ვარდი დანასულობით,
სიბრძნე, ხმალი და ომები, სიკვდიმდე აღსასრულობით.

მეფევ, სიბრძნით აღსავსეო, ხელმწიფეთა ჰირმშო შვილო,
ღრმის სიტყვისა აღმომცნობო და ძნელისა გამადვილო,
ცოტა სატყუა განმომარტე, გებრძანა, თუ ჩემო ჩრდილო,
შენ სიბრძნისა ვერ მამწითომო, მაგრამ რიტორთ კაცთა ზრდილო.

ამ ამბისა განმარტებით არა გქონდა მოხსენება,
ვით გაუწერა მოურავსა მეფე, ანუ ვით ენება,
საქართველოს დასუსტებას, ვით ბელთარ ექნება,
ამ ქვეყნისა შიგნით რევას ოცნებითა ეჩვენება.

ქრცხინვალს იდგა მეფე შგებით, მას გვერდს ახლდა მოურავი,
იშვებდენ და იხარებდენ, ქარი უქრის მათ არ ავი,
მტერი უოვლგნით შეაშინა, ომის იუვნეს არ მზარავი,
ავი ენა მათაც გაჰქურის, ქვეყნისათვის ეს არს ავი.

სამნი კაცნი მოურავთან მოვლენ სიტუვის მოხსენებად,
ზირველ ჰქადრეს: სახელის ჩვენ შენის ვართო ქებად,
კაციცხადებთ ხვაშიადსა, ჭირთა ჭირზედ მოსავსებად,
მაგრამ ფიცს გთხოვთ, არვის უთხრათ, არ შევიქმნა განცხადებად.

მან მიუგო: რა ფიცსა მთხოვთ, ან რისა ხართ ნეტარ მთქმელი,
განმიცხადეთ თუ რა მოხდა, ახალი რამ, ანუ ძველი,
კარკს მეტყუით თუ საზიანოს, ღზინით ვარ თუ ცრემლთა
გულში არა ჩამაჩნია, მეფის მტრისა ვარ მე მსრველი. [მღვრელი

მათ უთხრეს, თუ ვერ გაიმბობთ, თუ არ მოგვცე მართლად ფიცი,
წიგნი მოგვეც საფიცრისა, დაბეჭდე და დაამტკიცე,
თვარა გითხრათ მიგვცე ხელთა, ამან მითხრა, მე ეს ვიცი,
ჩვენ დაგვხოცონ, თუ გარდავრჩეთ, ვერ ვიშოვნოთ ანამტკიცე.

დადონდა, გულში ესე ჰსთქვა, ნეტარ შევჭფიცო რისათვის,
წიგნი მიმეტეს ფიცისა, ცუდის სიტუვისა თქმისა-თვის,
მეფე ხომ არას მიწერება, არც მოუფრის, არცა ძმისათვის,
ეგება მე სრულ შორს ვიუო, მეუბნებოდენ სხვისათვის.

ბევრი ეუბნა, არ უთხრეს, ვიდრე არ მისცა ფიცია,
მაშინლა ჰქადრეს: სიკვდილი შენი ხვალ დაამტკიცია.
ერთმა ჰსთქვა: მოლაღატენი უთუოდ მართლად ვიცია,
რა მესმა, იქავ შევჰსწუხდი, მე თავსა ხელი მიცია!...

ჰკითხა: ნეტარ რასთვის მომკვლენ, ანუ ჩემგან რა მომხდარა.
კაცს რომ ბევრი კარგი ვუუო, ჭირ-ნახული ჰვე წამხდარა,
რომ არ აკუვეს სიზმრის ნახვა, ბევრჯელ სადმე კვლა ამხდარა;
მზეჭაბუკ და გმირი როსტომ დალაღითა გარდამხდარა.

ზოგს უმას გაენდო, ზოგთანა კაცი გაგზავნა მაღები,
ქაიხოსროს და იესეს უთხრა გული გაქვსთ საღები,
რასთვის მომკლავს, გასინჯეთ, თქვენგნით მქონია ძაღები,
კარგისთვის კარგი ეს არის, იცით რა დავსდე ვაღები?!..

მათ უთხრეს: ნუ დაიჯერებ, არა ჰგავს სიტუვის მსგავსება,
ზოგთ უნდათ გარდაკიდება, ქართლის ჩხუბითა აღვსება;
შენ არა იყო დღეს ქართლსა, მიხვდება სანთლის დავსება.
მთავარე დანცხრების ჩვენ კერძი, აღარ ჰქოვს ჰირის გავსება.

კვლავ ენახა იგი კაცი, იმავე სიტუვას მეტუველებდეს,
მოახსენეს, დაიჯერე, ვირ შენს შუქსა დაავსებდეს,
მოგკვლენ, სისხლსა დაგიღვრიან, ზოგნი თასსა აავსებდეს,
რაკი მოგკვლენ სოფელს გავლი, სიკვდილს შენსა ვინ ეძებდეს?

სოქვა: ვერ ვხედავ ამ საქმესა, ჩემთვის რასმე მხედსა კარგად
სამსახურის სამასუხოდ მე ეს მომცა ეტლმან ბედად,
შვილის-შვილის დასადგინათ, სანატრელად ან იმედად,
აწ რატა ჰხამს მე იმას ვიქმ, თქვენ რა გითხრა სიტუვა უბედად.
[მკვლელად?

ჰკითხა კიდევ: რა სიტუვა სოქვეს, რად სწრაფობენ ჩემად
მათ უთხრეს, თუ ის შეიქმნა ლუარსაბის სისხლის მღვრელად.
კვლავ მან ჯარი დაიხვია, არ ეტუვის მინდორს ველად;
თავს არ გვიდებო՛ს სამატრონ-უმოდ, წუალობისა არ მადლ-მხედელად.

სოქვა: მამაციგან ცუდია, თუ მუდამ რაცხავს შიშებსა,
გინც რომე უწინ მირჩივა, ვინც მომიგებს იშებსა,
მითხრას გონიას რას ეძებ, შერთვია ზღვათა ქვიშებსა,
კაცს გაუცდელსა სოფელი, იცით, რომ არ გაუშვებსა.

მეფემ შეგვიტოო ჩურჩული, გაუნდა გამოუენება;
 ებრძანა: რა გაქვსო საქმენი, სიტუვას არ უნდა უენება!
 გჳადრე: ამ ჟამად არვისკან მკვდარი არ აიუენება,
 თავს ღალატითა ვერ მოვჳკლავ, ამისი ნუ გაქვს წუენება.

მეფევ თქვენ იცით ტარაელ, რამაზის სიტუვა თქმანია,
 მან მოარჩინა სიკვდილსა, თვარ იუო დასნთქმანია,
 რა წიკნი მისცა მას კაცსა, რა უეო, რა აღთქმანია,
 მეც მითხრეს ჩემი სიკვდილი, აწ რაღა უკუთქმანია.

ავადის შვილი ღომენტი, ჳკვიანი კაცი მროველი,
 მის ვჳკადრე, თქვენ გაისარჯეთ, მეფესთან ამას მოველი,
 ეს ჳკადრე: რა დავაშავე, ვიუავ ხმლით ბევრის მშოველი,
 თქვენც კარგად მაშატივებდით, ცა წუალობათა მთოველი.

მივიდა მეფეს შეჳკადრა: ნუა სიტუვისა წუინება,
 მეუეო, ის ვქმენ საქმენი, რაც თქვენმა გულმან ინება,
 რასთვის გამხადე მტერთ გულათ, რათ მეც ცრემლისა დინება
 შენთვის რამდენჯერ ხრმლის ვადა გლახ ჩემმან ხელმა ინება

მეფემ ბრძანა: ეგე საქმე, არ გავლია ჩემსა გულსა,
 ვინ მოგველავდა, რასა ჳკვიან, მომდგომსა და ჩემს ერთ-გულსა
 ნამსახურსა თავ-გაწირვით, კიპაროზსა სწორედ რგულსა,
 გინც რომ გითხრა ეგ ტუუილად, შევიქმ დამწვარ-დადაგულსა

მაგის მთქმელი იგი კაცი, არ ჳქნებინს, ჟუ არ მომცე,
 მამული და სამუოთელი სრულ უკლებლად ახლავ გავსცე,
 იავარ-ვჳჳო სამუოთთაგან, თავსა ჳარი მაშინ დავსცე,
 შენით მინდა მე ღაშქრობა, ნაღარას და საუვირსა ვსცე!...

ესე სიტუვას მოუტანა, მეფე მართლობის შეტად თავსა:
დამიჯერე ასე შორს არს, ვით არ შევა სპილო ნავსა,
ერთხელ ჩავჭევე, არ დავჯარგე, ჩემს ჭირნახულს შევიქმე ფავსა,
იგი კაცნი კვლავ მოვიდეს, მე შეტუოდეს სხვას იგავსა.

ძითხრეს: ერთხელ კიდევ მორჩი სიკვდილსა ჯ ღაღატობას,
ჩვენ თუ გავცემ, შეის დაგვხოცენ, შენ მიხვდები ფიცის
დაგვიჯერე, ნუ მოელი შეფისაგან შენ დანდობას. [გმობას,
ღუარსაბი სიკვდილს გადაბს, სრულ ამას იქმს სიტუვის თხრო-
ბას.

კიდევ გავგზავნე მროველი, ვახელ მოციქულები, [ღები,
შე თქმელთა კაცთა ვერ მოგცემ, გინდა რომ შემქმნა წყლუ-
ღუარსაბი შეფის სისხლს მადებთ, გაქვსთ სადმე სიტუვას თქმუ-
მაგრამ თავიდან შეგკადრო, თუ თქმაღლა შემრჩეს სულები. [ღები,

მეფეს ებრძა: აწ გითხრა სიტუვას უცთურად მთელია:
ქვეყანამ იცისი შენ იუავ მისის სისხლისა მღვრელია,
მაგრამ მას მიხვდა სუფევას, ანგელოსნი ჰევეს მცველია,
ამ ჟამად ისრე არვინ არს წამების გარდამხდელია.

მაგრამ მე მის სისხლს არ ვეძებ, შენ იუავ შენთვის მჯდომარე,
რას ესე მესმა შევიგენ, ვსთქვი არის ჩემზედ მწერომარე,
მოციქულთ ვუთხარ: ვუთფილვარ მე სადმე ცუდათ მშრომარე,
მათათ რახრის მაქცევით, არათუ შემამკობარე.

მოურავისაგან თვისის ნამსახურისა და ვალდებულობის
შეთვლა ხელმწიფესთან.

მოვსთვალე მეფე, ისმინე ეს სიტუვა გათავებამდის,
მეფე ლუარსაბს რომ ვახლდი, ვით ვიყავ მისად ქებადმდის;
ოცი წლის მამამ მიმართვა, ის იყო ცამეტებამდის,
უწინაც მამატივებდა, სამუდამოდ გვერდსა ხლებამდის.

ხანი გამოხდა, მოვიდა ამბავი ლაშქართ ერისანი,
თათარხნის შემოგროვება, თრიალეთს კარდმოსვლისანი,
მან იარაღის უბრძანა: შენ იცი შეკვერა გზისანი,
თან ზაქარია წამოგეყვას, უმანი არ გინდა სხვისანი.

გზანი დასტევით, თქვენ ჰქენით კარგ რიტად ეარაულობა,
თუ ჯარი ნახოთ—გვაცნობეთ, ნუმა ჰქენათ თავის წუღულობა.
მათ ვერა უგრძნეს ლაშქართა, ჰქენეს სხვა გზას გამარულობა,
ბოლოს მათგანვე მოიკვლნენ, ქრისტეს შესწირეს სულობა.

მათ თრიალეთი გამოვლეს, თან აჰყვნენ მანგლისელები,
ზოგნი ნამგლითა მოსდევდეს, ზოგთ ხელთა ჰქონდათ ცელები;
კველთა, ოძისი დაადეს, არა ჰყვა შემნახ-მცველები,
მეფის სვიმონის ხელის ქნევა, თურმე, არ ახსოვთ ძეგლები.

კველთას თვედ... და...
დასტითა სცემდნენ, წაგვიძღ გზა რომელ კარდამსვლელია,
ერიქაღზედან ავიდნენ, ხუცესი წინა მკვლელია;

აწ ნახეთ როგორ მოუვათ, რ...
...ესტე!...

გოსთიბის თავს რომ მოვიდეს, ჯერ არ ჩაველოთ სრულებით,
უთხრეს: მეფეზედ მიგვიძეოდ, უკან მოგვევებით სრულებით,
ორს კაცს ეჭირა მხარ-შეკვრით, ხელი ხელ-ზედან სულებით,
მღვდელმან გულში სთქვა: მე მომკლან, არ დავიკარგვი სულებით

ეს განიძკახა მეფეზედ. მიუძღვა ჩემის შიშითა,
თან დაიდევნა ლაშქარი, უმრავლე ზღვისა ქვიშითა;
ესენი ფაფარუჭობდენ განხრებით და იშითა,
არვინ დავრჩებით უკვდავად, ვინც რომ დედითგან ვიშვითა.

ერთა-წმიდაზედ ჩაუძღვა, გზა ჩავლო ქვენა-დრისანი,
ცხირეთზედ დიად შორს დარჩა, მხარი ვლო სხვის სამზღვრისანი.
მღვდელს თავი გააგდებინეს, წამებით სისხლთა ღვრისანი,
მაშინ ერთ-კაცად კმარ-იყო, რაც ვნახე ჩემის ძმისანი.

მეფე ცხირეთს ბრძანდებოდა უგრძნეულოდ, მოსვენებით,
მეც კვერდს ვახლდი, ის მწყალობდა სიკეთით და თავის ნებით.
გარდმოვხედე სულ-მოიცვეს, დაბლა მხარი ვიქმენ ვებით,
გულსა ვუთხარ: მე ქართველნი, მათ შევაბა კაის მცნებით.

მეფეს ვჰკადრე: ნუ დაიძვრი, დამატალე შვიდს ჟამს ჯერე,
რაცა გკადრე, ის ისმინე, სიტყვა ჩემი დაიჯერე,
შენს წინ მოვჰკვდე უსაცილოდ, ფიცო ჩემი ეს იჯერე,
სარდლობით და კაის საქმით, ნახვთ ვითა შევაჯერე.

დაიწყა მეფე დადგა, მე ვაფთხიანებ ვიწვე რბენა,
ბართიანთ ვის შეეტოო, მათ დაიწეეს კვლავ მოდენა,
ვინც ვიპოვე, შევაგროვე, ოთხასი ვსთქვა ან რამდენა? — [დენა!...
დღესათვის დღესათვის დაწინაო, მათ ცოლთა ჰქმნან ცრემლთ-მო-

დედუ-მაჰმად-ხანს ვაცნობე: წამოდი, მალე ირები,
მალ მოგვეშველე, შეგვექმნა, დღე-ღამე გასაჭირები,
ნუ გაგვიდრეკები, აჭამდის ჩვენ ერთად გვეჭონდა ჰირები
არვინ ღავაგდე საომრად, მოდიან ჯოხით გზირები.

მეშვიდეს საათს მეფესთან მოველ, მოვიხმე ჯარია,
აწ ნახეთ როგორ შევიქენ თავისა გამსაჯარია,
ზა'ზა ციციშვილს იცნობდით, როგორ გულ-სრული არია,
მას გვერდს ვიახელ, მრავალი კაცი შევჭქმენით მკვდარია.

ნიაბთ ბოლქოს სხერტა ჭქვიან, არის რამე მცირე ჭალა,
ზაზას ვახლდი, იქ წინ ღავზდი, გული გვაქვს და მცირე ძალა,
ზაქარიას იარაღი, მას თან მოსდევს მოვლენ მალა,
მორწეულს ხნულში შემოცვიფდენ, სისხლი მათი იქ გამშრალა.

ისინი ორნივ დახრცეს, ჩვენ ღავრით იუო ველია
შუბებსა ხელი გავმართეთ, მოგვეგონდა საქმე ძველია,
ჯილქსანთ კაცთა უტეუბეთ, წინ იუვნენ არ ჭევა მშველია,
ზაზასო მიკვირს იმ დღესა, თუ რასა საქმის მქნელია

ფაშები იუვნენ, რო ვხრცდით, გარდატა მოსტრა თავია,
სისხლით შეღება დოლხანდი, კაბა მწვანე და მავია,
მათ მოგვატანეს რაზმითა, არ ჭქონდათ ჩვენზედ ზავია:
წვერით კბილს თავი მიიდა, ცხენსა მოახტა ჭავია.

მაშინა მტკვარი ~~მდინარეა~~, ჯამი იუღ-თბილისა, ქვისა,
მუხრანთ მშეობს და ერისთავებსა ვჭკადრეთ გვინდით ამისთ-
ამილახორს მოვახსენეთ, მტერი ცეცხლზედ ღავრთვისა,
მალ ავუღევით ზემო ქართლი, სად ფრანგები მტკვარსა ~~მდინარესა~~.

დედუ-მაჭმად-ხან მოვიდა, შვიდასი კაცი ხლებოდა,
გულ სრულბასა ჩემობდა, მამაცად რასმე დგებოდა,
მგლის ტუარსნთა შევებნეთ, ომი მწვე შეგვეძლებდა;
ვიცი, რომ ხმალთა ჩვენთაგან მათ გული დაელებოდა.

აიუარნენ წასსვლელად, მათ ზირი ჰქმნეს უარაღაჯათ,
კაცი კარგათ მოაგვარებს დიდ ლაშქარზედ კარგის გარჯით!...
მეფეს ვჰყადრე: აწ ქართველნი მე ავაჯსო მათის ხარჯით,
ბრძანება ჰქმენ, ნურვინ არჩენს, შეხვეწით და ნურას აჯით.

წუნარა მიდიან რაზმ-წუობით, ჩვენ უკან მივსდევთ ნელაო,
მათი შებმა და შეტევა არავინ გაიძნელაო,
მე სადავენი შევსტადი, ვინ შუბი წაიგრძელაო,
სამოცი ათას კაცზედა როგორ არ გვინდა შეველაო?...

ერთი ტერტერა გორიდან მოვა უგრძნულად გზაზედა,
დოესის ბოლოს წინ დახედენ, გულს ელდა ეცა მაზედა;
გაიქცა, ხიდის ფიცრები მან გარდაჰყარა წუაღზედა,
თუ არ ენახა ტერტერას, ხიდს გაიფლიდენ მზაზედა.

გმირთ ზღაპრულს წიგნში სწერია: ჯეონის გავლა ადვილად,
მღვერისა ვეღარ მიწევა, ვერც ჯაურთ ამოურა ადვილად,
გივისგან ქაიხოსროსი მორჩენა კარგა წადილად,
მათ დაჟაშხამებ სვალ დილას, რაც მოამზადონ სადილად.

იმ ღამეს მართლ-მორწმუნენი იუვენ სრულ ღამე თევითა,
ზოგნი ხშირ-ხშირად ვსდგებოდით, ზოგნი აქა იქ თევითა,
ღირსნი კაცები გვიახლენ, ვესევდით ჩვენ მათევითა,
არ იყო მათში ცთუნება გველისგან იმათ ევითა.

დილა გათენდა, ვახსენეთ, ღმერთი და წმინდა უოველი:
მარიამ დედა ქალწული, და შერმე ძელი ცხოველი,
კპართი და შელავი მარჯვენა, ღვთივ-ქმნილი სვეტი ცხოველი,
თქვენ დაგვიფარეთ და გვიცვით, რა წუალში ვიქმნეთ სოველი.

გაღმა მტრის შიში არა გვაქვს, წუალს ხმალი არსით ეკერისა,
ცანსა ჩავიცვით ჯაჭვები, ტალივით აღარ ეკერისა,
ჩვენი სიკვდილი არად გვჩნდა, იოტად ანუ ეკერისა,
გზები შეუკარ კორტანეთს შავლა უფროსი ბეგერისა.

შევედით წუალსა, გავედით, გვეგონა თავი მცურავი,
ცხენები წუალში ფრტვინვიდა, უკუღმა აღარ მბრუნავი;
ამიერ ნაპირს გავედით, უბე და კალთა მწურავი,
აწ თათარ-ხნისას გაცნობებ, ვით შევქმნა მოსამდურავი.

წუალს უზიანოდ გავედით, ეს დიდი სასწაულობა,
იგნისში მტკვარს ვინ გასულა, არ მიხდომოდეს ჩჩულობა?
არ დაგვრჩობია ერთიცა, იმდენი ერთა სულობა,
ცხენს ცურვა გაუადვილდა, გასვლა თუ გამოსულობა.

სურამის ბოლოს მოვიდნენ, ქართველნი შევიყარენით;
იმათაც დილად იამათ, ჩვენ ხომ მწვეთ გავიზარენით,
ომსა ბედავდეს უოველნი, არვინ არ დავიზარენით,
ღმერთო, მოგვხედ თათარხნის, რომ სისხლნი ხარბად ვდვარენით.

რჩევა დიდი-მოუხრავისა, ნუგზარ ერისთვისა, დელუ-მაჰ-
მადისა და მათთა სხათა ეგზირობა და გამორჩევა, თუ
რა გზით მიუხდეთო.

რჩევა შეგვექმნა ომისა, რას დროს შევებნეთ, რა გვარა,
დაშურება სჯობს, სიჩქარე, ვიდრემდის აიბარგა რა,
ხანძრად მოვედგნეთ, როგორაც ბაღახი ცეცხლმან დაგარა,
ქართველთ ხრმაღს ქვეშე, ღვთის ძალით, თათრებმა ვერ იმაგა რა.

ზოგმა სთქვა: ახლავ მიუხდეთ, თავს გარდვადინოთ მტერია,
რადს უდგევართ უომრად, რა ახლო ვნახეთ მტერია?
ზოგმა სთქვა, ზევით მიუხდეთ, შეიქმნენ გასამტერია,
მათ დავანანოთ აქ მოსვლა, არ ჰქვანდეთ პატრონ-ტერია!...

ნუგზარ სთქვა: დამით დავესხნეთ, მთის კაცთ ეს მიუვეს
მრავალ-ჯერ გაგმარჯვებია, ასე გვაქვს ომის ჩვევანი!... [ჭრჩევანი,
სხვათა ჰსთქვეს, დილას მიუხდეთ, შევქნათ ბედისა წყევანი,
ერთს წაექცოთ ასი და ასს ათასისა ძლევაანი.

მე ვჰსთქვი: ძმანო დამიჯერეთ, ესე ომი მე დამდევით,
ჩემი საქმე დღეის უკან ანდაზად და ხიდად დევით,
გული მტკიცედ დამიუფრეთ, მართლა თავი გარდადევით,
თვალი მიგდეთ ზოგ-ზოგებმა, მათში ვიქმნე როგორ დევით.

დილაზედა რაზმი გაწოთ, მათკენ ვიქმნეთ ჩვენ წახრილი,
სადაც დგანან, აქეთ ნაპირს, წაუვლია იმათ თხრილი,
იმას ასრე გარდავიდეთ არვინ იქმნას გარ-გახრილი.
გარ-მოვიგზნათ დახოცილნი, როგორც ღოღაბს ეღვას ხრილი.

ერთი კაცი წამოსდოდათ, ნიბის თავს დაეჭირა,
მოსვლა მისი, გამოჰარვა, ჩვენთვის ღვინი—მათთვის ჭირა.
ვჭკითხე: რისა როგორ ბედვენ, შებმისა აქვსთ საეჭვი რა?
პითხრა: უმძიმსთ მათ კარდმოსვლა, გზა და წასვლა გაეჭირა.

ასე სთქვა: თუ გრძელდებიან, ქვიშას რასმე ჰარეს ჩაჰყრიან,
ხან ისრებსა შესჭიდებენ, ხან მოლანი რამლსა ჰყრიან,
მესტროლახე სტროლახსა შლის, მიმსვლელს უკან უკუყრიან,
მოსწეენიათ უცხოთ რასმე, ვეჭობ, უერებს ჩამოჰყრიან.

ეს გავიგონე მათგანვე, სთქვეს: საქმე მოგვდის მარცხისა,
რაცა ნიშნები ვიცოდით, აღარ დგას წყალი გარცხისა,
სრულ ჩამოსცვივდა ბურჯები, ეტლმან ქვე დაანარცხისა,
თილისმთ ნაქნარი დაშალეს, რკინა ჰქონდათ თუ რაც ხისა.

შეგმა მოურავისა და თათარ-ხანისა. გამარჯვება მოურავისა და გაქცევა თათარ-ხანისა.

მსე ამბავიც გვიამა, ღმერთი უწერების, თუ რეგდა, იმ კაცს ვჰკითხე: საბრძოლი მათში რა უფრო ურევდა? გვითხრა, თუ მშვილდით იბრძვიან, ფოლადი ისრას პირეგდა. თოფი და შუბი არა აქვსთ, სწულნი მწვე ქვით კირეგდა.

თხრილის პირს ჩვენ მივუყენეთ მეთოფე, ქამანდარები, ესრეთ თოფისა კომლითა, ვინ დანახოს დარები, აქეთ ესენი ესროდეს, ზეით გზა განაკარები, რა თოფის სროლა გათავდა, შუბთა ჰქმნეს ჯაჭვზე მხარკა.

რამე ვიწოდეთ ჩვენ ზედა უფროსნი ექვსის ზომითა, ესთქვით: გამარჯვება ჩვენია, გავძლებით მათის რმითა. რაზმი გავაწუე, მივმართე მკლავითა დაუშრომითა, სისქეს ჯარს პირველ მიუხე სისწრაფე, დიდის ნდომითა.

ძეფე გულ-სრულად მობრძანდა, შექმნა შუბის ძკერება, ვისაც მიუხდის თამამად, იგ მისგან გაიმტვერება, ფიცხად იბრძოდეს ქართველნი, რაღა უფრო მტერება, ხნაშ-ხნუშისა ხმა არის, იმათ ვინ მიეფერება.

რმი გახშირდა, შეუქმნეს ცხენ-კაცთა თოფის სროლანი, ზოგა ბორღლეგდა ცხენს ქვეშე, ზოგთა აქვს მკვდართა წოლანი, ღარბაისელნი იბრძვიან, მეფისა კამეულანი, რმში ისინიც მოგვესწრნეს, ვის ექმნა უკან უოლანი.

ჩემი რა ვსთქვა, დიდად მოჰუღდა ტრახახი ღ ცუდი კვება,
ველარ ღასდგის უნაკირზედ, ვისაც ჩემი შუბი ეხა,
სად მივმართი, შევადრწუნი, ღახტის სთქვიან: არის ჭეხა,
სული მე ხომ ამოფართვი, რას უზამდა მეტსა მესა.

[ვბრუნევედი,

გზოდით, გულ-მედგრად ვიბრძოდით, სწორედ რაზმს შუა
რომელსაც სისქეს ჯარს მივხვდი, ერთმანეთს შიგან ურევდი,
რომელიც ჯილით წარმოსდგის, იმის სისხლს უფრო ვსურევდი;
სიცხემან ძალი დამმართა, ოფლსა არ მოვიწურევდი.

ფიცით შეგკადრო მეფეო, სამი გავსტეხე შუბია,
მას უკან ღახტით ვიბრძოდი, სისხლით ავაფსი უბია,
ღახტიც რომ გატუდა, ხმაღს ხელი მივჭყუე, ვაუენე გუბია,
პატრონსა ჩემსა სხვა მტერი ნიადგ ასე უბია.

იბრძვიან ერთ-პირ ქართველნი, ხმა ისმის ჩახა-ჩუხისა,
თათარხნის ჯარი გაწევიტეს, მებრძოლნი შეაწუხისა,
მეფისოვის თავს ვინ დაზოგავს, ტანსარო გულად უხვისა?
მრავალთ აბჯრისა ცემისგან სთქვეს, თუ ხმა არის ქუხისა.

ჩვენი ბრძოლა შუბით არის, მათი ფარ-ხმაღ-ისარია,
სითაც მეფემ ცხენი იგდის, დააშვენის ის არია,
ვისაც თავსა ღახტი დაჭკრის, არ ეგონის ისარია,
ღმერთო მიეც გამარჯვება, რომ რაზმშია ისარია.

დიღას შემოჰულთა ცხრა ჟამდინ, ჭკონდათ სისხლისა დენანი,
მაშინდელს გამარჯვებასა მართლად ვერ მოსთვლის ენანი,
კვრისა და ცემის ხმა იუო, სხვისა არ გეჭონდა სმენანი,
მწარეს გვესროდნენ ისარსა, საუელო არ შერჩენანი.

ზოგს მოკლე შუბი ეჭირა, მარჯვედ ხმარობდენ სროლითა,
ვის დაგვადენდენ, მიუხდით მაშინდა ჩვენ ოროლითა,
ავს ჯაჭოსნათა ვისც ჰკრიან, შექქმნიან ცხენს ქვეშ წოლითა,
თორმეტი მარტო მე მომხვდა, ვერა ქმნეს ჩამოყოლითა.

ისრის სისშირე რა გაადრო, რამდენი რამე მომესო,
ჯაჭვს შიგან მომხვდის ნამტვრევი, სადაც რომ ხელი მომესო,
ომი მწეუროდა მას დღესა, მწადს მათი სისხლი მომესო;
ამ ჭირ-ნახელის მომქმედსა ბოლოდ აღარა მომესო.

გაგვემარჯვა, ამოვსწევიტეთ, დავიპურენით, დავხოცენით,
რაც მეფეს და ქართლს უჯობდა, ეველაკაი ისე გქენით,
თავი მოდის მეთვის წინა, თუ რავდენი, ვით ვსთქვა ენით,
სხვა მისებრივ გამარჯვება არ მინახავს, არც ვარ სმენით!...

მეფემ ჰბრძანა: დღეს ქართველნო ვით გმართებდათ თქვენი
ვჭთიდავ რომე ჩემის-თანა არვისა ჰყავს უმისა უოლა, [ბრძოლა
თავი ევენს გაუტზავნოთ, გარასპიმ ჰყოს თან-მიუოლა,
ძმად და შვილად მიმანისხართ, უფროსნი ხართ კამყოლა.

ვინც რომ ტუეში შემძვრალ-იეო მესამე დღეს მოჰყავსთ კრუ-
რახტ-უნაგირ ვერცხლოსანი, ზოგი ოქრო გარდაკრული, [ლი,
მე არ გაგჭევი სმოვარსა, ვინ ვჭევი ხრმლისა შემოკრული.
ვინც გამუარა მე მეფესა არსმცა წეეულ, დასაკრული!...

ომი გარდაწუდა, ვამოუვსეთ ხელი და გული ღხინებსა.
კვირით კვირამდის ხმა იუო, ნეტარ ვინ მოიწეინებსა?
უირმიზს დვინოსა თას ზედან სურებით მოადინებსა;
რა ზარხოშობა შეგვექმნის, ხან ხელი მიგჭევით მინებსა.

მოურავისაგან მეტის დაბატოემა ნოსტეს და მეფლი-
სი. მეტისაგან მოურავის დის ნახეა და თხოვნა, მოუ-
რავისაგან დაურჩება, მოციქულის მიგზავნა მეტესთან და
მეტის დედასთან; მერმე მეტისაგან ფიცის მიცემა, შერ-
თეა მოურავის დისა და ქვათა-ხევეს ქორწილი.

სანი გარდადეს ამაში, მე დავბატოე მეფეს,
იგ მხიარულად მეწვივა დარბაზსა კარგსა სეფესა,
უხვსა, გულ-ტკბილსა, ჯომარდსა, ნიადაგ კართა მკრეფესა,
ბოლოს რას უზმენ, გესმოდესთ, ამა ამბისა მეუფესა!...

მესამეს დღეს გავმართე მე ღვინი, ერთა-ჭამება.
და შევანდა ტურფა შეენებით, მჭვრეტელთა გულსა აშება,
მეფემ თურ თვალი მიაპურა, შექმნა იმის-თვის წამება!...
გამარჯვება და ღვინით ნახვა—უველა შემექმნა შესამება.

არს გარიგება კარგ გვარი, მის მის აღაცეს დასხმანი
ვის ღვინომ თავი მოსტაცის, შეექმნა გარეთ გასხმანი.
მეფემან ბრძანა, ჩემის დის, მწადსო ღვინის დასხმანი.
მე ვუთხარ: ღვინო დაუსხა, ვეჭობ ჭქმნა არ გარდასხმანი.

მეფემ თურ თვალი შემსჭვალა, მან მოინდომა მრუშება,
დედას ჩემს თურმე აცნობეს, შექმნა ვაი და უშება,
მეფემ შინ კაცი შეგზავნა, დაუწყო ქალს დაშუშება.
რა ესე საქმე გარდამხდეს, ვის ძალ-უძის წელელ დაშუშება!..

რა შევიგენ, მე ესე ვსთქვი: არ მუოლოდა ნეტარ მე და
რამე მეუემ ესე მიუოს, გამოვსდგები ისი შედა,
ქუალობას რომ მპირდებოდა, თურმე იუო ეს იმედა!
მერცხვენა და ხმლის შემოსხნა ნეტარ როგორ გამოიბედა?.

მეუეს კაცი მივუგზავნე, ეს არ იუო თქვენგან ქმნანი,
რამ ჩემდა და გაგაბოზო, სიტუვა ნუ გაქვს ამის თქმანი,
იუ მიჭყეები ბორბოტს საქმეს, ნუ გაქვსთ ცუდი გულის-თქმან
ივარემ თავი მოგაკვლიო, არ მაქვს სიტუვის უკუთქმანი.

ეს მინდოდა შვილისათვის მე დამეგდო ხლმის სახელი,
იქ ესე სთქვან: მოურავის სახლი გახდა საბოზველი,
მ საქმესა ჩამამესხენ, მე წუალობად ამას ველი,
რად დაგვიწუდა, აღარ გახსოვს, რამი შარშან-წინანდელი?

მეუემ ფიცით შეუთვალა: მე შენ მაგას არ გააღწედი
ხკრამ ცოლად იგ შევიერთო, მხიარული ვინარებდი,
ქართლს დაგიჭდეს ღ დედოფლად, გაიხარეთ, მით იშვებდი!
ქვესთვალე, თუ ნუ დამკარგავ, აგრე აღრე ნუ დამთხოვდი.

ოდეს გნახვენ დიდნი კაცნი შეგიკვეთენ დაგდებას,
ქმსა ცუდად დაჭერასა და სუბუქად აგდებას,
ხადიან არს ჩემი ქიშვი, გირჩევს სიკვდილს, გაგდებას,
ხლა მიჯობს, ჩამამესხენ, ბოლოს ჭირში ჩაგდებას.

შადიან ამას დამქიშდა, აქვს მამაცობის ზრახვანი.
რთხელ ეს ვუთხარ: შენსა ხრმალს არა აქვს კვეთა-ახვანი,
იურმე შეექნა გულშია სევდა, კვნესა და ახვანი,
ხვას რას დამაგლებს ენითა, არამც მომედგას მახენი!...

იმაჲ სიტუვას მოგახსენებ ხელმოწეუს ზესთა ზესა,
ჴკვიანსა და გონიერსა, სხვათ ძალ-გულის უფრო მხნესა,
სვიმონ მეფის შვილის შვილსა, ნუ მიჴუეუბი ნდომის ზნესა,
თჴქვენც ის ჴენით მამა ჰაჴათ, რომ მოუფრობა სითაც ჴნესა.

კახთ მეფისა, ეს მეც ვიცი, არ გხედებისრა შესართავად,
სხვა ბატონი ვინც არიან თავ-მამოწონე გვარად თავად,
სიხარულით ჴალს მოგცემენ, ტკბილის სიტუვის დასაზავად;
ჩამაჴესენ, დას ვერ მოგცემ, სულ ნუ შემიჴმ გასართავად.

ებრძანა, თუ არას საქმით არ დავიშლი მაგის შერთვას,
ნეტარ რისთვის მიზარდები მოცემას და ნებით შერთვას,
თუ ბოროტი მერმე ვზრახე, ახლა ხელავ ნების შერთვას,
ნუ უზირებ ცრემლთა ჩემთა ზღვათა შინა სადმე შერთვას!...

მეფის დედას, დედოფალსა, შევეხვეწე მუდარებით:
თჴქენი შვილი მე დასა მთხოვს, მე არ ვაძლეე ჩემის ნებით,
არა ვდიროს-ვარ, დაუშალე გამორჩევის კაის მცნებით,
ძმა, შვილი და თავი ჩემი, იმსახურე გვერდსა ხლებით.

ებრძანა, თუ არას მიჴერს, თვარ ვმოუფრობდი დადიანსა;
შენ ხომ მაინც ერთ-გული ხარ, ჩვენთვის დასდებ თავს და ჯანსა-
რომელიც სწადს, მაგან იცის, ნუ შემამთხვეე ცუდს გარჯასა,
ვეთხვსა ადვილ ვინ შეიპურობს, ან ვინ შესწვდა ცის-მარჯანსა!...

კელავ მოვახსენე: მოუფრობა თჴქვენგან დიდთ კაცთა წესია,
თჴქენი უმა არავინ არ არის, სხვა ჩემგან უმრწემესია,
ჩემი და გაუთხოველად არ დამირჩების ესია;
გაკეპარჴვების, დამეხსენ, ნუ შემიჴმენ სევდით მკვნესია!...

გაჯაგრდა. ესე ებრძანა: შეზოცა გინდა ვიცია!
შერე მე ვჭკადრე: მეფეო მიბოძე მართლა ფიცია,
რომ არ დამაგდო მას უკან, ეს სიტყვა დამტკიცია;
მან საფიცარი მიბოძა, არ მოვშლი, თუმცა ვიცია.

აღარ აკრძალა, მაშინვე იმან გაჭპირა ქორწილი,
სიხარულისა დღისაგან სევდა მაქვს უფრო ორ წილა,
ზრუნვა და ფიქრი ბედისა ჩემი შეიქმნა მოწილი,
ქალი ზირ-ბროლი შვენებით, ბაკე-ტკბილ-ტურფა ძოწილი.

მეფე ქვათა-ხევს წაბრძანდა, ნოსტელამ ახლო არია,
ჩემი ღაც თან წაიუვანა, დღე ჭქონდათ გასახარია;
წინ მოეკება მაზარით ნასიძე წინა-მძღვარია,
მან სთქვა: მეფეთა ქორწილა ქვათა-ხევს გასაკმარია.

ძღვდელი იქ დახვდა კარგ-მცოდნე იოსებ კანდელაკია,
მისგან იკურთხა გვირგვინი, არ სთქვა თუ დღე რამ ნაკია,
სრულ შინა უმანი მირბიან, აღმართია თუ ვაკია.
ვინც იცის დილა რასა შობს, თქმულა, თუ დამე მაკია?!..

ხანი გამოხდა, შეიქმნა თვეები ხუთად-ექვსადო...
ქავთის-ხევს დადგეს რაცა ჭქნეს, სრულ ვერ გაუფელ ლექსადო,
შემოკრბნენ უთხრეს მეფესა: საცოლედ შენ ვინ—ეკ სადო?
არ გიზამთ, ეკ არ იქმნების, ნუ შეგვიქმ ქართველთ მკენესადო.

ჩემს მოფერებს მწვე უხაროდა, სხვანი ჩურჩღლით სჩმახევ-
მაშინდა უთხრის სუფრაჯმან, როდესაც მეფე სუბევდეს. [დეს,
მე საფიცარი ხელთ მქონდა, შენახვით კარგა უბევდეს.
მე თუ უტილოდ შემეტეო, სუფრაჯის სისხლი გუბევდეს!...

შეწყობა მოურავისაგან თავისის სიკვდილისა და გა-
მოპარვა. მაისში წყალში ვისვლა ყოლ-შეილით, • მცხე-
თას მისვლა, მუნ ლოცვა და ნუგზართან მისვლა.

❧ აკისის თავს შეუე იდგა, რომ მაისი გახდა ოცად.
მეფეს წიგნით დაკუბარე, მოდი ვიქმნათ ნადირთ-მხტად,
უარაია ვინადირათ შეიღდი ჩვენ ვქმნათ ხელთა მოცად!...
შიგნით დაღატს მიზირობდეს, გზანი ექმნათ გარეთ მოცვად.

მეფე სიტუვით მოეტუეთ, მათ რჩევაზედ ჩაეოლა,
ერთხელ ეთქვა: ამის მეტად ნულარ მეტუვით მაგას უოლა,
ნეტა უმაღა ამისთანა სხვას მეფესა ვის ეოლა,
დიდს ომსა და გაჭიფრებას ნეტარ ვინდა წამეოლა?!..

მეფემ ბრძანა: ამა სიტუვას არავის გეტუვი ფერობით,
მან მომარჩინა სიკვდილსა, მძლავრს დაშქარს, გასაშტერობით.
მე რომ იმისი და მედგას, თქვენ რა გრჯისთ იმის მტერობით?
თუ მტოდებს—დასაც დაუბდებს, მას გაუხდი მიწა მტერობით.

დაუჟინეს, თუ რას გარგებს, აბა გუვანდეს მარტო ისი,
გვერდსა არვინ მოგიდგებით, შემოგძარცოთ ძმა და თვისი!
თქმულა, სიტუვა სასარგებლო უკეთ იცის სხვამან სხვისი;
ერთი კაცი ქვეყნისათვის წანდეს კარგი, თუნდა მჭისი!...

ბოლოს ეთქვა: ამის დასა მე გაუშვებ, გავირიდებ.
ამათ ეთქვათ: არ იქნების, თუ არ მოჰყვალავ, თავს არ იღებ;
იმას ცოცხალს დას დაუტლებ, ჩვენსა დღესა ხომ აბინდებ,
არ იქნების, თუ არ მოჰყვალავ, მართლა გულის არ გაიწმიდებ!...

დაესვენათ ჩემი სიკვდილი. რა დღეაჲ შექმნა თენება;
ბაკა ხერხეულიძის, მაქვს ფარეშთ ხუცის ხსენება.
მას გაეცონა „ხვადა მოვჰყვალათ“, ეს თურმე ღმერთისა ენება;
გამომიარა, მან მითხრა: აჩქარდი, გვიჯობს ცხენება!

ფიციოთ მითხრა: უსატილოდ ასრე მოვა ჟარი მკვლელად...
ახალუხსედ ხმალი ვირტუე, ცხენისაკენ ვიქმენ მუღელად.
სახურვიანს ცხენს მოვახტი, უძოსაკენ ვიქმენ მსვლელად, ღლად.
უგრძნეს, მიმძიმს, ფარეშთ-ხუცესს, მასცხვირისა ექმნენ მჭრე-

სამადლო გადმოვირბინე, გამოველ კლდესა ნეგოსა,
ლაშქარი უკან მომდევდა, ხელი ხმაღს მაგრა ეგოსა.
შადიმან მოდგა კლდის გაღმა, შემასხა: ჭმართებს ეგოსა!
დავბრუნდი, ვუთხარ: მობრძანდი, ვნახათ ვინ დაიბეგოსა?!..

რბენით მოველ იმა კლდესა, სად რომ ჰქვიათ გელი-უარა,
იქ ჰვევითი კაცი დამხვდა, თავი დაბლა დაეუარა,
ჩამოვხე და გამოვართვი მშვილდ-ისარი, აეუარა,—
ჩახჩურს ვაძლეე ფეხიღამ მე, ქალმან-წინდა წაეუარა.

სახურვიანსა ცხენს ვიჯე, მაგრამ იუო დია კარგი.
მშვილდ-ისარმაც გული მომცა, ვსთქვი: ეგებ არ დავიკარგი,
თუ ცოლ-შვილი გარდავხვეწე, მე არ მინდა სხვა რამ ბარგი...
ნოსტეს ლელვი ამოსთხარე, თავო ჩემო, სხვაგან დარგი!...

დიდ-გორი გადმოვიარე, გზა ჩავვლე გოსთიბისანი,
ცოლ-შვილი ტუეში ავასწარ, მე არ ვინაღვლე სხვისანი,
ცოტა რამ უმათ წამოედოთ, ოქრო, თვალ მურასისანი,
ასე მომიხდა ქოწილი მეფის რთვა ჩემის დისანი!

მთილამ დავხედე, დაიწყო ქვეშედამ ჯარმა დინება,
სასხლეს ცეცხლი შეუდგეს მით უფრო მომეწეინება;
ვინც ქიშხად იყო ჩემთანა, გულის მიეცა ღვინება,
აიფორაქეს ქონება, გარეთ იყო, თუ შინ ება!...

მამის განძიც ბევრი მქონდა, უფრო ჩემი ნაშთვარი,
ვეელამ ერთს დღეს ჩაიარა, მას მოუხდა გრიცალ-ქარი.
მაშინ დავგმე ეს სოფელი, ვსთქვი: რა მწვე ცუდი არი,
გუშინ მქონდა სიხარული—დღეს ტირილი შესაზარი!...

მძებნიდენ მთასა მადნარსა, ჰქონდათ უოველგან ჩხრეკანი.
დამაგდებიანს საუდარი, ვეღარ მესმოდა რეკანი,
კლდეებში ბორღღვა-სვლისაკან ფერხთ აღარ შემჩნა მე კანი;
გულსა ვეტუოდი: გამაგრდი, ამ დღეს არ უნდა დრეკანი.

ეჭვსი უმა შემომეუარა მარჯვე და ჩემი ზრდილია,
მითხრეს, თუ სითაც აზირებ გზის წასვლა სიადვილია.
კაცი ხარ მწვე ჭირ-ნახული, ბევრს ომში გამოცდილია; [ღია!
ზოგჯერ მზის შუქი მოცხედავს, ზოგჯერ დაგუარავს ჩრდი-

გზები შემიკრეს უოველგან სამცხის, მთისა და ბარისა,
კაცნი ჩავგზანე შუა ღამ, თქვენ ნუ გაქვთ შიში ჯარისა,
მათ შვიდი ცხენი დაჰმარეს, ჩვენთვის სასხდომათ კმარისა,
უნაცრიანად მომისხეს, ვთქვი თუ ეს კარგი არისა.

წაგეისს რომ ვიდექ ჰაზუნა ჩივადე თანა მხლებოდა,
ჯაჭვი და შუბი ეტაცა, ერთი თვით იმას სცემოდა.
მომძებნა, მზაგა, მომართვა მას სწაღდა, მეცა მნებოდა,
იმ ხელი კაცი სიმარჯვით მართლ-უკეთ არ იქნებოდა.

გოსთიბეს იყო სხვა ჩემი ძოვნათ უღაუი ცხენია,
ზოგ-ზოგი თოხარიკები, ზოგსა აქვს სიფიცხენია.
გულსა მდაღავდა სახმილი აღისა მე სიცხენია,
ვაი, სიკდილი, დაკარგვა და საქმე შესარცხენია!...

უმათ მითხრეს: სითკენ წავიდეთ, — ერთი გვიხმს კასაბედია!
მე ვუთხარ: უოფლით მადონებს ჩემი წერა და ბედია,
გზები დაფხრიკოთ, სით მიჯობს, არა მუავს მოამბედია;
წავალ, ვინც დამხვდეს — შევაკვდე, დავიწვა ვით აბედია.

მე არსით აღარ მეგონა უკვდავად გავლა გზებისა,
ცეცხლი მომიდგეს კარშემო უოფელგნით ანაგზებისა, [ბისა...
უმათ ვუთხარ, დიდ-გორს მივმართოთ, ვირ მოსვლა იუოს მზე-
თავს ვეტივი: ნეტარ რა მოხდა, გაწერომა მიზეზებისა?!..

ქალნი და კაცნი ვინცა ვართ შეჭკრბით, დღემ რა ჭქნა ბინდება.
რისათვის წავხე უბრალოდ? — ცრემლი ამისთვის მდინდება...
შთის-თავს ვსთქვი ჩემთან მეოფელთა გული ნუ შეუშინდება,
ჩემთ მკვიდრთა ჩემთან სიკვდილი დასთმეთ, ნურავინ ჭმუნდება.

იმ დამეს წავვლეთ დიდ-გორი უგზოთ მთათ ბაღახიანთა,
კოშკის თავს გზა კარდუქციეთ, ჩავედით მადნარს მთიანთა,
შენობას თავს წავადექით, ვერ გვიგრძნეს თელფენიანთა,
ტეეში შევბრუნდით, სუფდგმული ვერავინ გვნახავს ხმიანთა.

თელფონის თავსა, ხშირს ტუეში, მცირე ღკას ტბის გუბენი,
აქ გაკვითენდა, ღავდექით, ვსთქვით ვართო მცირე სუბენი.
ცოტა რად გექონდა თან გვახლავს, უველას საგსე გვაქვს უბენი.
გუელს ვუთხარ, ნეტარ აქ რა ვქნა, არ მოიხმარვის უბენი!...

ფეხის მიწუნარვის დრო მოხდა. ღამეა მგონ ძილ-პირისა;
ჩემს სიკვდილს მსწრაფლ მოელან, ცოლ-შვილი ამაღ სტირისა.
ვუთხარ: ნუგეშისთ, ღმერთია მომალხენელი ჭირისა,
კიდევ წყალობით მომხედავს კვერთხი იესუს ძირისა.

ვუთხარ: წავიდეთ, ახლა სჯობს საქმენი მინაშურია,
კარსნის თავსა წაველევით, საღ ახალ-ქალაქურია.
ჩაველ, იქ საუდარს ჩამოვხე, ჩემთან მეოფეთ ღოცვა სურია;
იქ მეოფეი არვინ დაგვიხვდა, მონათა სჭამეს ზურია.

საუდარსა მღვთის მშობლისსა ჩვენ შევეხვეწნეთ მუდარათ:
ამ შეჭირვების, მგზავრობას შენ ნუ გვიქ გასცურათ,
გზა მოგვეც იორდანისა, ვინც რამ ხარ ნავთ-საუუდარათ,
ღამხსენ რეეფას და სსსჯელსა, ვიქმნე სამ დასაუუდარათ.

იქიღამ კაცი ჩავგზავნე ღიდის გზის შემტუობარია,
ღავედრე: ხიდის მცველები ნახე არ არის,—არია,
მაროლათ გასინჯე, შეიტუე, გზის მცველი ბევრჯელ მცდარია,
ეკების ძილსა შეეპურასთ, მით თავსა დავსცეთ ზარია!...

ხიდზედ ჩავიდა, გასინჯა, სამოცი კაცი ფრთხილობდა;
მითხრა, თუ დგანან ფეხზედა, ერთიცა არა ძილობდა;
ერთი ეშუდლის მეორეს, სხვა თქვენს დაჭერვას ცდილობდა,
რომ არ შევიპურათ, რა მოხდეს, იმას ის უსაძილობდა...

რა ეს მესმა, ამისთანა, ესთქვი: მიქნია ონარები?!
ამათ ღავხოც უსაცილოთ, აღარ მინდა ფონარები.
გაგელოთ ხიდი, იარაღთა მათთა ვიქმნეთ მშონარები,
მომეყვით ჯ ნუ განჭვდრეებით, ნუ შევქნილვართ მცონარები!...

ემათ მითხრეს, თუ ზოგთა ღახოც, ზოგთ გარდგიგდონ ფი-
ამათ რა ქნან, ბრძანება აქვთ, მეფის დანაფიცარია, [ტარია;
ხმას ღავურთან ძახილითა, გარეშემო ვინც არია;—
ვეტე არ შერჩეს მეზობელთა სახლი შენი ვინც არია!...

ერთი თასი სქლად მოდიდო სვეტი-ცხოვლის შესაწირად,
არც მწვე ბევრის ფასის იყო, სამოც მარჩილ იც საღირად,—
შეგებეწე სვეტი-ცხოველს, გამოეყანე შენ ნაპირად.
ცოლ-შვილთ ცოდვას ნუ მაჩვენებ, დღე შემქმნია გასაჭირად.

რა შევსხედით, წენარა-წენარა ხიდის ბოლოს ჩაკელ ნელა,
მტკვარი ნახეს დედებრ შეკრთეს, ქალთა გასვლა გაეძნელა.
ვუთხარ გულსა, შიში ნუ გაქვთ, ღმერთი არის ჩვენი მშველა!
ცხენს მივეცით სადავენი, უცებ კალთა დაგვესველა.

ცხენნი ცურვით წყალს გავიდნენ, მე ჩავიგდე სასწულად;
ხიდის მცველთა ვერა იგრძნეს, ვერც შეიგნეს ვერცა სულად,
ქალთ ღმერთს დიდი მადლი მისცეს, რა რომ იქმნენ წყალს
შენ ღაცვისსენ, შემოქმედო, მიწურული აღსასრულად! [გასულად!

წავედით, ნელა მივედით ცხეთის სამრეკლოს ძირამდის,
გარდავხე, თასი ავიღე მე შევაწიე შინამდის,
პირჯვარი გამოვისხე, აღარ ვარ მოსაწყენამდის,
ცრემლი ღავსთხიე ვედრებით საუელოს ჩამომდინამდის.

კარის-ბჭეშიგან ვილოცე, საედარი დაკლიტულია,
თასი კარს წინა დაუდგი, მას შევაკედრე სულა:
გმონო, გმსახურო მუნამდის ვიქმნე სულ-ამოსულია;
არვინ მაცალა მის მკობად, სხვა გზით მექმნეს მე წასულია.

წამოველ, შევჩე, წაველით, მივედით მისაქციელსა:
ნუგზარ მოვიდა კარგ სიტყვით, ' ვუუერეთ მის საქციელსა.
მითხრა თუ ჩემს თავს რას ვაქნევ, ქვეუანას, მის საქციელსა,
ჩემის ქვეუნადამ, თუ მეტევი, აღარ გუბო მისაქციელსა!...

დილაზედ თვითონ წაბრძანდა, მივიდა ახალ-უბანსა;
იმ დღეს იქ დაუშრით, ქალებსა ვერვის ვნახევდით უბანსა.
მე ისევ გაღმა მეძებდენ, მადნართა უბან-უბანსა;
ღხანი შემექმნა ტირილად, ზარსა სოფელი უბანსა!...

წავედით, დუშეთს მივედით, ვიხივლე ჩემი ჭირები
ნუგზარ ერისთავს ვუამბე, როგორც მითავეს ზირები;
მან თვისი ქალი რა ნახა ცრემლითა ანატირება,
მითხრა თუ: საქმე გაგხადო მეც შენთან გასაჭირები! .

მითხრა: ემისაგან ჰატრონის მოუვრობა არის ავები,
ბეზღობას ვერ ასცილდების, საქმე არს გასათავები,
შენ ხომ ზედ უნდა წააკვდე, მისთვის მოიჭრა თავები,
ან აგრე მოვა გულისა სევდითა დასაწავები!

თვარა მეც შენთან მოვეგდები, რასაც იქ—მეც ვარ მქნელია;
სჯობს საუვარელსა მოუვარე, ესე ნათქვამად ძნელია.
შენთვის მწუხარეს მედების ცეცხლა, მწვავეს მოუხელია,
რადგან შენ გებღავ უბედოთ, დღე მე შემქმნია ბნელია!...

გვადრე: თუ დაგსდკე, რა ხელს მხდი, სადამდის შემინახევდე?—
უმათ რომე არც თქვენ მიახლებთ, მუდამ სევდითა ვახევდე.
ჩემსა სახლსა და მამულსა თვალით ვერ დავინახევდე,
ჩემსა ბედსა და წერასა ვგმობდე და ავად ვზრახევდე!

მოვასხენე, ერანისა ხელმწიფესთან მე ვარ წამსვლელ,
სიკვდილს მაშინც გადავრჩები, შევეხვეწო, ვიქმნე ჩამსვლელ,
უსამართლოდ მაბეზღართა ვედარ ვექმენ თავის ამსვლელ!
აქანამდის შვებით ვიეავ, აწ, მზევ, იქმენ ჩემთვის ჩამსვლელ!...

წასასვლელად მოვემზადე, აღარა ვარ დასაღონად.
მითხრეს, ჩახვალ შენ იმათგან შეიქნები მოსაწონად,
რადას გარკებს სიმძიმელი, რომ გახადო ცრემლი ფონად?
წავალ, რაც უნდ მომეველინოს, მოვიქვირვებ მე ამღონად.

მითხრა ნუგზარ ერისთავმან: სთქვი თუ ჩემსას რას ბრძანებ?—
მეტ წამოგევე უსტილოდ, წავიდეთ და ნუ ახანებ;
მეფესა და სულ ქართველთა არას ვაწეენ, არას ვავენებ,
დიდს ხელმწიფეს შევისწავლი, ჯავრსა არას არ ვათავნებ.

მე ვუთხარ: მე წაუვიდე აწ სხვადა დამებრალევდეს!...
მან მითხრა: შენ წაგახდინეს, მე ვილა შემებრალევდეს?!...
იქილამ დავრჩეთ ორნივე, ნება იეოს თუ ძალევდეს...
ისეკ გაწითლდეს სპილენძი, რაგინდ რომ ხშირად ჰკალევდეს!...

მოურავის ყეენტან წასვლა ცოლშვილით და ყურყურთა!
ფონზე კოლოცაურის მიზნედა.

რაღას ვაკრძელებ, წავედით, მე ცოლ-შვილითა ვიარე;
გზა წარვედეთ საგურამოსი და არე მათი ვიარე.
ლილას ჰიას ჩაველ, ლოჭინის ხეებში დაუტარე,
ეურყურთას ფონი მზად დაგვხვდა, ჩვენთვის არ დასანთქმია რე

ესენი დამე ჩავვლევით. გაიენდა იაღღუჯასა;
შეკაზმული ვარ, მივდივართ, თავი მოსწონდა ღურჯასა,
იტოღნენ ჩვენნი მსახველნი: გვანანო მაგარს ბურჯასა!...
მე ეს დამართა სოფელმან, ნეტარ ვის უშვებს ურჯასა?

ეს არ ვიცოდი, ცუდ-მადი მე კაცი შემომბედედა.
კოფოტაური წინ დამხვდა, თურმე ფონს გასვლას მხედევდა;
ადვილ შეპურობა ინება, თავ-გამოთხოვით მე მდევდა,
მან არ იცოდა სრულობით ძალ-გული როგორ მდევდა!

მან შემომძახა: არ იქნა, ვეღარ ხარ ჩემგნით წასული,—
უკან მომდევდა, წყალს აქეთ არ ვიქმენ ფონს გასული.
მითხრა: — არ იქმნა, ვერ წახვალ, მზე იქმნა შენთვის დასული!..
ვსთქვი, ეტლსა მოსძაგებია, სოფლით არს გაღმა გასული!

გაგვირდი, ვუთხარ: რას მომდევ, შენ რა გაქვს ჩემთან დავია?
ბატონის შვილმან გიბრძანა, ვინ არს მუხანათ თავია?—
იგი არ მმტერობს, არ მომდევს, ჩვენ მოუერობით გვაქვს ზავია
ეს ჰქადრე, იცი პატრონზედ არა ვარ დამნაშავია!...

როგორ, მე და შენებრ კაცი დასაჭერად უკან მდევდეს,
ჩემსა ჰბჭობდეს დაჭერასა, ახლოს მოსულას გაბედევდეს,
ჩემთვის ისარს მომასხევდეს ღ სსსროლად მშვილდსა ზევდეს?—
მე რომ ხელიც არ შევახო, ცხენზედ როგორ გარდამოვდეს?!...

დავბრუნდი, ცხენი შეკქუსლე, არა ვგარ შუბის ჰირია;
იგი დიგლიგით გარდვაცდე, ვარქვი, თავს ვუუავ ჭირაა.
მას მამის სული უხსენე: მობობდი, აწ რას სტირია?!...
ორგნით გვერდები დაემტვრა, გათხარა ძეძვის ძირია.

ვსთქვი, მოგვალევდი, მაგრამა სჯობს დამიგდია დაბნედილი,
ამაღამე აქა ეგდოს, გაუთენდეს თუ არ დილი!..
ჰკავს ტარიელს, სად ტიროდა, წუაროსთან ჰსდგას ხისა ჩრდილი.
წავა, მიმწევთ გზაზედ დაჰხოცს, ვეღარ მიხვდა ავთანდილი!..

ჩემგან სიკვდილს და დაბნელს ნურც ცახეს ნურა ჰკვირაო,
შენს ცოლთან დაგიკვებნია: მოურავს დავიჭირაო!
წადი და სახლი მომზადე, როგორაც გაგიპირაო,
ვეტვ რომ თავ-ბუდი იტირო, დღენი გაწვს გასაჭირაო!...

ამისთანანი კაცები საჭერლად დამდევნებიან!
ბატონის წერამა ძნელია, თვარ მომწვეს უფრო ვნებიან.
გაძლების მეტი რაღა ჰხამს, რაც ჭირნი გარდამხდებიან!
მეტ დავაკლდები ჰვეენას ბოლოს ჟამს, თვარ მიხვდებიან!...

ჩვენ აღჯა-უალს მივედით, სხვა არვინ დაგვხვდა გზაზედა,
რაც ნივთი იუო სარჩოსი ჩვენ დაგვაუენეს მზაზედა;
ორ კვირას იქ მოვიცადეთ, იუენენ ჩვენს სიტუვის თქმაზედა,
ჩვენს მერიქიფეს უძრძანით: წამოდეტ ღვინის სმაზედა.

ასრე მოგვეფერნენ, გემსახურეს, როგორაც ჩვენი მონები,
რაცა ვინებეთ—გვანებეს, ძალი არ გვიუვეს ჩვენ ნები,
ზოგი კრძნებით რამ იკადრეს; უცხო რამ მოსჩვენები;
ჩვენ ჩვენის ქვეუნით დაგვკარგეს, დასუსტდა გამოძევნები.

მათ მივაბარე ცოლ-შვილი, დადგნენ კარგ კარიგებითა,
წავედით გზაზედ, მივედით ამოდ და ჩვენის ნებითა,
ესე მეც ვიცი იქ წასვლა ვერა ვჭქმენ კარგის მცნებითა;
დგომა და წასვლა ორივე შემქნია ბოლოს ვსებითა!..

თურმე შაჰ-აბაზ ხელმწიფე იყო მისვლის მდომელი.
მიველ, დამიხვდა კეთილათ, არა გუნებით მწერომელი,
სანი რამ დავჰყავ მიბოძის, არ ვიყავ შემომწერომელი;
მაგრამ სევდა მწვავეს სახლისა, მით ვიყავ ცრემლთა მშრომელი.

ყუენისაგან ყანდაარს წასვლა და ინდოთ შეებმა, მოურავის გამარჯვება; მასუკან ბაღდადის ყიხის აღება და მოურავის მმის სიკუდილი. შაჰ-აბაზის წამოსვლა ქართლსა და კახეთსა ზედა. აოხრება და წახდენა ქართლისა; ლუარსაბ მეფისაგან იმერეთს გარდასვლა, სარუ-ხოჯას და შადიმანისაგან მოწყუებით ჩამოყვანა ლუარსაბისა, და ყუენისაგან თან წაყვანა.

მერმე უანდაარს წაბრძანდა, მტრად გამოუჩნდა ინდია; თან წავჭეუე, კარგა ვიბრძოლე, მათ დღენი დაუბინდია! გამარჯვებული დაბრუნდა, აწ ცრემლო ნუღარ მინდია,— მაინც მოვჭკვდები ბოლოს ჟამს, ნეტარ რას შეუშინდია?!...

ბაღდადს წაბრძანდა, ვიახელ, აღება ბრძანა ციხისა...
ძმა მეუვანდა გულ-სრულ მამაცი, ხმის ამომღები რიხისა,
მან ერთი კაცი შებრძოლად აღვილად არ შეიხისა,—
ის იქ მომიკლეს ომშია, კაცება შლად ჭევეს თიხისა!...

დაბრუნდა, ტახტზედ დაბრძანდა. რა ხანმა გავლო მცირენი,
მერმე ბრძანება გამოხდა ქართლს წასვლის დასაპირენი.
წამობრძანდა და წამოვჭეუე, ჯარნი შეექმნეს ხშირენი...
არ დამიჯერებთ, მოსვლისთვის გუდი მაქვს ასატირენი!...

უწინ კახეთსა მობრძანდა, იცით რომ იქმნა რაები?—
მეორეთ ქართლსა მოვიდა, არვის ჭეო შესაძრავები.
ორნი მეფენი იქმნენით სამეგვიდროდ დასაძრავები,
თქვენ გადაბრძანდით იმერეთს, მე რა ვქენ დასაშავები?...

მოციქულები გახლათ მოსვლის და შერიგებისა;
თქვენ რა მობრძანდით, იცოდით მათის წეენის და რეებისა!
მეფე ლუარსაბ მობრძანდა, აწ სიტუვა არ ეტებისა, —
გინც მოიუყანა—ამოდ ზის, ლახვარი არ ეტებისა!...

შადიმან გარდმოიყვანა ტბილის სიტუვით და ენითა,
მან საჭილდოოც იშოვა, თქვა თუ: ეს კარგა ვქენითა!
იკ თაყისუფლათ შეიქმნა, მე ვარ აწ ცრემლთა დენითა,
მის წილ მე ეკედები, შეექნილვარ ლახვართა დასაშენითა...

თუ სჯობდა, თქვენ რად არ მოხვედ, არა ჭქენ შემოურ-
თუ ის წუალობას ელოდა, თქვენ რად არ იღვეთ წილობა?! [ლობა,
ის კრანელთა შეიბურეს, თქვენ ჭქენიამ მოსვლის შლილობა,—
თან წაიუყანა ხელმწიფემ, ქართლსა მოჭევისა ჩრდილობა...

მეც ისევ თან წამიუყანა—ძალი იყო თუ განება.
გულსა ვეტუოდი, სოფელმან თავი არ ოდეს განება!
სრულად მომავლეს კრანი, სიგრაქე სად იყო განება?!
ველარ დაგეხსენ სოფელსა, თავი მახესა განება!...

ერთს დღეს ლხინად ჯდა ხელმწიფე, უხეს თავი ჭქონდა დადე-
მიბრძანა: გამხიარულდი, გულს ცეცხლი ნუ ცწეავს დალება, [ბად.
თეორს მოგცემ ამდენს კარამდინ გერ შესძლო მიტან-წალება;
სხვის წუალობითაც დაგმართო სეჯდათა კარის გაღება!...

შოატანინა, დაწვეს ტახტის წინ თეთრი გუდები;
მიბრძანა: ადეკ, აილე ნუ ხარ მცონარად უდებია!
ტახტის წინ მაყელ, თეთრს ჭქონდა სულ ახალ-ახალ პუდები;
წინ დამანოქეს, არ ითქმის აწ ტუეილი და მრუდები.

გულს ვუთხარ, ცოტას ავიღებ, — დამძრაყენ: არ აქეს ძალები;
ბეგრი ავიღო, არა სოქყან: ხარბად შემსჭვალა თვალები!
ვსოქყვი, თუ მიძრახონ სიხარბე, გული მაქვს კლდეებ საღები.
ბეგრის ალებას გეცაღე, შთი გაფიმაგრე ძალები: —

თუითო მხარზედა კარდვიგდე, ერთი თაყხედ ვქქმენ ღებუღი,
თითო ღლიასა შევიგდე, ორი ვქენ ხელ-კადებუღი,
ერთი კბილშია მივიეც, მით ვიქმენ აზიდებუღი,
აგდეკ, კარამდის წაეილე, არეისგან არ რიდებუღი!..

ბრძანა: ნუ მოჰკლავთ ჟაშუშსა, მის კაცსა მიუბარეთა.
მე ჩემი ემანი დამიხედეს კართან რომ მიეგელ გარეთა,
ოთხასის თუმნის წამლებთა ვერ ვხედავ დამაზარეთა;
გგერდსა დამისვა ხელმწიფემ, ბრძანა, თუ გაიხარეთა!...

ხოხრო მირზა *) მე გაგხადე ხელმწიფესთან გამოჩენით;
მოგახსენე: შეიწუაღე, თქვენ წუალობა მასზედ ჭქენით!
გეზმაროდი, ბეგრს გაძლეყდი, შეგიტკობოდი ტკბილის ენით;
გაგამდიდრე, მე ჩამოგხსენ ღარიბობას ცრემლთა ღენით!..

ამად გჭქენი, მამით იუო ბაკრატონთ თესლი-გვარი;
დედას გინლა იკითხავდა, გლეხი იუო თუ რა კვარი?!

*) შემდეგ ამას ეწოდა როსტომ და მეფობდა ქართლსა.

მე ხელმწიფე უერს მიხურობდა, სიტუვა მქონდა შით მაგარი. —
უველგან წახდა ჭირ-ნახული, — ჭკვა შემექმნა წასაგვარი!...

ჩემთვის დარმან მოიღუტებდა, აღარ არის მზიანია,
ვისზედაც რომ კარგი ვქმენი — მე შემექმნა ზიანია,
კლდე-კახანი მტრით შეკრული მე გავსადი გზიანია! —
ვერვინ-რა ქმნის ჩემზედ მეტი თავის გასაზიანია!..

მონდომა შაჰ-აბაზისაგან 'ქართლის აოხრებისა. მოურავის და ყორჩი-ხანის გამოგზავნა დიდის ჯარით. შურაბის და მოურავის ერთმანეთის პირის მიცემა.—შაჰ-აბაზისაგან მოურავის მოკვლის განზრახვა, შათირის და წიგნის გამოგზავნა, მოურავისაგან ნახვა და დაჭერა; მალევე ქართველთა ჯარის დაბარება და მოურავისაგან ყორჩი-ხანისა და მისთა სპათა დახოცვა.

ბევრი რამ საქმე გარდამხდა, უველას აქ ვინ იქს წერას?!.. მას უკან ჰბრძანა: ქართლზედა მართლა ვერა ვიქ მზერას!— ჟორჩი-ხანს წინ წაგიძღვანებ, სინჯე თუ იქსო მზერას? რაც მაშინ მოხდა ამბითაც გულის შეიქსო ძეგრას!

მოვიდა, ეს ვსთქვი: ქვეუნიას ეს აოხრებას ბედავს?! ზურაბ ერისთავს გავენდე, გუთხარ, თუ ვერვინ ჰხედავს ჩემის ხელითა ეკალს მოგლეჯს, მიძახდეს მე დავსა!— [სა... ვირემ დაგვხოცდენ—მე დავხოც, ვიტვირთავ სისხლსა ქედავ-

ისიც დამხირდა მოსვლასა, ჩვენ ჰამანი დავსდევით; ქვეუნა იმ დღეს დადგინდა, ესეთი ხიდი გავდევით! მე ჯარში დავსდებ, ჯაჭვები არ ამოვიღეთ—ჩავსდევით;— ქართლი ჩვენის ხმლით დამაგრდა, ჩვენ ესე დავიქადევით!..

ქართლისათვის რა ძე დავსთმე, როგორ ტურთა, სასურველი,
ჩემთვის ვარდი შაისისა, აღარვინ ჰუაგს მას იქ მშვეელი,
წასვლის ღონე არსით ჰქონდა, ბევრი ჰუაგდა ჯაშუშ-მცველი.
იქ ზაატა დამიკარგავს, აქ არა მუაგს გამგითხველი!...

მაშინ ზურაბ ბევრა მიმხრო, კაცი არის გამბედავი,
გამ ჯარით მომეშველა, მტერთ შემუქრე და მედავი!
ომის დღესა წინ წამოდგა, დამშლეფთ უთხრის დამედავი,
მოუვარე და ჩემთვის მეგდარი, ის ეტლ-სრული—მე ბედავი!

მან ცოლი დასთმო, ჩაიდგო სირცხვილად სუფ არა რათა!
გჰკადრე: უკეთესს შეირთავ, შენთვის მწვე კასახარათა,
ხმაღსა და სახელს აქ ჰპოვებ, კვლავ მზე მოტეფინო დარათა,—
ღუარსაბ მეფის დას შეგერთავ, შენთვის არს ეს საკმარათა!...

ლოჭინის ბოლოს ქორითა დავიწვე ნადირობანი.
ერთი შათირი მორბოდა, აქ მოდი, გუუავ ხმობანი;
არ მომეწურა, ესე სთქვა: არა მაქვს თქვენი ცნობანი.
ძალად შევიპუარ, იმ დღესა დასწეივა თვისი შობანი!

დავსჩხრიკეთ თავ-დაჭედილი, წიგნი გუპოვე უბითა;
ეწერა: ქართლი აჭერეთ კაცთაგან დაასუბითა,
ერთ-პირათ გამომიგზავნეთ, მგლავებს საბედი უბითა,
მოურავს თავი მოჰგვეთ, გელარა ქნას-რა შუბითა!..

შათირი მოგვალ, ის წიგნი იქავე შეგქენ ხეუფად,
დავბრუნდი გაჯაგრებული, ნახეთ რასა ვიქ წდუეუფად?!—
ღაშქარი ვიხმე, მოვიდე, ჯარი გავხადე სნეუფად;
სამეგიდროსაგან უმეგიდროდ ვიქმენ დაკარგულ-ეუფად!..

მარტო მე რაც გქენ იმ დღესა, თუ ის შეეძლოს გმირებსა?
ჩემის შუბის წვერს უოჩჩი-ხან გაწონით გულის იგმირებსა;
იმან-გერდი-ბეკ, მისი ძე, აეგო შუბის ჰირებსა!..
სისქეს რაზმშიგან ვბრუნავდი, არა თუ განაჰირებსა...

ქართველი გვიან მოვიდენ, რაგინდ რომ ფიცხად უფიდიან,
რა შემოვიდნენ ჯარშია, სისხლსა უწყალოდ ღვრიდიან,
ქონებას ძვირფასს იღებენ, ცუდ-მადსა გადაჭერიდიან,—
მაშინ ვინც მნახის, სასალმოდ ვეუღლანი თავსა ხრადიან!

ეს გამარჯვება გადასწუდა, ქალაქს გქენ ციხის აღება,
საშოვარი და ქონება მრავალი სხვაგნითა წადება;
ვინც გაგვიმაგრდა, მას მიხვდა საუელოს სისხლთა დაღება.
მალლად ვინ მღერდეს ზვაობით, ასრე ჭხამს თავის დაღება!..

მე ოთხი საქმე ერთს დღეს გქენ, არ გესმასთ ჰბრძანოთ
უოჩჩი-ხანს რომ მე შეგები, მის ჯარს რას დავსდევ შიშია. [იშია,
იქ ახალციხე ავიღე, ქალაქს გქენ იერიშია;
კახეთს რომ ჯარი დავხოცე—სიმრავლით ვითა ქვიშია!.

კაცს ამისთანა უმა ჭუავდეს, ბატონს რა უუოს მეტია!
მას აბეზღებდეს ცუდ-მადი კაცი შმაგი და რეტია, [ტია,
იგ მუდამ შენთვის კვდებოდეს, შენის მტრის სისხლის მხვრე-
ბატონისგან საგდავად, ვით ადვილ გასამეტია?!....

ეს ეგულა მისთვის ცაგბედე, რომ მწადდა თქვენი დიდება,
კრძალვა და სათნო მწვე მჭირდა მე ბატონ-უმობის რიდება;
თქვენს გარდაისთ ავად ჭქმნეს სხვათ ჩემი გარდაილება, [ბა!..
თუ ჩემს უკეთესს უმას ჭბობებთ, თქვენც გმართებთ ხელის კიდე-

თქვენ უგელა იცით, რა მმართვეს, ამბისა წვრილად ხსენება,
სად ბრძანდებოდი, რას საქმით არ გქონდა რა მოსვენება,
ვით მოგიუვანე ხელმწიფევი, ან გაადრე რამ მოხსენება;
ერთხინად კახნი მის-აღაგს მივასხი, როგორც ენება!..

უოჩნი-ბაში რომ მოვიდა, თქვენ იუავთ მეფედ მჯდომია;
შემა დაუშაღე მე მათი, არ სჯობდა მაშინ ომია,
არ დაიშაღეთ, ომისა წილი მეც რაზე მხდომია:
ცხენი მომიკლეს თოფითა, შევიქენ გარდამხდომია!

ცხენით გარდახტა, მომართვა ღომან ჩრდილოვნის ძემან და
მითხრა, თუ მე ეს მიქნია, ეგ შენი ცხენი მე მანდა!...
შევჯე, მეთოფეს გავუდეგ, ვუთხარ, მიცადე მე მანდა!
მავეწი და გარდაგდე, ვერ მიდგა, როგორც ბზე მანდა...

მე მისი ცხენი მოვჰკვარე, მასზე ღომი ვქენ შესმული,
იმა ცხენისა პატრონი შეიქმნა შუბის შესმული;
მას ველარ არგებს მუშია, ანუ წამალი შესმული.
ცუდად დარჩების მოკვდავსა გარედამ ცხება-შესმული!...

იარაღს თავსა დაუდეგ მუზარად პირ-აკეცილი,
შევხსენ, ავატერ რახტიურთ, არა თუ კარგ დაკეცილი;
მტერს არ დავარჩენ, არიან ჩემგან დაჭრილი-კვეცილი,
სისქეს რაზმს სცა მივმართე, შეიქმნენ მუხლ-ჩაკეცილი!

ტუეიღს არ ვიტყვი, თქვენებრივ ვერვისი ვნახე ბრძოლება,
ხან მომაშორვის ცემამან, ხან ახლოს ვიყვი უოღება,
შუბის და ხმლისა გატეხა, ლახტის ტარ ხელთა ჭრება;
გავუბედურდი იმ დღესა, სიტუვა ეს იყო ხსენება...

რა მარცხი მოვა კაცზედა, ვის შეუძლია ბრუნება?—
ძლევა მათ მიხვდა, უფალმან ჩვენზე ივიწყო ბუნება,
ადარ მოგვშორდა ის ცოდვა, რომ თან გვდევს გველის ცთუნება,
ჭმუნვა და სევდა კარს გვერტეა, გული მით შემეწუნება!..

წამოვედით, გამოვრიდეთ, ავკეთის თავს დავივანეთ,
ოდონდ ძლევა იმათ დარჩა, თვარემ ჩვენცა ბევრი ვავნეთ;
ავთანდილ და დავით ორნივე იმა დღესა ვერ ვიპოვნეთ,
რადას ვაქნევ საქონელსა, ჰირველ ომში რაც ვიმოვნეთ!

მეორეს დღესა მოვიდნენ, გაველეთ იქით რაზმია,
ზურაბს ძმა შემოეყარა, მე შეიღი მონაკაზმია;
მე გაკადრე, გახსოვს მეფეო, თქვენ ხანი აქ რამ დავმია?
ჩემს ჭკუასა და ძალ-გულსა, განცობე მონახაზმია.

სამოცის კაცით წამოველ, არ ვერიდებით ღამესა;
თხილოვანს მოველ, ვაცნობე გაბანთ შეილს და ძმანებსა.
ქალაქით ჯარი გამოდგა, ვეჭვ შოვნას დაიშხამებსა,
აწ მოურავი გასინჯეთ, აწუენს თუ რას აამებსა!?

დათხარეს ღის წოდორეთი, დაწვეს, ცეცხლს უვევს კიდება,
რა მინდვრად ჩამოვიცადე, მეც ვუყავ განაკიდება;
ფიცებელსა ომსა შევასწარ, ვეჭვ უმძიმსთ გარდაკიდება,
მათ ნაშოვარი მოსძაგდათ, გაუარეს ანაკიდება.

შვიდასს კაცს თავი მოვჭკვეთე, გაეჭსწევიტე მე სამოცითა,
მელაუი დაგვიშვრა ხმლის ქნევით, გარდაურითა და ზოცითა;
ხან შევიბმოდო ოც-და-ათით, ხან ცოტას ჯარით, ოცითა.
ათს დღეს დაშქარი დაგუბდა, ქართლი ველარ ჭევეს მოცვითა!

ყოფლგნით წავიდა ხიზანი, რადგან ჩვენ გვექმნა მარცხია,
, ლისის ომი მიესმათ, საქმე ქნეს აღსარაღხია;
, არსად არის ქართლშია, რომ ჩემი ხისხლი არ სცხია,
, ვას კაცს კი არ შევიდარებ, თქვენი არა ვარ ნარცხია!..

ცოლ-შვილსა კაცი უჩინე, სამცხის გზას ვუეფ კეთება,
, თქვი: ერთხელ კიდევ დავხვდები, ხმაღმა ეგებ ქნას კვთება!
, ართის კარს დავხვდი, სახმილი ჩემგან მათ წაეკიდება.—
, რგიც რომ კაცმან ბევრი ჰქმნას,—მტერს მაშინც არ ეკეთება!..

წინამურის თავს დავხერგე, შევუკარ ღართის კარია,
, ხრილი უწინვე წამეგლო და გზები განაკარია;
, ადრ არს ვიწრო, ვიბრძოდი, მათ აჩნდა დანაკარია;
, კჯალით ახალ-ციხემდის შეჰქერეს არაგვი-მტკარია.

სიმრავლითა მოგვერივნენ, რადგან მიხვდათ პირველ ძლევა.
, სუბი გატუდის, ხელი მივევით, მაშინ შეეჰქმნით ხმლისა ქნევა,
, მ დღეს თავი ვინ დაზოგოს, ისიმც კაცი დაიწევა,
, ის გაჭირდის, უკეთ შევსძლი, ასრეთ მქონდა ომის ჩევეა!..

რა იარაღი დავლივეთ, მაშერაღთ მიგვეჭირდა ომია,
, 'ეროვნისავენ წავუდექ მოდალულ-დანაშრომია!
, არგად მიგდებდა პატრონი,—მეფე არ იყო მწურომია;
, სხრანში დადგა ლაშქარი, სიმრავლით უსაზრომია!..

ავკეთს მიველ, იქავ დამხვდა მამაცი და მეფე ბრძენი.
, ბიბრძანა, თუ როგორ მოხდა, ვინდა შეგჩნა, ან რა ჰქენი?—
, ზოგნი ცოლ-შვილს მიეშველნენ, ზოგნი მახლავს კიდევ მხნენი,
, ჰაკრამ თქვენი წასვლის დროა, ეს სიტუვანი მე ვით ვთქვენი!..

მე დავსდევ, ხალხი გაგზავნე, შევიქენ ჯართან სუბანი.
სამოცი კაცი კიდევ შევა, გვეცვა შალისა ჯუბანი,
ზოგი მშვილდ-ისარ თოფითა, ოცსა გვაქვს ცხენზედ შუბანი;
კიდევ გაიმბობ, ქსანზედა ვადინე სისხლის გუბანი...

სმარსთ ზურაბს სიტყვა აჰკიდეს: მოგვეც მართალი ზირია,
არშიდან ქალს გამოვიყვანთ, მოგვეცე, არ გვიყო ჭირია;—
ხელმწიფის შვილი თვის ტომი ძვირად და დიდ-სადირია,
თვალით ტურთა და კეკლუცი, თმა მოგრძო ამბარ ხშირია!..

ერისთავმან ჰსთქვა ფიციითა, აქვს ჩემთან დაუშავება,
ჯარი გაგზავნეს მრავალი, ზურაბ ჰსთქვა, არა შევება!
გიორგი გულში ამბობდა: ხვალ ბევრი მე მეშვება!—
მეორეს დღესა ღაშქარმან, იცით თუ რა იშოვება?!

მთიულნი ავლენს არშასა, მივიდნენ შიშნეულობით;
მათ ქალი გამოიყვანეს, წამოვლენ ვით სნეულობით.
ქსნის გზასა გამოემართნენ, შეიქმნენ არეულობით.—
რაც მოხდა, ახლა ისმინეთ, დღეიდგან აწ წასეულობით!

მათ ქალი მოჰყავსთ, გარდმოვლეს, უწეინრად ხევი ხადანი,
უკან გიორგი მოსდევდა,—ვალს უნდა გარდახადანი.—
მეტ მიველ, წინ გარდავუდეგ, ვიუჟ იესეს ხადანი,
რომელსაც მივხვდი, გუდურებ უუვი ტყავისა ხადანი.

მე ხუთი ქეში ისარი დავდივე მათზე სროლითა,
გზის ასაქცევი არ ჰქონდათ, ქარჩობით—არც ისროლითა.
ამოვსწევით და დავხრტეთ, ქსანს სისხლი შევასწორითა,
აღაგს და უაღაგოსა კაცი ეუარის გორითა!

სისხლი რუდ მოდის კაცისა, ქსნის წეღისა არის მღებელი,
როდეს ისარი დავლივე, ხმლისა ვარ ამომღებელი;
რაც რომე იმათ დაჰსთესეს, თავს ექმნა გამომღებელი,
ქარგთ იარაღთ და ცხენების ვიქმენით წამომღებელი...

ქსანი შეიქნა ორს კვირას სრულად სისხლისა ფერადო,
ივეები მოძრით აივსო, კაცი ვერ მორჩა ვერადო,
რომელიც მორჩა ცოტა რამ, შეიქნენ გასასტურადო:
ეგვირღათ ჩემი საქმენი, ვის თვალნი ჰქონდა მზერადო!.

უაზახის ხანი შევიშვარ, არ მოვჰკალ და დავაბია;
ამი სულთანი მასთანა ერთმანეთს გადავაბია;
ჩათდა სასროლად გსმენია მშვიდდესა თუ სად ავაბია,
აქრო შეკაზმულს ცხენს შევჯე — მაგარი სადავაბია.

აბა მიბრძანეთ სხვის კაცის ეს სამსახური მეფეთა,
ხმლის გაკვეთასა სინჯუვდით, თუ ხორცი როგორ მეფეთა!
კზას დამიგდებდენ მებრძოლნი, ჰირის-ჰირ ვერვინ მეფეთა;
ღხინს და გაცემას, აღერსსა — მიქებდენ სიიეფეთა!..

უხუი მით მქვიან, ერთს დღესა ვარ ქართლ-კახეთისა გამცემი,
საქონლის დაუშურველი, მტერთა ღახვრისა გამცემი;
ძალს იგი მაძლევს, ვინ არის, უოველთა უხვად გამცემი,
ერთის ათასად გამხდელი და ბევრეულთა გამცემი!..

სრულად ერანი მოვიდა, ქართლის ქვეუანა აივსო,
კაცს და ტუვეს ვერა ავნეს-რა, გლეხთ სარჩოც ღია ღამისო;
შეც ავიურე, გაბრუნდნენ, ნახეთ რა უეო ჩაისო,
წლეულად ესე შიქნია, ზოგი მიუურეთ გაისო!..

მე სამძიმარი რაც მქონდა, ვდეუ თიკანბერას ციხესა,
კაი მცველები დავეუდე, ხელი ვერავინ მიხესა,
იქ მდგომნი ყველა მიძრწოდა, მონებდეს ჩემსა რიხესა,
ვერვინ შეუვა მებრძოლი, კარები ჩამიხესა.

ახლ-სურამი გაჟამაგრე, არ არს ადვილ ასაღები,
ფრთხილობდენ და გუშაგობდენ, არ არიან სულ დამლები,
ადვილ ძალად ვერ წაართმენ, ვერ არიან ბარკთ წამლები;
ვუთხარ: ადრე მოელოდეთ, მალ გვეწვევა სისხლთა მღები!..

ქართლიდამ წაველ, ცოლშვილი მივასხი ახალ ციხესა.
მესხთ ბრძანეს, იმა ლაშქართა შენგან ლახვარი იხესა,
ჩვენ მოდგომასა გაცნობებთ ბაქსა, ძალსა და რიხესა.
ამხანაგს ვისც არ უნდოდე, მეფენიმც კაირისხესა!...

ზოგ-ზოგი ბარათიანნი თან წამევეს ცოლშვილიანად;
გიორგი ქავთარიშვილი, გერმანოზ მსახურ-უმიანად.
სხვა მსახურ—მარჯვე კაცები, მსვლელნი არა თუ გვიანად;
იმ თემის აზნაურ-შვილნი მოვლენ თამამად, ხმიანად!.

ახალ-ციხე და აწევერი, ხერთვის და ფარავანია
ეიზილბაშთ ჭქონდათ ციხენი, შიგ ჭანი ან საკანია;
ზოგი მე ძალად წავართვი, ვიხმარე კარგ რაკანია,
ზოგი იმათვე გაუშვეს, გასცვივდათ თეთრ ღრაჰკანია.

გიორგი ქავთარიშვილი, სიტყვა-მასუხის მთქმელია,
ხვანთქართან ამაღ გავგზავნე: თქვენ იუჲ ჩვენი მშველია,
მე ეს ციხენი ავიდე, თქვენ გამოგზავნეთ მცველია!
ხელმწიფემ ბრძანა: საქმენი უქმნია კარგ-საქმნელია!..

ბრძანა: ვერავინ წამართმევს, ჩემია სრულ სამცხენია.—
ხალათი გამოკეცავენა, კარგ ბედაური ცხენია!
ემბრი ებოძა, კამდიდრდი, არ გქონდეს სიმარცხენია,
გიორგის ბევრი ეშოვნა ქონება ურაცხენია...

მეფემან ჰირად არ ბრძანა, გულ-შიგან შეჰქმნა წყენანი:—
როდესაც არის, იქნების ამისი სისხლის დენანი;
მე მეფე, ამას სახელი, ხვანთქართან თავის ჩენანი,
ქართველთა ასრე დახოცვა, ზოგთ ზავით შესაშენანი!..

როსტია გედეონის ძე ერთგული, თავ-დადებული,
დემეტრე საგინაშვილი იყო ჩემთანა ხლებული;
მათარსი შიხაიდრის ძე ჭკუისა მქონე, ცნებული,
ზაზუნა ვაჟაუაშვილი ჩემთვის მკვდარ-თავდადებული.

სხვანიც ხომ ბევრი მეახლნენ, ესენი გაუყრელია.
სათაბაგოს მივედით, მესხნი კარგ შესაყრელია,
მათი სიტკობა და სიამე სევდისა უკუ-მურელია!
რომელიც გიწვევს სალხინოდ ხელის-ხელ ჩასაყრელია!..

დაუთ-ბეკ კოგორიშვილსა მკვიდრად აქვს ციხის ჯვარია,
მითხრა: ხელთ მიგცემ ციხესა, მან დაიფიცა ჯვარია.
აფიეთს დავსდეგ, მე მახლდა კიდევ კარგა რამ ჯარია...
მესხნი უოფილან მოუფრისთვის თავისა გამსაჯარია.

ფარად-ფაშა ხომ სიძედ მევა, თავ-დებულ, ჩემთვის მკვდარია;
თანუნა დასამისძე, კაცი ბრძენი და წუნარია;
მან მითხრა: თრიალეთისკენ ასპინძა ახლოს არია,
უმა და ამბავი მოგწვდების, ასპინძა ახლოს არია...

ხალხი ციხეში ავასხი, მე დაბლა-ძირს ვდგებოდი;
რა იქ სადგურად დავსდგინდი, მწაღდა რომ მეფეს ვხვდებოდი!
ვნადირობდი და ეიშვებდი, ხან მთაზედ ვიარებოდი,
სვედასა. მოვიქარვებდი, კაეშანს გავეცდებოდი!..

სრულ მესხნი ტბაჲად მომეპურნენ, ჩემთანა სადგურობდიან,
უფროსნი შეაღერსებდეს, უმცროსნი კარგად მძღნობდიან;
რა ამბავს თავი ახსნიან, ხან ჩემს ჭებასაც ხმობდიან,
მათაც წყალობა უეფიან, ერთგულნი ვინც მე მემობდიან!..

შადიკაშვილი როსტომ და ელიზბარ თათქარის ძეო
უკნთან სწორად ვიუჯვით, ერთი ძმა სხვა კი ვიძეო;
როსტომ სთქვა: იგი აჭარას კარგი მამული მიძეო,
იქ დადეკ, რადგან ქართლიდგან ჯერ ხანად გამოიძეო.

მე ვკადრე: იმერეთს ჩავალ, გიორგი მეფეს ვნახაო,
მათსა საქმეს უველასა გულშიგან გამოგსახაო,
მასუკან იქით გარდმოვალ, ღვინი მაქვს თუ ვახაო,
ცდას არ დავაკლებ საქმისას, ქართლს კიდევ დავინახაო!...

მე ეიზილბაში, მეკონა, გავედიქ ჩემსა ზღუდებსა,
რადი არ მქონდა მტერისა, თავს მოვიხდიდი ქუდებსა;
ხან ზარ-ზმამდისინ ავიდი, ხან ჩამოვიდი უდებსა,
ამაში ჯარი მოვიდა, ნახეთ თუ ცეცხლს ვინ უდებსა?!...

მე მთაზედ ვიუჯვ სათოფეთ, ციხედ ვსთქვი ასვლა მისანი;
დავუდეუ, ასრე მოიცეკეს, საფარა ახვინძისანი,
ღიასმიძის დახვდომა, ომი აქვს ორთავ ძმისანი,
გავევირდი, ნეტარ რა უნდათ კაცისა განაძისანი!..

რა მოკადნენ, კარკა დავხვდეთ, ვეღარ გვიფერეს ამათ ბრძოლა,
დავხოცეთ და ამოვწევატეთ, მათ შეექმნათ ცხრო და თრთოლა;
ვანც ათავა, მანც ავათ ჭქმნა, ან ვას ექმნა წამოყოლა,
ცხის ბეღადა, ასე ცვესმა, მთას გარდვადენ, ჩაექოლა.

ასწანამდას ასე ვსდივეთ, მათ ეცონათ ხევა ვაკეთ,
ჩვენ სეკდას უკუ ვაურათ, მათავის ცეცხლსა უცხებ-ვაკეთ;
ამ თოვს ნკენავის მათი მოსვლა არ შეაქმნა მოვლე ნაკეთ,
ჩვენ შეტვექმნა ღხანა, შევბა, მათ რასხვანი მოგუგაკეთ!..

მათხრა ბეჟან თათქარის ძემ, იმერეთს ვარ ბევრჯელ მსვლედი,
მეცა თანა წამოგეკება, მეფესთან ხარ თუ მამსვლედი!—
მაველ, მეფის საკეთას ვერ ვარ თავის მე ამსვლედი; [ლა!
რაც მამრძანას, მე მას ვჭეოფდი, ვან არს მცნებას გარდამსვლე-

დამხვდა კარკა და მღამეურებს, მან შემაწეო ტებალათ ხელა,
ზურადად და ცულ-კეთილად მწვე გასვლოდა მას სახელა;
დადანსაც ეს ებრძანა, მეც ვარ მკვადრად კაცა ძველა,
მიმცემა და მოაღერსე, დაჭირებულთ კაცთა მშველა...

მეფემ მამრძანა დასტურა, ვლე არე ოდიშისინა.
იკაცა კარკად დამხვდა, ქება არ ძაღმამს თქმისინა;
უმათ ორთავ მომიწრანეს, ვეღარ გქვენ უმობა სხვისინა,
ისევ მეფესა ვახელ—დამხვდა, არ თქმულა ძმისინა.

სრულ იმერელნი მომაკრეთეს მეგობარ—ამხანაგებად,
მომეონდა ჭერნას სრულანა, ოდეს ჩაგედი ნაკებად;
ცეცხლი მომედვის წეენისა, შემექმნის ცულსა დაგებად,—
რაც რომ სახლები დამექცა, როდის-და შევსძლო ატებად?!..

მეფესა ვსთხოვე დასტურა, ცარდმოველე მათნა ოცხეო.
მთას აქეთ წეალა ცუდის, დაად ცხელი და მოცხეო!
გულის ვუთხარ, კადევ გამაგრდა, ხმალს კადევ სისხლა მოსცხეო;
კამოძებული რას ვარცხარ, ან აცხე, ანუ მოსცხეო!..

ინაშეილი მევა მსახურა, მის ღროს მტრას კარგა მცემელა;
ნახშარის გორით მოვადა ცხენისა კამომცემელა,
მაამა, შევჭე, წამოველ არ ნალაზათა მცემელა;
სხალ-ნარში მოველ დაფარვით, არ მაღლა კარდამცემელა.

ქალაქს ჯაშუში ცავცხავნე, მწადლა ცახისა აღება,
შაკ მეოფთა უველას დახრცვა და სქონლასა კადება;
ეუშატა ცვარძნეს, შეკვიტევეს, ველარა ვქენ-რა წადება.
წაველ ამ ზამთარს სამცხესკე, იქ დავჭევე მარხვა-აღება!..

კაზაფხულს ქარლშა წამოველ, მეფევ, თქვენც ჩამობანდა,
როგორ გამსახურე, კაამე, ტახტზედა რა დაბანდა,
თუ მაშინ ვმადლა გეოლოდი, ხვანაქართან არ წაბანდა!..
მზას დაგახვედრე ქვეყანა, გქადრე, თუ მაღ მობანდა...

რაც ქართლასაღვას მე ვჭქმენი, ცოტა რამ გქადრო მცრობილა,
ტეუელს ვერ ვიტევა, ამასთვის არს ბევრი კაცა სწრობილა;
მეც მემკვიდრე ვარ ამ აღაგს, არ შემოსწრებით ხმობილა,
ზოგჯერ უქმნელი საქმე ვჭქნა, ცავსტენი რაზმი წეობილა!

ეს ასრე იქმნა, რაც მოხდა, თქვენ ვველა იცით სრულე ბათ.
ვასაც ვხლებავარ, ზატევათ გვერდს ვჯდომივარ სრულე ბათ;
ჩემნო მეტძოლნო შეგიზურობ, აღარ აგიშეგბ სრულე ბათ,
მე თუ კარდავხდე ჰატრონო, თქვენცა ნუ დაესრულე ბათ.

თქვენთვის ვსძრავდი მე მეფეო, თავსა, ხელსა, გულსა, ტანსა;
შამხალმდის მავაწივე, მე მაუხე დაღასტანსა,
მოვარევედი ქვეუნასა, მოვიტანდი მოსატანსა,
უშაშარად მტერს ვებრძოდი, მაგრა ვუღეგ მე სატანსა!..

ხმლათა გავსტეხე ოსეთა, ავიღე მაგარ ციხეში,
უფროსნი კაცნი გავბეგრე, გაუშვი ზავთი რისხვეთა,
ჩემას შიშითა შესწუხდენ, დაისვენ გულსა მახეში;
მტერნო, თქვენც იცით ჩემის ხმლით მრავალჯერ დაწნახეთა!

მე შევაშანი, შეშინდეს სრულად ქვეუნა ოხისა,
ვახტანგ რომ მოკლა თარაყან, ბაღათარ— ორნივე ოსისა!
ვინ მომიფიქვნენ ხალათით, აივსნენ სრულად მოსისა,
ვით ისრაილთა არ შერჩათ, გარდავიღებო მოსისა.

ჰაჰუნა ვაშაუაშვილი, თამაზ ვინ ქარცის ძეობდა,
წინა მიმიძღვნენ მამაცად, არვინ რომელი ზეობდა,
კაცები დარჩა დიდ-გვარა, ესენი მათზე მძლეობდა,
თამაზ მაჩაბელს ისარი მიერეს ვინ მშვილდსა ზეობდა.

მელიქ-ათაბეგ მჩხუბევდა, ენას ხმარობდა გველადო,
ღორის სიმაგრეს შემადგნენ, ვერ მოფიხედე ველადო;
მელიქს და ქაზუმს ჯაშუში მე დაფაეენე მცველადო,
მიუხე, ველარ დამაგრდა, კლდეს ექმნა შიგ გამძვრელადო.

საქონელი და ცოლშვილი— უგელა ხელთ დამრჩა სრულაობით,
იგი გარდმეჭრა, წავიდა, იარებოდა სრულაობით;
ვეჭვ მათი ხმალი დაფანტდეს, ჰირო წახედეს სრულ ობით,
შესთვალა, ძებნე ცოლშვილი, როდეს მოხვიდე სრულაობით!

ქაიხოსროს ჰყავს მოეჯარედ როსტომ-ხან სპასალარია.
შრავალ-ჟერ გამოეგზავნა ოქრო, ვერცხლი და რვალა,
მაგრამ იმათგან შოგება—ბოლოს უამს ერთობ მწარია,
არ დადგრების სამევიდროდ, აღუტედეს სითმე ქარაა!.

ხუთასი კაცა მეთოფე მან გამოგზავნა ბიართვისსა,
იშან ციხეში შეუშვა, თუათან კარგ კაზმით ირთვისა;
იმათგან ამათ ფეშქაში თავ-თავად კვლავ მიირთვისა,
გარ მოდგომალის მტრისაგან, აღვილად არ წაირთვისა!

შემოუთვალე, ნუ კვაზამ, ქართლს ნუ მოსტეხე ზურგია.
ესე სოქვა: მათს მეტს სხვას ჩემთვის ნეტარ თუ ვას რა ურგია?
ვსოქვა, სასახლეში მოვნახავ, სად რომე ცაცხვი ურგია.
რად გვიშეუბნს ამხანაგებისა, სამანი გარდაურგია?!..

გორადამ წაველ სადამოს, ტბასს მიველ რომე ინათლა;
სასახლეს გარ შემოვერტეი, გალავანს გარდა შინათა.
გარ გამოვიდა დაღაზედ უღვაშ ღებილი ინათა;
შევისძახე: კარგათ დაგვახვდი, ღვინო დაგვისხა მინათა!

კვლავ ვუთხარ: რაღას უშეელის ხელისა გამოღებანი?—
მოდო შევრიგდეთ, ერთადვე ვჰქმნათ ხმისა ამოღებანი;
ცხე კარგ გვარად ამართვით, ვჰქმნა იქ მდგომთ სისხლთა ღებანი
იგინი მომეც, საქონლის შენვე ჰქენ კვლავ წადებანი!

რა ღონე ჰქონდა, არ ექნა იმ დღესა ჩემი ნებანი?—
გამოიტუევა ერთ ჰირად, იხმარა კარგნი მცნებანი;
თოფეები ეგელას წაგართვი, ვუევა ეროს აღაგს ღებანი,
მათ მოუვიდა იმ დღესა, დღე აღსასრულის ვებანი.

სულ გამოვასხი ერთ-შირად, სიმაგრე დაგაცდებიან.
ხუთასსა კაცსა იმ დღესა მე თავი გავაცდებიან,
ცხესს მეთოფე შეუშვი, მათ კარი მოვაცდებიან,
მძორები ხევში ჩაყარე, თავები გარდვაცდებიან.

იქ დავიტყირე ხოსია, არ ვუყავ ტკბილად ზმობანი,
თიკან-ბერასა დავაბი, იუა ვირ მოვლენ ცნობანი;
მეფიცებოდეს უოველნი; აწლა ვჭქმნა მწვე და ნდობანი,
აღარ გავიტყხთ ნამუსსა, თუ გვრწამს აღდგომა-შობანი!...

სისხლის და ცოდვის ორისაგ მწვე დიდად ვიუაჲ კრძალული,
მაგრამ ქართლისა მინდოდა რგება და მწვე სიხარული,
მათ მოჭოფენოდა კეთილად, მზეს ემზო დარი დარული,
მათთან სიკვდილსა ვსჯერ-ვიუაჲ, როს ვიუაჲ გაუმწარული.

ქველს წერეთელსა ებრძანა ადვილად ჩემი მუქარა;
მიეუხე, დავსწვი, დავსდაგე ადვილ წახდა რუქა რა...
წამოველ, უკან მომდივა, ნიაგმან ველარ უქარა,
შევსძახე, ცუდად კაციცვდა გლახ-შენი ბაქი-ბუქარა!

ახლოს მომძართა საბრძოლად, იუო კარგისა ბედისა,
ორი ისარი გულსა ვჭკარ, ხსენება შექმნა დედისა,
მამაცი იუო გულ-სრული, საომრად შემომხედისა!
ისივ გაბრუნდა, შეტეორცა რა ნახა ზედის ზედისა.

სად მოვსთვალო ჩემი ბრძოლა, ანუ ომთა ჭირ-ნახული?
მე, მეფეო, შენთვის დავსდე თავ-განწირვით ტკბილი სული,
რადას მარგებს ცრემლთა დენა, ანუ საქმე გარდასული,
რას არგებდა მამუზდართა ჩემი მოკვლა, აღსასრული?!

არვის მივსცემ თავს საკვდავად, რაცა გწადდეთ, ისა ჰქენით.
ამ საქმეთა გამბედავი როგორ მოკვდე ცუდის ენით,
ერთს აზნაურს ვის უქმნია ჩემოდენი ხმლისა შენით!
რად გამხადე ვალდებული მუდამ სისხლის ცრემლის დენით?!

მე მეფეთა ორგულობა არა მთქმია არვისაცან,
რაცა შევსდლი, ერთს არ ძალუძს, არ გამოვა არვისაცან;
ლომთა ვიუჟ მე მებრძოლი, არა გვარი არვისაცან,
შუბის წვერთა რკინა ექმნის გული ჩემი არ ვისაცან.

თუ სიკვდილი ჩემი გწადდა, რასთვის მტერსა არ მისავე,
მათ მოვეკად ხელმწიფეთ, იქმნებოდა თქვენ ისივე;
ლაშარაკი, ცუდი ენა, ჭორი ხიტუვა ამისივე,
გამიცუდე სამსახური, ჯავრით გული გამისივე!..

მეფემ შესთვალა, რაც გითქვამს სულ მართალია ეოველი,
მაშინვე გითხარ ფიცითა, როს მოგეგზავნა მროველი, .
არც არას სისხლსა გადავებ, არც რას ავს შენგან მოკელი
თავდებათა მოკცე, არ მოგკლა უცილოთ — ქელი-ცხოველი.

აღარად მოხდა, არ იქნა, შეწება ცუდად რიგება,
გაურა შეექმნათ, ვეღარ ჰქმნეს ერთად სიტუკისა რიგება;
რა მოიშალა, ვინ იცის, რა წუთა, რა გარიგება,
ვინც მოაშორვა მის გულსა ლახვარიც ადრე იგება!..

ბრძანება არის, ბატონზედ უმასა არ გამარჯვებია,
ბატონი რომე ტუთოდეს — ისევ უმას დამარცხებია,
თვარ უხმლოდ როგორ დავსდგები, რომ ვიუო სრულ ნარცხებია
ბევრთა მებრძოლთა თავები მიწათა მინარცხებია!

რაც დასწერეს პირველად, იქმნების — არ ასცილდების,
პატრონის შეიმა არა ჭხამს უმას, ხმალი გაუცვილდების;
რაცინდ უმას ბევრი ჯარი ჰქვეს — ცრემლი იმასვე სდინდების, —
ესე მსმენია, ამისთვის ცეცხლი წვად გამიშორდების!.

გამარჯვება რომ მას ხედების, ეს სიტყვა მწვე მართალია,
მაშინც არის უებრო, არცინ არს ნათალია;
ეგებ მაბეზღარ კაცს შევხვდე, ხმალმან ჰქმნას სამართალია,
პატრონისა კი არ ვღირსვარ, სხვა მტერთ გაჩვენო ძალია!..

ზოგთ ბაკრატონთ ასე სჭირთ, არ ახსოვსთ სამსახურია:
რაცინდ რომ ბევრი აამო, ბოლოს არ გიგდონ უურია,
მაბეზღარს სიტყვას უსმენენ, ვის ვისთვისთ რომ აქვსთ შურია!
ვის რა ჰგაოდა, ქართლშია მეც რომ მეჭამა შურია?!.

როს ემა კარდაჰქვეს პატრონსა, მსახურს ღარიბობასა,
პატრონისთვის კვდებოდეს, იქმოდეს სახლის თმობასა,
ვამულს და ალაგს განშორდეს, თვისსა ტომსა და ძმობასა.
მასზედა მისი პატრონი რად არ იქს იეფობასა?!.

რა სვიმონ მეფე შეიპურეს, კაცი მხნე. სახელ-დიდითა,
ქართლს ხმალი იმან შეარტუა, მტერნი გახადა კიდითა,
სხვანი მებრძოლნი, ყველანი, თავს მდაბლად მოუხრიდითა, —
მას აქეთ თათარ-ხნამდისინ ომით სისხლს არვინ ღვრიდითა...

კაცი რომ ავად გახდების, აქიმს უქადებს მრავალს:
უთუოდ მოგცემ, დამჯერდი, — როს ეყვებოდა მუთო მავალსა,
მუდამ თავს შენთვის გამუთოებ, მეც რასმე კადებ კლავ ვალსა,
დამინსენ, საღმობისკან ნუ მუთო სულ-ამომავალსა, —

აგრევე კიდევ ვის სადმე რომ ჭქონდეს დაჭირებანი,
ბებებს გიპირებს მაშინვე, დაგიწუოს შესხმა-ქებანი;
გეტყვის: ვცოცხალვარ ვიდრემდის, გქნა შენი სიამებანი;—
ბოლას უამს დაავიწუდების საქმისა გარიგებანი...

აბა, რა ვქენი მეფეო, რა დაკსდევ თქვენზედ ვალები? —
თქვენისა ერდგულობისთვის ნუბა ვქენ ზოგი ძალები,
რა შენ ზატრონად შეგმზერდი — გამხიარულდის თვალები,
სადაც მიბრძანი გასევა, გუული მიშქონდის სალები!

ესეცა თქმულა, რომელიც კაცი თუ მართლა კაცდების,
მსდალი, უღონო, რომელიც მოაწევს—მას ვერ ასცდების,
იარად-მოშლილი ჯაბანი რას ესერის, ყველა დასცდების, —
მამაცს და ზურადს უზრახავს, იტყვის, შალურებ ცაცვდების!

ამხანაგთ მისთვის მახეზდეს, იტუოდეს: კაცი კარგია!
ქართლ-კახეთისა მომჩენი, მიკვირს, რად დავიკარგია?
ზატრონის შემმატებელი, ამხანაგთთვის მარგია, —
გვერდს გისხდნენ მახეზდარები, ჩემთვის ეს როგორ კარგია?!

ზურაბს შევსთვალე: რაც იცი—სრულ ჩემი ნასწავლებია,
ოსტატის არ ჭხამს ჭიდება, ვისაც შევირდი ხლებია;
როდესაც მე დავიკარგო გაჩნდების, ვით დასდგებია!
ორთავეს სწადათ სიკვდილი, აწ მარტო გარდახდებია.

მოუვარე ხარ გულითადი, რა მიქნია შენზედ ავი,
მამამ თქვენმან რა ჭქმნა ჩემზედ, ვით გარდასდვა საკვდად თავი!
მიკვირს, შენ რად გამიმეტე, რამ მოშალა ჩვენში ზავი? —
მეტ დამეარკე, საქმეტ ჭქენი შენის დღისაც გასთავი!...

ორ ცოცხალ ვიუო, შენც კჭონდეს იმედი სიღოცხლისაო,
სიტყვანი გახსოვდეს სიძის მონახულ ბრძნისაო,
ემ სული მიდგეს, სიკვდილი შენი სხვამ ვერ იგრძნისაო,
, სადავე საკვდავად ჩემზედა ნუმც იძვრისაო. .

აჲ მე მომკვლენ, ან დამკარგვენ, დაგიწეებენ მიზეზებისა,
ყვეით თავსა ვერ აუხვალ, ჰასუსისას შეჭკვრენ გზებისა;
, ა მგონი მუხრანს გაძლევეს, შეიშურებენ მთას და გზებისა,
ღესაც რომ გიხელთებენ, აბნელებენ შენთვის მზესა!..

ზურაბს ეთქვა: მოყვარე ხარ, მერე კარგი ამხანაგი,
ნსა შუა არ უოთილა წყენა რამე ერთი ღანგი, [გი,
, რამ ბატონს მოგსდგომივარ, რაც რომ ძალ-მიძს მე ვარ მარ-
ის მამას რომ არ ვუშეგლო, მე რას მეტყუვის ჰირი მანგი?!.

ზურაბს რაღას შევუთვლიდი, ის მიუდგა მაგრა, ბურჯად;
, ტას ხანის სიძე არის, შეიტუობს თუ იჭინას ურჯად,
უწეებენ ბეზლობასა, სისხლს წითლად ჭქმენ, ხორცსა ლურჯად.
ა კაცსა ავი სიტყვა და ბეზლობა უჩანს უნჯად!,

სპარსთ ველარ ვნახავ მათზედა, იცით ვარ დამნაშავეა,
ადეს ლუარსაბ დამოუვრდა, ისიმც დღე არის შავია!..
ისრის ტახტსა მიემართო, კარგი მექმნას თუ ავია,
ეა ნულარვან ჩამოკა, ადარ მოხდების ზავია.

მოურავის წასვლა ხონტქართან

თავო ჩემო, ვით გასულა, სევდიანო, როგორ წელულა, საქართველოს სჯულისათვის ათას ფერად წამებულა; მეფეთათვის განასარჯო, ნაშსახურო, რა ერთგულა, აღარ შეგჩნა ნოსტეკს ღვინი, აღაბს, სტამბოლს დაკარგულა!.

ვაჭ, დაგადებ .სახლ-სამეოფო, სად კარგო და სადა ვუბო, შორს გვარ დაგჩნა მეზობელთა, ვისთანც ვიუფ სადავებო: აფანდათა სიმაგრენო მე სად გძრევი სადავებო, რამდენს მოფრჩი ძნელს ბადესა, ახლა კიდევ სადავებო?!..

ვინ იცის, თუ შენ რამდენჯერ მტერი შენი განაბია, რომელიც რომ იწადინო, აღარ მოვლი, გან აბია; ღვინობდი და იხარებდი, ხელთ გეჭირის განა ბია, თუ გავარდი სამეოფთაგან ქვეუნი სიგრძეს განაბია!..

თავო ჩემო, სად მოჭკვდები, ანუ ვისსა სამარებსა, რას დალახავ ქვეუანსა, იარები სამარებსა; მოშორდები მოფუარეთა, შენ ხარ ვისსა სამარებსა?— სამეოფთაგან გააბეზრდი, კარსა გავლი სამ არებსა!..

ეს სოფელი ასეთია, არ დაინდობს კაცსა არას, ვინც იუვენით ძნელი საქმე, მაშინ უუფ იცით არას; აწ მეფეთა განწერომილმან თავმა ჩემმან სითკენ არას?— მე წავიდე, დავიკარგო, მტერმან ამით გაიხაროს!

ვინ მამულებს ენა-უბედი, მოაგონდა იმას ის რით,
რომ მე მეფეს მომაშორებს, მას ღამცრობს იმას ისრით?
ჩემნო მტერნო, თქვენი გადის; რა რომ გინდათ, იმას ისვრით,
თუ ჩემიც რამ გავიდოდეს—სცნობთ, რას ვუზამ იმას ისრით!..

ქართლს მოვაგლე გალავანი, აწ ვინ აქცევს ზღუდეებს,
ჩემად ნაცვლად ჩემს სამეკიდროს ვინ დაიდგამს ბუდეებს;
ვერ მიფერებს ვერა საქმეს, თავსა გაიცუდავებს,
მეფეს ტუეილს მოახსენებს, უმსგავსოს და ცუდ—ავებს!

აქ სხვა სიტუვა შემოვიდო, ნუ გამკიცხავთ, მიგდეთ უური:
კაცობას მოვსდგომოდი. გულში მქონდა არვის შური.
თუ ქორი ზედ აღარა ზის, კაცს რას არკებს მარტო თური,
ვერ დავსწვებიტე ცრემლთა მილი, თვალთა ჩემთა მონაწერი.

რაც დავსწერე, მომიგონეთ, განა თუ ვსთქვი საკვესელად,
სად მოვიკალ ცუდად თავი, ანუ სისხლი იქცეს ველად,
რადას მარგებს მოეყარეთა დაწვი, შექმნან ცრემლით სველად.
რა დალატით სიკვდილს ვესწრა, ვინ იქმნების ჩემად მშველად?..

ნაბოთე მოკლეს უბრალოდ, ექმნეს სისხლისა მხვრეტადო,
იოსებ ძმათა გაუიდე, თორმეტ ჰქმნეს მეუერთმეტადო,
რაქელ შვილსა სტიროდა, რომ აღარ არის ჭვრეტადო,—
აგრევ დედაჩემს მოუვა ტირილი მეტის-მეტადო!

ყოფლთ ხელმწიფეთა უდიდე, ვინ რომ არს კეისარადო,
მაკედონელის ტახტსა ზის, ციხენი აქვან საზადო;
მებრძოლნი, იცით, ვერ განგლის ახლო ან იმის არადო,
თუ წყენა ვინმე გაბედა, იტუვიან იასარადო!

ჯაზიარ, ვლახი, ბუღდანი — უჭირავს იამანია,
ურუმელი და მისრეთი, შაკი და თეთრი ზღვანია,
ბასრა, ბადღადი, მაღინა, მაქა, აზრუმი, ვანია,
ვერ ავნებს, რომე დაცოცხლდენ ამირან ძმობილ-ძმანია!..

დასაკლეთი და სამსრეთი არს სრულად ამის ხელადო;
უენიც, დიდი ხელმწიფე, მაგრამ ეს უფრო ძველადო, —
ინდოთ სამზღვრამდის ის იპურობს, სად მზეს აღმომსვლელადო,
მათი პატრონი, მეგონა, არსო ბაქაჯარ ქველადო...

სულთან-მურად და შაჰ-აბაზ ერთს ჟამად იუენენ მჯდომია.
ორთავს ვიახელ, კარდამხდა მათთან ღვინი და ომია;
მაპატიებდენ, მაძლეოდენ, რისაც რომ ვიუგ მდომია;
რიცხვს ვინ იქს, რაც რომ ომშია მე კაცი შემომკდომია?!..

ესენი მისთვის ვახსენე, გასინჯოთ ჩემი თქმულები,
სიტუვის მაღამო მიბძანოთ და გამიმთელოთ წულულები;
ბატი ვინ იუოს, მიბრძანეთ, ორისაჲ შესწავლულები,
ორთავ პატივ მტეს უღირსად, მათ გამიერთეს გულები!

ორთავ ახლდეს დიდი კაცნი: კახელნი და ქათვლები;
ვინ გამოჩნდა ჩემად სწორად სიტუვით დამღვან იმათ ლები;
რა შაჰ-აბაზს მე ვიახელ, არ გამიუვის ნატალები,
რა მიბოძის, რა მიბრძანის ტკბილი სიტუვის სათქმულები.

მათი დავსთმე სიტკბობა, შენთვის დავსდევ თავი სულა,
შვილი ზირ-მშო საეყარელი, სიცოცხლე და ჩემი სულა;
ბედმა მიუო, რაღა გკადრო, აწ თქმის ჟამი გარდასულა.
სადაური, სად მოგვედები, ეტლი ჩემი სად წასულა?!..

რა უკუღმა ჩაჩხი გადრკა, წაღმა აღარ დაბრუნდების;
რა დოვლათი კარს მიადგა—აღარსაით გაბრუნდების!—
მე რომ შესმის, თქვენი გული ჩემზედ აღარ მობრუნდების,
კზა კაზნად მაქვს, ჩემა ფეხი დაღმა ვეღარ ჩაბრუნდების..

ჩემობითა მებრალეები, ვაჰმე ქართლო, სუსტობისთვის:—
გაღვანი დაგეცევა, გადგებიან ზოგი თვისთვის;
ეგზომ ჩემი ჭირნახული აწ დავაგდო როგორ სხვისთვის?—
ოდეს მტერი წამოგატუდეს, მომიგონე ამა თქმისთვის...

ბრძოლა, ომი, ჯაჭვი, ზუჩი, შუბი, ლახტი, ხმალი მკვეთი
მით მიუვარდა, ბევრჯელ შეეჭენ კაცი შუა განაკვეთი,
ამხანაგს და მიღმა მბრძოლსა ბევრჯელ სადმე მე ვეკვეთი;
გავამდიდრე სრულად ქართლი, უღონო ვჰქვენ განაკვეთი!

სად მიუვხდით, სად ვებრძოდით, რას მთებს ვიქმენ გარდასული,
გაცემად და ღვინითა ნახვა აწ რა იქმნა გარდასული;
არ მინდოდა წასხდენლად ხორცსა გარდა კიდევ სული;
სისხლს დავდურდი, ანგელისნი რომ მომრტუმოდა გარდასული.

ავს ვეტუოდი, ქართლისთვის მოკვდი, წიგნიც აწამება,
ვინ სჯულს რეზნიდეს, გვისუსტებდეს, მათთვის მშვილდი აწ ამება,
მათგან ბევრი დავასუსტე, ავხსნი ზოგი აწ ამება,—
ბოლოს ნახეთ ჩემი ბედი, თუ რა მომხვდა აწ წამება?!..

მე არ მაკლდა ორდანი, ბობდანი და წინწილები;
ახლა მამამს ეს სოფელი, უწინ დამდგა წინ წილები;
კაცობის და სახელის კარგა მომხვდა წინწილები,
აწ აეშვით, ჩემო მტერო, ვინც რომ ჩემგან წინწილები!

რაც რომ მრუდი ვსთქვა სიტუვანი, გამკიცხეთ, ნურვინ მაქებსა,
მწადა წამება, სისხლთა ღვრა, არ თაუვანება მაქებსა;
ბატონს რა ვჭკადრო, თვარ მტერთა ადრე მოგუშლი მაქებსა!
გამოვჭსდდი მათსა ძალ-გულსა და თავსა კარგად მაქებსა.

ვის რას ვაბრალე, ეს უგელა ჩემი წერა და ბეღია;
უღმრთოდ ვერავის ვერ ძალ-უძს გაწევიტოს სუსტი მკეღია,
დავსცადო, კიდევ გამაგრდეს ჩემის აფხანდის ღვეღია, —
პატრონზედ სრმალი არ გაჭკევოს, ამით ვარ უიმეღია.

რადეს გაჭირდეს საქმისა, კაცი უხმს მას გამბედავად,
საქმეს მოახდენს კეთილად, თუ სულ არ არის ბედავად;
რაც ნამეტნავად ის ვარკა, მირობდეს დაუხედავად,
ლადობით წახდეს ბოლოს ჟამს, მტერს ვეღარ ექმნეს მედავად.

კაცი რომ იუოს სიმაღლით გოლიაო, დიდი გონებით,
მრავალთ მეტრძოლთა თავები მას ექმნას განაცორობით, —
კიდევ მაშინ სჯობს საქმენი ჭკუით და მოსაცორობათ...
თქმულა: მოცდა ჭხამს ჟამისა, არა თუ განაცორობით...

თუ კაცი იტუვის გულშია, მტერსა შეეება ომებად,
ვაი, თუ იმან მაჯობოს, მე ვიუო ცუდად მშრომებად,
ის არის სპითა მრავლითა, მე ცოტა გვარ და ტომებად, —
ვერ ვემოწმები, იცოდეთ, არ არის ომის მდომებად.

მას ვემოწმები, რომელიც იტუვის: გავსწირო თავი და
დდეს უომარი არ დავსდგე, კარგი მოხდეს თუ ავი და,
ანუ მტერს ვძლიო; შევმუსრო, ან ვიქმნე გასათავიდა,
კარგს კაცს ვეძებდე საომრად, რომელმაც მთხოვოს დავიდა!

კაცობა გწადს, გზასა გქონდეს მიწეივ შენი საომარი,
რა ხმა კესმას რაზმთ წუობისა, მით არ იქმნა შესაზარი!.
სიკვდილს ვერვინ ასცილდების, რომ არ ექნას მოთქმა-ზარი,
აჲს სიცოცხლეს სახელი სჯობს, გინდა ეპყრას რამ საზარი!..

ზოგი კაცი დაღონდების, ვერ გაბედავს ვერას ვერა,
ვირემ მტერი არ წაახდენს კაცთა რჩევა ანა ჰესჯერა;
რა რომ მტერი კარს მოგადგეს, ნუღარა გაქვს გულის ძგერა;
მას კაცობა ხელთ შერჩების, ვის აქვს მტრისა მალ-შეძგერა!..

გული ჩემი, სევდით სავსე, შეჭირვებას გავსებასა,
დაშრტა სანთელთ სინათლენი, მიეწურა დავსებასა;
მთვარე ბადრად აღარა ზის, აღარც ელის გავსებასა,
ქართლს მობადი მოიკრიფა, აღარ ვეჭობ გავსებასა!

ურემობა დაჩნდების, ბაღი იქმნას აბაღება,
ცრემლმან ჩემმან ღაწვი ჩემი ჩამოღვარა, აბა ღება;
მძლავრს მტერზედა კაგიჩდების, ვის გაქვს ხმლისა აბაღება;
მარხვა მწადდა ვედრებითა, ღხინით მექმნა აბა-ღება!

მე მეფეთა გაწერომამან ნეტარ ვითა დამსულა,
უკუღმართმა ბედმა მიუო მერმე ჩემმა დამა სულა;
ეტლი წადმა აღარ წადკა, დახვანჯულა, დამსულა,
ქართლს შენახვა როგორ უნდა, კაგიჩნდებისთ დამსულა!.

აქანამდის სად მკვიდრობდი, თავო, აწ სად ილაღები, —
გასსოვს, თავზე ჯიღა გქონდა აღმასი და ილაღები;
შენ და შენი ამხანაგნი ზოგ-ზოგები ილაღები,
დაიჩაგვრი დანასული, დაიღუგო, ილაღები...

სრულ ქართულთა კარგად იცით ქვეყნისათვის რა მაქნას:—
ოთხგნით მტერი შევაშინე, ზოგი ფეხით გამიქნა;
დუშმანთ გული გავუტყე, ხმლის ქნევითა ამიქნია,
ვერ დავუდეგ მეფის წერმას, რა რომ თავი დამაქნა!...

აქამდის მტერთა ვერ მჯახნეს, იგინი ჩემგან სულ ება,
ზოგთ გაქცეულთა მივსდევდი, ზოგს ამოვართვი სულეება;
მტერს როდეს რისით შევსძახი, მან მე ვერ მითხრა სულეება,
პატრონსა ვსჭვრეტდი ერთგულათ, მასზედა მქონდის სუ-ლეება!

გული არ მათმენს უთქმელად, თვარ მწადს დუმალი პაგისა.
მუდამ სახმილი მედების, ალი მეხვევის დაცისა,
მას უხარიან, რომელმაც ჩემი დაკარგვა აცისა,
წაჟაღ, მივმართავ სადგურად, სად თემი ათაპაგისა...

ეს უნდა დიდათ გარდახდეს, ვინც ჩემი თავი წაგვარა,
არ მოაგონეს გარჯანი, მე მემსახურა რა გვარა;
ვეჭობ, დაჟაკლდე ბოლოს უამს, ვინც მე შორიდან გამგარა,
რადგან მათ დამთმეს, მოუვასნო, თქვენ ჩემი ნურა გაგვარა!...

მშვიდობით, თვისნო, მოუვასნო, გამოგესალმეთ საღმობით,
მეგობარნო და შემცნენო, ცრემლი დავთსხით საღმობით,
თქვენ ნუ დაიხნთ გაურასა, გული შემქმნია სალა მით;
ვინ გაირჯების სიმხნითა, მან შეიდაროს სალა მით...

უველას რომ გარკეთ, თქვენც იცით, ვერ ვიყავ თქვენი მჭკრე-
კარგ-კაცობა და ნამუსი ვისაც გიქნიათ მეტია, [ტია,
იგი შემოგზღავს, ვინ მოსეს უძღვნა ნათლისა სვეტია;
გული მწვე ღონობს გაურასა და თვალნი განარეტია!

თქვენსას ვერ ვიტყვი მოუვასნო ძვირსა და ზრახვას ამ ენით,
რადგან მე დავრჩი შორ-გვარად, თქვენ ხელმოწიფესა ამ ენით;
თუ ჩემთვის კარგი ვინმემ სთქვათ—თქვენცა იუვენით ამ ენით,
ღმინსა ნახევდით ღვინოსა, თქვენ მიიღებდით ამ-ენით...

გაგიჩნდებისთ ქვეუანისა გაწეობა და გარიგება,
თქვენცა იცით ჩემის გარჯის ანგარიში არ იგება,
რაცა დამრჩა უშენონი, ჩემგან ახლა არ იგება;
თუ კაცი კაცს აღარა სჭერეტს მტრისგან იში არ იგება!..

რად სოფელს სამუდამოდ ჩემზედა იქ ავს ავსავით?
არ დააცხრო ცდომის კველმან, კიდევ ენა ასავსავით;
ჭირნი ჭირსა დამისართა, კვლავ დამიწყო ასავსავით,
დამიშრიტა ბრწყინვალეა და ნათელი ასავსავით!

დამემოწმე, თუ მართლა ვსთქვა, თქვენცა ბრძანეთ ეგ არია;
შინ რომ კაცი გამოარჩევს, არ მოხდების ეგ არია,
რადგან უგვლად არვინ გინდი, დაუტეო ეგ არია!..
ვარდი დაჰგნეს, ჩამოსცვიფდეს, რაც დაგრჩების ეგ არი ..

ერთს აღაგს რომ ერთი კაცი გამოვიდეს ჭირთა მხდელი,
რა გაგვათ, რომ მტერს შეაკლათ, ან ჰქოთ მისი სულთა მხდელი;
ინაპიროს, გარ გიაროს, ველთა იუოს ჩამომხდელი,
თავს ეხუროს მუზარადი, ძვირად იუოს ზირ-ამხდელი!.

უმტროთ კაცი არ იქნების, რომ არ ჰქვანდეს არა სითმე-
მემუქარეს სამ ფოლადათ მიზურა ჰხამს და არა სითმე,
ჟაბან კაცსა გულოვანი გახდის, ჰგვანდეს არა სითმე;
გულსა სევდით შეპერობილსა აწ დამიჭრის დანა სითმე!

არ მომიგონებთ, რას იტყვით, როს მუზარადი ელევდეს, რაზმი გასწორდეს დროშებით, ორგანივე ჯარი დელევდეს, ცემა და საუვიროთ ხმა იუოს, ცხენი კაცთ ფეხით ქელევდეს, მაშინ რას აჩნევთ გიორგის, თუ მისებრ მოგეშეულევდეს?!

ჩემს ჭირ-ნახულსა ქართლზედა მაგვირს ვერავინ ხედავს, რაც საქმე შევსძლე ქვეყნისთვის, ვსთქვი, თუ ვის გაუბედავსა? ქართველნი დავხსენ მოსპობას, მით მიზმენ ზედი-ზედ ავსა, რაკინდ რომ თავი ვაწამო, მაინც მეტყვიან ბედავსა!..

გული მქონდა მტერთ უშიში, გეგონა, თუ შედგა ისო, სამსაღასა, საწდეველსა ზირი ჩემი მით გაივსო:
გულმან ხელმან, სევდიანმან, აწ ლახვარი მით გაისო,
თქვენ უჩემოდ რასაც შესძლებთ, მეცა ვნახაყ მით გაისო!

ღვინი, მზა სიტყვის გაგონა, მქონდა მუდამად ჰერობა,
ამხანაგთ კარგ მეგობრობა, მიცემა და უშურობა;
კარგთ კაცთა წეობა, ალერსი, მდიდართა მე უშურობა,
ვეჭვ ზოგს თავადსაც მოსწადდეს ჩემებრივ აზნაურობა!...

რა ცისკრის ღოცვა გარდასწყდის, ვნახი მფრინველი ცხენია;
შევჯდი, ფრინველთ და ძაღლითა შევექტი ვირ სიცხენია;
მოვიდი, წირვა ვისმინი, ხან ღოცვით ცრემლითა მრცხენია,
ვსჯდი და ღვინისა ვემოუვსი, არ მქონდა სიმარცხენია!..

როს მოვიცალი მტერთაგან, მიევარდა ნადიშობანი,
ვის სამართალს ქვეშ დაფუჯდი, მჭირს უთვალ-ღებო ბჭობანი;
ადრე ვიცოდი შეტეობა კარგის კაცისა ცნობანი,
დაბალს კაცს ბევრი შევმატე, არ ვუეავ მეტად მცრობანი.

ვახც რომ კარგი შევარევა, კაცობის ჭკონდეს ხაღისა,
ხენ-აზრადი შევამევა; ძუელი ჭქმნის მან ახაღისა;
ღეს ერთი გამოფანანი, მოკვამში მერე ზვალ ის,
ცობის სწავლას ელტოდეს, ვით ოქრო დაყახაღისა.

ვახც სიჯახნე შევარევა, მახცა შევამეტე გულისა,
ემკიდრე მკვიდრზედ მოვიდის, ვინ იფენენ დაკარგულა;
იხარულისა ღღე გვქონდის, ვით წელის პირს აფეა რგულა,
მ ღღეებისა შემსწრება სვედით ვარ დადაგულა!

ჩემს სხელში იფის მუღამად: წირვა, ღმრევა და ცაღობა,
ჯღონოთ ღონე, იმედი, გლახაყთ მიცემა, წყაღობა;
ემის სმისხური სიმართლით, არავის სჭირდა ძაღობა,
აწღა ღამაგზო სსხმაღი სოფელმან, შექმნა აღობა!...

სტუმართა სუფრა წინ ედგის მის მის ღროს აუღებელი,
ვინ ღამეთხოვის, წავიდის, არ ღარნეს წაუღებელი,
მომღერალთ ღონანი, თამაშა იევის სულ დაუღებელი, —
აწ რასთვას კვკლები, ამინი მე ვარ კვალ-გაუღებელი!...

ქართლში ჟუფრისნი ვანც იფენეს, იაქმევდეს თაყაღობასა,
უკლა მოურად შეკეს, ბრძანებდეს ჩემს მკეობრობას, ცნობასა,
მეცა მოვსდევდი, მომსდევდეს, ვაქმოდით კარგსა მშობასა,
ბედსა კემღური ღა მერმე ვაჟ, ჩემის ღის შობასა!...

უკლამ იცათ, რომე ქართლი ჩემის ხელთ ღახსნიღაა,
თუარ შეიტეობთ ამას უკან, მტერი კიდევ ახსნიღაა,
ჩემის ხმელისას ნაშოფრასას გუღის-პირი წახსნიღაა;

ერთი სიტყვა მომაგონდა, — არ ვსთქვამ ამახს სკკებულად! —
სად რომ ხაქმე გაცვიჭირდის, ამხანაგთა ვიგოა მშველად;
მე იმათთან ვერ მავაწყვე, რომ მასმია კაცა ძველად,
ერთი კაცის შემუქარეს თავს სისხლის ვარ გარდამსხმელად.

ბაზალეთის ომისა შიგან მე მომეპურა ედომ ავით,
ამაუბნდა იგი თამამად, შემომძახა: მოდი შავით! —
მას გავუძე თავი შუა, ციხეებით არს დამნაშავით,
მის ცოლს უთხრას დედამთილმან: აწ მიბრძნდი, შედი შავით...

სხვაგან სწერა დამწერელმან ზვანთქართანა წასულა მისა,
სოხტაების ამოწვევტა, ხისხლთა დენა, უათლა ვისი,
ბევრი ბრძოლა, ციხის რთმევა, ნებად არა წართმევისი,
ან მოუვრების გამაზნა, შესწავლილი ზოგგან თვისი.

ზვანთქრასკან როგორ ცნობა, ანუ დიდად ჰატავცეა,
მტერთ გაუღენის დამადლება, წყალობა და ავლავ მიცემა,
მის დუშმანთა ამოწვევტა მისხის მახსად, არ ჰიცემა,
იტყოდა, თუ სად მოგვცდები, ღახვრისა მაქვს სად მიცემა?!

ვით გაუძლებ კაემანსა, გულთ, ღახვრით აბასმათა,
უოფა ჩემი ზრდილად იქცა, იგი შეიქმნა აბასმითა;
გახსრავს, ოდეს ნოსტეს იუავ, ცაცხვს ქვეშ იჭდა აბა სმათა,
უხვად გასცო საბოძაკო, წადლებენ აბასმითა!..

ვინ იცის, თუ სოფლისკან რა ღახვარა დამე შენა,
წიჯობდა, თუ სულისათვის გლახ ხმუოფა დამე შენა,
ვინ მიმადლის ქვეუნისთვის, თუ რა მტერი დამე შენა,
ვინ რომ ჩემთან არ შეება, ნურას მეტევი და მე შენა.

თუ რამდენი ჭირნი შევსძლო, სოფლის მასე ამეღვა რით,
სახლ-სამუოფი სავანენი ჩემნი იევენეს ამეღვარით;
ღხინში, გულო, მეფეთ ჭმონე და მსახურე, ამეთ გარით,
კიდეგ ხმალი მოიგონე, უშიშ გულ-სრულ ამეღვარით!...

ოდეს ღხინსა დავემოუესი, აწ ეს სევდა მას არევდა,
ბოროტი და ავი ენა წუალს ამღვრევს და მას არევდა,
ჭმუნვა მრჯის და სევდა მაწევს, მუშაკობს და მას არევდა,
რაც სოფელმან ეტლად მომცა, ჩემთვის კიდეგ მას არევდა.

უხრადოდ ჭირსა არ მიმცეს, მე ეტლსა, ამას ველია,
თვალთა ნაკადი მომმადლოს, ღაწვი მით ამა სველია,
მელაფნი რომ ცუდათ არ დაშვრეს, იერხს ჭქონდეს ამასვლელია,
მართალი ვიყო, ნუ დამსჯის, მუხლს ხედეს არ ამას ველია!..

ჩემთა სსჯელთა აღრიცხვა ენას ვით ძალ-უძის აგება,
ცუდად შერებიან მშენენი, ხელოვანთ ვის აქვს აგება,
მართო რას ვმდურობ სოფლისგან, ვეჭვ სხვანიც ვინმე აგება,
რამდენს კაცს მიხვდა, ვერ ფრიცხავ, ჩემის შუბისა აგება?!..

ვინც მიცნობთ, ბრძანეთ, თუ ვიუჟ ერთის კაცისა დარული,
ღხინი და შეება უდრუბლო მქონდა, მზის შუქი დარული,
გასვენება და სიაშე, სმა, ჭამა, ძილი და რული,
აწ ცრემლთა რათ მდის ნაკადი, ღვარნი არ გაწედა დარული.

ბრწუინვალებითა ნათელი, თვალთ, სევდითა დაგვესო,
სიტკობო გამწარდა სოფლისა, სამსალა სამსლად დაგვესო,
შენთვის სახმილი აღტეინდა, გულსა სამუდმოდ დაგვესო;
გულო, ვით გასძლეხ სევდასა, ან ჭირსა ნიადაგვესო?!..

თავსა ვეტუდი, სამუდმოდ ვის გვერდ ახლიხარ — მას ამა,
ერთი არ მომეც სოფელთა ჭირი, მეორე მასამე,
სევდა მიმატე წყენასა, აღარ მალხინე მასა მე,
ვერსით გაგისწარ, დამაბი, გარ შემომხვიე მისამე!...

ხანდისან მომცა სოფელმან საწუთრო, მიდგა დარადა,
ზოგჯერ მიმუხთლა სოფელმან, მიხვია იქით დარადა,
ზოგი მე მჯობელს, ზოგ-ზოგნი იტუოდეს, გექმნეთ დარადა
ბედსა ვეტუდი: სოფელმან ნეტარ შენ მოგცა და რადა?!..

ეტლმან მომცა ბედგრულობა, ნეტარ ეურსა ესმას ვისა,
ღხინი დამრჩეს განშორებით, აწ უეურებს ესმას ვისა? —
არა მქონდა დარიდება მე ლახურისა, ესმას ვისა,
რამინისებრ შეგებრადღე, ჭირნი ჩემნი ესმას ვისა?..

თუ გსმენოდესთ მე ლახვარი, თუ რამდენი დამეცა რა,
ბედი წაღმა დაგრეხილი, აწ უკუღმა დამეცარა.
ვაჰ, სოფელთა, უხანოთ, დრონი აღარ და მეც არა,
ჩემთვის იქმენ გამომცდელი, ვით ბელიერ დამეცარა!...

ამდენს ხანსა ვეღარ გავსძლებ რაც ხანი მაქვს განასული,
არ დაფზოგე ქართლისათვის ძმა, ძენი და გან ასული,
თავი დავსდევ საწამლებად, ხორცი საკვდად განა სული?
თუ უბრალოდ სისხლს დამიდვრით, ვიქმნა ზეცას განასული!..

თუ ამ სასჯლებს მოველოდი, მიმძიმს ჩემი დაბადება,
გლახ უბრალოდ განასული, სოფლისაგან ცეცხლთა დება,
რაები ვქმენ ქვეყნისათვის, საკვდად თავი გარდადება;
თავი არვის მოვაკვლიო, არცა ვქმნა ჯერ ხმლის დადება!..

მეფეთ წინა სამსახური მე მინდოდის ეოფლთვის დიდად,
ამხანაგთა ვსანთობდი, ვიუავ კრძალვით მომარიდად, [დად,
მიღმა წყენა არვის ვკადრი, თავს ვმადლობდი მეუდროდ, მშვი-
მე ეს მიუო ამ სოფელმან, თქვენცა გექმნეს ბარკის მზიდად.

ჩემნი ჭირნი სხვათა საქმეს, არ ვეჭვ ვისმეს გან არევდეს,
სად დავსთესე კარგ-კაცობა, ახლა ისიც გან-არევდეს,
ვიცი რომე სხვათა ძალი დღეს ჩემს მკლავსა განარევდეს,
გახსოვსთ, ოდეს ჩემნი ხმანა, თუ ჯარს როგორ განარევდეს?

წახდა ჩემა კარგ-კაცობა, დაისწავლა არვინ არა,
როგორ დავგმო ამასწინად მეფეთათვის ვინც მომკვდარა,
მოწმად მეყვანან ბევრნი სულნი, თავსა თუ რა გარდამხდარა,
წადმა ჰსხენან ჟამნი დღეთა, მზე ჯერ სრულად არ დამხდარა.

ვერსით მოვრჩები სიკვდილსა, დღეს მოვა ხვალე ისევ და
უმრალოდ უნდა გარდავხდე, ამით მაწუხებს ის სევდა,
თავო, ღალატით ვინ მოგკლავს, ცუდს კაცებს რისთვის ისევდა,
მან წამახდინა თავიდგან, აწ მომაგონდა ისევ და!..

სოფელს ჰსჭირს პირველ სიამე, საწუთროს ჰურობა, შვებანი,
რასაც ინებებ განებებს, იტყვი, თუ მიუო ნებანი,
მაგრა არა ჰქნეს მიუოლა, ვის ჰქონდა ჭკუა მცნებანი!
მაგვჭექვ სოფელს და სხელსა, კარგ კაცთა მქონდა ხლებანი...

ვხედავო კაცთა დაბადებულს, არვისა აქვს ერთი სახე,
მე სოფელმან ოთხით კუთხით დამაბა და მიდგა მახე,
არ გავიდა სამსახური, რა გინდ ბევრი ჭირი ვნახე,
ცუდად წახდა გარჯილობა, ბედი ამაღ გავიჩმახე!..

მეც შემეძლო ამხანაგთა მამუზღრობით მტერობანი,
მაგრამ დავსთმე, უველას უუფი მიცემა და ფერობანი,
ამისთვის ვქმენ ფერობანი, ახრებულთ შენობანი,
მაგრამ უველამ მოიჭირვა ჩემი გაცრა, ხელობანი.

ერთგულობა ეს მეგონა ჰატრონს ზედა სამსახური,
რომ ინდომო ამხანაგი, არა კქონდესთ კარკ კაცთ შური,
არ დაჰკარგო მეგობარი, არ ჰყო მეთვის მოსამდური,
ჩემი, იცით, უველას გახსოვსთ, რაც ოფლთა ვარ მონაწერი.

თუ გინდოდეს თავი შენი, შენც ინდომე ამხანაგი,
ცეცხლი მისთვის მოდებულა, აგრეც იუოს შენთვის დავი,
ამოსწოდო მისთვის ხმალი, არ თუ ქარქაშს ადრე ავი,
თუ გაიჭრა სამეოფთაკან, თავი მისთვის კარდავა...

რაც თვის-თვის სწადდეს, მოყვასისთვის, კელავე მას აჯობინე-
ცრემლთანა ცრემლი დადვაროს, მოხარულთანა ღვინობდეს, [იდეს,
სწეუროდეს, მანცა იწეუროს, თუ დათვრეს, ისიც ღვინობდეს,
ჭირთანა ჭირი იტვირთოს, სევდასთან მოიწეინებდეს!..

კაცმან კაცს გული მიანდოს ერთს ჰირად დასანდობელად,
მას მისთვის ცრემლი სდიოდეს უწვევებლად, დაუშრომელად,
მისთვის ხმაღს ხელი ანებოს მტერზედა დასაშრომელად,
თავი გასწიროს საკვდავად, სანთლურებ დასადნობელად ..

მე ქვეუნიასთვის რამდენჯერ ვქენ თავის განწირვანია,
მოწამედ მევანან მრავალნი, არა თუ შვიდი-რვანია,
არა მაქვს ჟამი სიტუვისა, საჩივრის ცუდი თქმანია,
მაგრამ მართლისა სიტუვისა თქმა, ჩემგანვე არს თქმანია.

ბატონს ჭეჴანდეს ერთგული უმა, სიამოვნით თაეს უდებდეს, მტერს ებრძოდეს ღავსებულისა, ცეცხლსა კიდევ აუნთებდეს, რაც უჯობდეს, იმას ბჭობდეს, მებრძოლეს მიღმა მიუგებდეს, სკურჭლესა წარმოცლილსა საღაროსა დაუდებდეს.

რაცა სწადდეს, ის აამოს, დაერიდოს საწეინარსა, ცისა, მმას და შეიღსა თვით ხედვიდეს, მისთვის ჭთობდეს ორსაჲ კა-
მეგრძოლს მიღმა მიეგებოს, იგ ხმარობდეს ფარსა, ხმაღსა, დაფანტულსა წინ უძღოდეს, უგროებდეს კარგსა ჯარსა.

პატრონის წეენა წეენად ჭსჩნდეს, ღხინისთვის გაიხარებდეს, სხელსა გამოაჩენდეს, უკადრისს საქმეს ჭთურედეს, .
საგვდავად თავი გარდასდვას, როდესცა რაზმი განრევდეს, რა გინდ სხვა რამ სთქვან საავო, მაშინც ჭებასა წარევდეს.

ცოტას მიცემა დიდად ჭსჩნდეს, მწვედ იუოს მადრიელადო, თუ. საწეენი რამ შეიტუოს, თუაღნი ჭქმნას ცრემლით სველადო, გასჭირდეს, ადრე ინაღვლოს, მსწრათუღ იქმნას მისაშველადო,— ასე მასმია პატრონის მე სამსახური ძველადო.

არ დაიშურო რაც გჭონდეს, შენ იუო მისი მიმრთმელი, ცოტაც გიბოძოს, ხარობდი, მით იუაჲ გამომრთმეველი, უსმართლოდ და ურიგოდ არვისი არ წამრთმეველი, საწეენის წეენის რიდება არ რა ჭქმნა უმართმეველი!...

პატრონ ემობა განა ჩვენგან, იცით, ზეცით დასახულა, სოლომონ და დავით ორნიჲ თუაღით უამად კვლავ ნახულა, როგორც უმას სამსახური უმა პატრონთგან შენახულა, უბრადოდ უმისა წახდენა პატრონზედაც მწვე ზრახულა!

ეს ეგელა მჭირდა, ისმენდით, მეფეთა ერთგულობანი,
დიდას შეემატდი, ვარგებდი, ვისიც რომ მჭონდა ემობანი,
ადრე მიემართა ბრძანებას, სადაც მიუვიან ხმობანი,
ან მეფე ცუდით გამიწერა, ან მე არა მაქვს ცნობანი.

სად წავიდე, სად დავლახო, აწ ქვეენისა კიდას კიდე,
დედა-წულნი, საუნჯენი წავიდე და რას ავკიდე, —
მეფის მტერსა მე რამდენჯერ გულ-მესისხლედ წავეკიდე.
გადა პრტუელსა ხმაღს ნუ აგდებ, თავო, ხელი კიდეუ ჰკიდე!.

რადგან წახდა კარჯილობა, რადღა მმართვეს თავის ტკენა,
რად ვიუბნა ძველი საქმე, ვით დავაშრო თქმადღა ენა,
ადარ მმართვეს საჩივარი, ანუ ცუდი ცრემლთა დენა,
ვით მიქნია ერთგულობით მტერთა სისხლის გარდაღენა!.

რომ წამიხდა სამსახური, ცრემლი თვალთა მისთვის მდინდა.
ან სოფელმან ჩემი კერძი შუქი რასთვის დააბინდა;
გახსოვსო, უწინ მტერნი თქვენნი ჩემ ხმაღს როგორ შეუშინდა,
გაურა მიჭირს, თვარემ დავრჩე მე რომ ვიყო სადა გინდა...

არა მშურდა სისიკვდილოდ მე გარდმედვა თქვენთვის თავი,
აწ სად იქმნა, ხელმწიფეო, დღეთა ჩემთა გასთავი,
რა გერგების, ეს არ ვიცი, მომიშალოთ რომ სთავი,
ეტლმან ჩემმან ეს მომგვარა, ბედკრულობა ასათ ავი.

ხომ მასმია, ასე თქმულა, ჰატრონისა კელავ სიამე,
რაც უბრძანოს, აღასრულოს, არ იკვნესოს, არც სთქვას ვამე;
მოახსენოს, ხელმწიფეო, შენთვის დღენი გავიწამე,
რაც მიბრძანო სამსახური დავაკვდე და წავეწამე!...

გვმართებს რომე მეფეთათვის სიმხნითა ვქნათ კვერთხის რგვა-
სად გვაბრძანოს, მივესივნეთ, სიგრძივ გზა ვფლოთ, ანუ განი, [ნი,
თავს საზღვარი ეს დაუდგა, ვერ-ვინ იუოს ჩემი მგვანი,
არ ავმადლდეთ თავმდაბლნი, სიტყვა არ ვსთქვათ შეუგვანი!..

რაც გვიბრძანოს თავს შევიდვით, ადრე გვმართებს დაჯერება,
მას ვმონებდეთ, არ გარდვიგდოთ პირიდაჲ მისი ქება,
წარუწუმედლად, უოფლის გზითა, გაფათავოთ პატრონთ ნება,
მეფის მტერს რომ მე დავმართე, ნეტამც თქვენგან ისე ება.

სოფლის ჩარხთ ბრუნვა, ეტლთ ქცევა, ხან და ხან მოვა, ხან არა
ხან ხელი ვარდით ავაფსი სოფელმან ზოგჯერ ხან ნარა,
დაუმუნდა, აღარ მომართა, ჩემსედ განაგრძო ხანა რა,
მტრებმან იშუბი მომიგეს გულისა მოსაფხანარა!..

ახლა მარევეს ეს სოფელი, უწინ მომცა მაში ნება,
მსლავრმან მტერმან ვერსად მიეო, იცით, გსმია მაშინება,
მეფის ქვეუნი უნებელნი ავლსნი, ზოგნი მაშან ება,
სტვრეტდეს თვალნი უდუხსტაროდ, კამკავებით მაშინება.

მიმძიმს ამხანაგთ მოშორება, გულისა მაქვს მუდამ ზრუნვანი,
შეტირება და ოხვრანი, მწუხარება და ურვანი;
სამკვიდროს გაცლა ძნელა, ვინც დადგეს შესაშურვანი,
თუ რამდენ რაგად მომიხდა სისხლისა ცრემლის წურვანი!..

ვინ რომ ფეხთ ქვეშ მეფახოდეს, აწ მე მათ მქნეს დაცე-
მაბეზღარნი მე მევეს ავად დატუქსული, დაცემული, [მული,
ზოგნი იყვნეს განაკვეთნი, ზოგნი ბევრის მიცემულნი, —
შენვე მიგაქვს, ეტლო ჩემო, რაც შენგნით მაქვს მოცემული!..

სად მეგანა დამკვიდრება, აწ სადით ვარ განაჰქერით,
მეფეს ტკბილად ვეღარ ვნახავ, თვარე ვრიდო განა ჰქერით, —
ვის მომწევენ, შეიქმნების დაკვეთილ და განაჰქერით.
ბედო კრულო, უკუდმართო, თავი ჩემი განაჰქერით!...

ზოგს კაცს რომე გაუჭირდეს, უსუსურად დაღონდების,
ვინც რას იტყუის — არა სჯერა, კარკსა რჩევას გარდახდების;
ვარემ კაცი ცოცხალ იუოს, ადვილ მტრისგან ნუ წახდების,
ბედი, სვე და გამარჯვება იქმნას კაცსეღ რაც მორჩების.

გაჭირვების დროს კაცს უნდა შერჩეს ჰკუა და გონება,
ვისაც რომ ახლდეს უტყუვრად სიამე, ტკბილი მონება,
რომ მოშლით იუოს — ცუდია, რას არკებს მწვე დაღონება?
აღარ დაზოგოს მის დროსა საღარო, ანუ ჭონება!

კაცი გაბედავს საქმესა, თუ კარკს კაცთან აქვს ზრდილობა,
მეც მჭონდა დარბაზ წინ დგომა და ამხანაგთა წილობა,
მე არა მჭირდა ტუეილი, არც ცუდი სიტყვის ცილობა;
აწლა სოფელმან ნაკადი და მომცა ცრემლთა მილობა...

ზოგჯერ მეც მითქვამს თავისა, თუ რისთვის დაგიბადეო,
ანუ მტერები გარშემო ვიხვიე, რად ვიბადეო,
მაშ სახე ცუდათ გაქრების, მაქვს რამე, ან ვიბადეო,
გულ-მკრთალნი მტერნი, ჯახანნი, რისთვის აიბადეო?!..

ვეელამ გასინჯეთ, შეიტუობთ, თქვენ ჩემი სამართლობანი,
როგორ ვჭქმენ თავის დადება, მეფის ტახტისა მკობანი,
აწ ვისდა ვუთხრა ლიქნითა, ფერობით სიტყვის ღმობანი,
ზოგი შევეფრთხინათ სოფელსა, ზოგთა დავსწყვიეთ შობა [..

რომე კაცმა ბევრი რამ სთქვას ხოტბა, ბევრი სიტყვის თხრობა, თვის ტომს თავსა მოაძაგებს, მას მიხვდების ცუდი შრობა, არ იცის კარგად, არცინ სთქვას კარგის კაცისა რჯილობა, გოდოლსა შიგან დაფარულს, დაგუღვას სჯობს ცახსნილობა!..

ვსთქვა, არა ვსთქვა ერთი საქმე, ორსაჲ ვდონობ დიდად, ძნელად, ზატრონის ხამს გამარჯვებს, ზარკელჲე ვსთქვა სატყუა ქველად, ბევრი კაცი მოვიხმარე, მხრედ იმედად, ჩემად მშველად, მაგრამ მეფე დამიმარცხდა, მით შევაქენ ცრემლით სველად.

ლაშქრად მომეყვნენ იმერელნი, მომეხმარნენ ზოგნი სამცხით, ზოგი ქართლისც გვერთ ვიახელ, კაის ჯარათ აღსარიცხათ, მაგრამ ეტლმან არ გვაბედა, მით ვიქენით იმ დღეს მარცხით, გამარჯვება მეფეს მიხვდა, ზოგნი ჩვენც ვჰქმნით მიწანარცხით

შეწეულთა ლაშქართ მათევს, ვერ უჭერდი აზად თავსა, სტუმართა და თვით მოსულთა რას ვეტუოდო ამათ ავსა, დგომასა და გაძლებასა მე ვკადრებდა თუ შეთავსა, ზოგმა მეც მწვე დამიმარცხა, მათი სახლი ამათავსა,

ეგრე მითხრეს; ან შეგვაბა, ან გაგვიშვი ჩვენსა შინა, მე მათ დაბლა მოჲულოდი, მას ვზრახვადი გუფსა შინა. ვკადრე, ომსა გაკადრვინებ, თქვენთან არც მე შემეშინა, შუბა გატედა ედიშისა, *) იცით ხმალი ვით ეშინა!.

ბაზალეთოს ომი მოხდა, მეფეს მიხვდა გამარჯვება, იმათ დიდა ცახარება, ჩვენ ჭმუნვა და დიდი ვება; ბატონი-შვილს გვერდთ ვიახელ, ერისთვისც მქონდა ხლება.. უღონობას ღონეჲ სჯობს, ცდა საქმისა, ბევრ შეძლბა!..

*) ედიშა იყო ვაჩნაძე, რომლის მამულზედ მკვიდრობენ აფხაზის შვილნი და ონანაშვილი კახეთში.

დავით რექტორი

რაც მოხდა სრულ ვიცოდი, არ მინდოდა ესე ომა,
ემა არ უნდა ბატონისა ბრძოლასა და შებმის მდომა,
თავს მოღალავს, ან მოკვდების, ცუდად არას მკლავის მშრომი,
ქვეითა ხომ მუხლს დაღალავს, ვერც იქმნების ცხენსა მკლამა!..

სამცხეს წაველ, წამოვიდნენ ესე კარგნი დიდებულნი,
ევქლასა კარგათ მავერ, რაცა მქონდა მუნ დებულნი,
საქონელნი. ბარგნი ჩემნი, არ დაუყარენ კიდებულნი,
კახარდა მამუხლართა, ვაინც მევეს გარდაკიდებულნი!..

ცოლ-შვილი სამცხეს დავატდე, მოუვრება მაიბარებდეს.
ბატონაშვილსა მე ვახლდი, იესე ჩემა მარევედეს,
ხვანთქრას კარზედა წავედიო, გზა ჩვენივას, ღარი დარევედეს,
უახს მუკობრე ჯალაღი ჩვენს ვერას მოაზარევედეს...

ადრე ვაცნობეთ ვეზირსა ხელმწიფის ტახტიან რებანი,
ეფენი-ბაში ებოძა, მით ექო ჩვენი მცნებანი,
კვითხრა ხელმწიფემ: იცოდეთ, თქვენ ციულთ კეჯანებანი;
მე ვუთხარ, მას ხმაღს მოგენდეგ, მით ვქმენ შორსი გზით რებანი!..

ჩვენ მოგვიყვანეს, ებძანათ, მოფანეთ კარგა სახლები,
ასრე გვსმენია, ეკენი არიან კარგი სახლება;
ჩვენთან მოვიდნენ ფაშები, აქვსთ ფართო ტყევის სახლები,
ძველით ვერავის ვნახევდით, ტანთ ეცვათ უველას სახლები.

უღუფა მრავლათ გვაბოძეს, საუხვე ქქონდა ზღვეებისა,
უწინაცან ხლმათა და ძალათ მას არა რა ეზღვებისა;
არვის არა უძსთ ძალითა გარდასვლა ამის მზღვრებისა,
მას წინ არ ძალ-უძს მთქმელებსა, ამხანაგთ დაბეზლებისა.

მეორეს დღესა მაგვასხეს, შეგვავლეს კარნი სრისანა,
გავკვირდი მორთულობასა, ნეტარ ქმნილია რისანა,
ხელმწიფეს მუხლსა ვაკოცე, სიტყვა მიბრძანა თქმისანი, —
ვაადრე: თქვენს ხმაღსა მოვენდე, ვერა ვქენ სხვისა უმობანი!

მიბრძანა: ჩემი წყალობა შენზედა უშურველია,
სამცხეს რაც ციხე აიღე მთქმია, არც ხანიძეულია,
რაცა ცწადს, იმას დაგმართებ, მე მით ვარ შენი მშველია,
მოგცე ციხე და ქალაქი, ქვეყანა აზრუველია!...

რაც ხანი დავეყვ, მომაჰურა ჰატივი დიდ-საფურია,
ცხენსა შებძანდის, გვიბძანის, შევსხდით ჩვენც ვნახით ერია;
მიბრძანა, ნუ შეგწუენდება, აქ არვინ არ გუაფს მტერია, [რია! ..
ვაადრე, რომ გიჭვრეტო, ის გვაღხენს, ვართ თქვენი ფეხთა მტვე-

ენგიზარ აღას უბრძანა, აჩვენე თოფ-ხანანია. —
წაცვიძლა, ეკელა დაგვაფლო, რა უცხო, რა ხანანია!
გვიითხრა, ხელმწიფე გაგვიშვებს, მოფა ის რა ხანანია,
აწ ვისდა ასლავს, რა ვნახეთ, ბეგლარ-ბეგ რა ხანანია?!..

თიქმაშტა, აი — სოფიო, გვიჩვენა ზღვისა ზღუდები,
ზღვის ჰირს აღაბი არსით სჩნდა ზარბაზნებისგან უდები,
მათ კაცთ უაუხი ეხურათ, ბერძენთა ჩვენებრ ქუდები,
მისსა მებრძოლსა შაშითა როგორ არ ჰქონდეს შიშები?!

ბევრა რამ უცხო გვიჩვენეს, ღომ-ვეფხვთ სადგურიაო,
გასინჯეთ, ვისცა გენახოსო, სად ისი, სად გურიაო,
სულ მარმარილო ნაშენი, არსად ჩნდის აგურიაო,
ზოგს კარგს სახლებსა მივადგით, გვეტოვადეს გაურიაო...

პატრიარქთან მივედით, ვისმენდით წარვა-ლოცვას,
ერა მოვადის ურიცხვი, ალაც უოფდიან მოცვას,
იქ ღირსნი კაცნი დაგვხვდიან, იქმოდეს ცრემლთა ხოცასა. [სა .
მიტრო პოლიტნი გვერდს უდგენენ, ხან უფრო, ხან ვსთქვამ ოცა-

ხანი დავეუვით ზამთრისა, ზაფხულა იქცა ჟამებად,
ხელმწიფემ ბრძანა: თქვენ თავი არა გშურსთ ჩემთავის წამებად,
ერთი ქვეუანა სოხასტა მაქვს, არ არიან ამებად;
მაზედ კაკისევ შარბადი, თქვენ შეუქენით შესამებად.

კარგათ უნდა მოაკვაროთ, ნურც ადვილ კჩანთ მათი ბრძოლა
ქვეუანა აქვსთ. მწვე მაგარი და მეომართ კარგთა უოლა,
მწვე ფრთხილობენ ღამე თევით, სულ არა აქვსთ ღამე წოლა,
გუშატები იძახიან, როგორც მწუხრს და ცისკარს მოლა.

თემს თქვენ მოგცემთ ოჯახებით, კარეშემოც თქვენი იუოს,
მათი განძი, საქონელი არა მშურსრა ვინც კაიუოს,
ჩემი უმა რომ გამიმავრდეს ნეტა რა ვქნა, ეს რა იუოს,
აწ გიორგიმ ძველ საქნევსა კიდევ ხმაღს ხელა მიჰყოს!.

სხვატ გვიბოძა მამულები, სარჩო. კარგი სანჯახები,
საქონელი აურაცხი, ხმაღ-ლახტ-ათთი, ნაჯახები,
მაგრამ ვისატ მიგვისია, იგ არიან ანჯახები,
მტრისა ადვილ წინ მიმგები, შემსკერი და დამჯახები.

წამოვედით, ფაფუჩები ჩვენთან მოგვდექს მთად და ბარად,
სადაც მოგცეს მამულები ჩვენდა საუმოდ, მოსაბარად,
რადგან კაცი თან გვიანლა, შენ რას კაქნევ მწიგნობარად,
ვის სამზღვარზე ბრძოლა შევქენ, გამისინჯეთ თქვენ აბა რად?!..

მოკედით სოხტას, გვითხრობდენ, თუ კომლი შეიდა-დასია,
სახლა ასეთი არ არის, არ ჰქონდეს სურა, თასია;
მათ უარაუდო გარს უფლის სიმუდემთ კაცი ასია;
ზოცთ მათხრეს, რომ ღაფახოცნეთ, რა გჰმოვით თავის ფასია?!

ვსთქვი, ჯეჟით საქმე მოკვარდეს, სარდლობა ამას ჰქვანო,
დავსდკეთ აქ, უური მიუგდოთ რაღა ამათა თქვანო,
ფროხალობას კარდაიცდებენ უფრო და უფრო გვიანო,
თვარემ თუ ახლა შეუტევთ მუბრძოლნა დაცვიანო!..

ბოლოს დავსდკით, დავიწვეთ ჩვენ მათმიგატრობანია,
ზოცნი მეომრათ ვინეშეთ, ზოცთ ძმობილ ვითა ძმანია,
დაწენარდეს, იარებოდეს მათშა სულ ჩვენა უმანია,
მახდომის აზრი კარდაცდეს, არ დავიფარეთ ხმანია...

ხესა ფურცელი კასცვიფდა, მთაზედ თოვლმან ჰქმნა დებანა,
ხელმწიფეს წიენი ებოძა, მაქვს შენგან იმედებანი,
ნულარა ჰყოვნა, მიუხე, ჰქმენ თავის კარდადებანა,
ჯავრს ნუ შემარჩენ მაკათსა, ცეცხლურებ უნაკ დებანი!..

იკა კაცი კავისტუმრე, მე ესენი დავამაშე,
ხირველეს ღამეს შევეკაზმე, მშვილდს აფუბი, თოფი გმაშე,
დავითს სიტუვა გაუთავე. კუღსა ჩემსა ვაშა ვაშე,
მე დავიჯარ, დავიმონე, აქ აღარვინ გავაფაშე.

შეუხედით დანდობილთა, ორენით გზანი შეუყარით,
კარდუხედით სიმაკრესა, კალაგნისა ციხის კარით,
მხრით თქმოს ხმალი ვყარათ, ვინ ფერს დაცვამათ შემოგყარით,
ვიდრემდისინ არ გავსწვიტეთ, კანძს არვინ გეაფთ მინაკარით!

შეცდამით, იქ ვაზამთრეთ, საქონლითა ავავსენით,
ხელმწიფესა მოგახსენეთ წიგნითა და კაას ენათ:
სიტყვა თქვენა გავათავეთ, რაც გვიბრძანეთ — ისა ვქმენით,
განდგომილნი ამოვსწევით, ჩვენ შევქმენათ სახელთა ღენათ.

ოცს ურემზედა დაგწვე იქ თოფი ნაშოვარა,
ხელმწიფეს წინა გავგზავნე, ამითი მკერი მკვდარია,
ქვეყანა გავუტიალე, აღარ აქვს მოსაფარა,
დავხოცე, ზოგი დავფანტე, გელარ შეგროვდა ჭარა...

წყალობას წიგნი ებოძა მწვე დიდათ გახარებისა,
არ ცაცკეთო დიდებით — ჩემგან ეც არ იქნებისა!
ხალათი კარგი ებოძა, ტუბილ-სიტყვა ენა ქებისა;
ჩვენნი მტერნი და ორგულნი უგელანამც აგრე კვდებისა!

შენ უოფილხარ მამაცურად, მოგხდომია გამარჯვება,
ეგრე იქმულა, ზეცასა ჭრბის შეფუყათვის ფიცა კვდება;
რასაც კაცი ჰატრონხედ იქმს სადაც წავა წინ — დახვდება,
კარგსა კარგა არ ასცდების, ავსა ავად კარდახდება!...

დავისადგურეთ იმ ზამთარს, ჩვენ ღვინა გვექონდის ამონა,
ვლხანობლით გამარჯვებულნი, რომ ცეკუშრა აღაბ შამონი;
მებრძოლო გაუსლა შარბათი სასმელათი მწარე შხამონი,
შეიტევს ჩვენთა მებრძოლით, არა ვართ უთამამონი!...

თქვენცა იცით, სამუდამოთ არ მიწოდლა იქა უოფა,
მამულა და სამოფელა რა კაცს შუა ცანეოფა
კაცის გულა ვერ გაძლება, ბეგრა ვას აქვს — არ ეოფა,
ცოტას ქონვა მწვე მერჩივნა, რაც რომ მქონდა უწინ უოფა!...

თუ კაცი დასჯერდებოდას იც მისსა სამეოფინარსა,
მას უმადლებდეს რაც მისცეს, ჰირველ ჭეუენა ვინ არსა,
იგია მიმცემ-წამრთმევი, სხვა იმას გარეთ ვინ არსსა,
ვინ ცხოველად ჭეოფს მოკვდავსა, ანუ ვინ შეიქმს მძინარსა!.

რანი მომხდეს, ვინ იცის სოფლისა სიტოურებია,
რამდენჯერ გახდის დალებით ჟაჭვისკან ბეჭი, მხრებია;
ხან მარტო დაკრჩი სადა კინდ, ხან მუვანდეს მე მომხრებია,
სამეოფინარი გამხდეს გერანად ნაოხრებია.

რაცა გარდამხდეს სოფლისკან ეველას გერ ვიტევი მას სულა,
მას ემონებ, ვაჭებ, ვადიდებ ვინ რომე მიწა მასულა,
სრულ განსაცდელმან შემიშურა, მახე მახვია მასულა
მიწადკან ცხოველად შემზილა და ისრევ იმან მასულა!...

შერთა მოხდა, ცთომისთვის სამოთხეს შევა გველია,
ჰირველმან მამამ უსმინა ჩეენ შეება ამაღ გველია,
მან ძეკელმან მტერმან მიუოხრა, არ მიტე მე ეც გველია,
ცეცხლი ანთო სასჯელად ხორცისა დამდაგველია.

ამაჲ შერმინ გამოხდა სამოთხილამ მამა ჩეენი,
სასჯლად მოკვცა ეს სოფელი ხარკის მსკავსად მამაჩეენი,
კაცთა ბოლოს არ გამოთავი, დასაცმობ და შესაჩეენი,
მსწრაულ წაკუართვა იეროვნება და ნათელი თვალთა მჩეენი.

ეს სიტუეები რად მოფიდე, გასინჯეთ და ეურად-იდეო,
კარგნო კაცნო, სახნდაზოდ ჩემა საქმე კარდაიდეო,
ჩემკან ქმნილნი რაცა ქსჯობდეს ზოგნი დევეთ, ხან აიდეო,
აგი ზორად განუტევეთ, კარგი თქვენკერ წაშოიდეო!...

აწ ციაშბო ჩემზედ შურით, თუ რა მოხდა კულის ზრახვა:
რაც სახელა მე სადმე ვქენ, შემქმნეს კენესა, ზოგთა ახვა,
ზოგთა კარგათ შეიწუნარეს, ზოგთა შემქმნეს ჩმახვით ზრახვა,
ვსოქვი: დავჭკარკენ სამკვიდრონი, აღარ მოხვდა თვისთა ნახვა! .

ვეზირ-აზამი ხელმწიფის თავს დაიწერდა სიძობით,
სულტან-მურადის და ედგა არ მეუფისობა სიძობით,
ქალთან ქებინის დალოცვით არ თუ მრუშობა, მსიძობით,
ვეზირის ცოლმან მოსწერა, მეფეოვან თქვენ გაიძობით.

ცოლს მოეწერა ვეზირთან: სად არის შენი სახელი,
აქ მოურავის ქება არს, თქვენა არიან მზრახველი,
ხელმწიფე ჭბრძანებს, ემა არ მუავს უკეთეს ან მის მსახველი, —
მაგას რამ საქმე უკვარე, თუ თუაღნი გახდეს მსახველი.

ას იეზაბელ შეიქმნა ნაბოთეს ბაღის წამლები,
ას იროდიას ემსგავსა, სისხლით ნათლის მცემლის დამლები,
ეგდუქსიასა ტახტს იჯდა ჭეროდეს კარის გაშლები,
სჯულისა შემარევეელი, მრავლის ცოდვისა წამლები.

ვეზირმან სოქვა: სხვათ აქებდენ, მე სახელი განმიქარდეს,
ჩემი საქმე არ გამოსჩნდეს, სხვის სახელზედ მეფე ხარდეს,
სიკვდილი და ხელმის გაბედვა მისი მეცა და მზარდეს,
თუ ეს ბედი წაღმა მესხნეს, ვსოქვი, მიწათა რათ გამზარდეს? ...

კაცი ვნახე, რომ მოვიდა ჩემთან წიგნით ვეზირისა.
ერძანა, თუ შეგვევარე, აქ ჭკერი კარგი ქრისა,
ტკბილათ ვნახოთ ერთმანეთი, სიტყვა არ ვსოქვათ მუქარისა,
ხმობა, შეურა, ალერსობა ვერ შევიტყე იუო რისა?

16 შევსთვალე, უხელმწიფოდ ვერა გნახე, არ იქმნების,
მწიფე თუ წაცხის მიბოძებს ძაღლი, თუ ან იქმ ნების,
ან გვერდსა გიანჭლები, მტკვერი ფეხქვეშ გაიქნების,
წაფეზედ ღამნაშაგე ასო ასოდ აიქნების!..

ა არ ვნახე, მწვედ ეწეინა, გულში იქმნა ნაღვლიანად,
ოსტუქსა მოცუქულა პირ-ქუშად და ჭაყრიანად,
ს ხმას მონებს საკეისრო, სიგძე სად აქვს განიანად,
არ მნახა მოურავმან, ესე იუოს, სთქვა ჯერ ხანად.

ხელმწიფესთან ნათვრად კაცი მან გაგზავნა მუტად ჩქარად,
ღს მასწერა, შენ მაცნობე აწ ამბები დასაფარად;
მოსწერა, ეს ხელმწიფე შენზედ არის გულში მწარად,
ურავას გამარჯვება მწვე იამა გასხანად!

მოსწერა, თუ ორისკან ერთას წიგნის იუავ მქნელა,
ურავის ხმლით სიკვდალი გვესმის, არის დიდად ძნელა,
შეაყვდა, თავი დადე, შენს ღაშქართა იუავ მსრველი,
მოკალ და მოერე, მისივ სისხლით იუავ მსვრელი.

შენს ხელთ იუოს მისი ბაღდადი, ალაბ, შაბი ბასრამდისა,
ოღლანსა რაგ უბრძანო, ენგინარიც იქ მიდისა,
ღოს მუოფთი შენ კიძრწიან, ანუ შადი სადა დისა,
ნს ხელთ არის ვეზირობა და ქმარი ხარ მუფთას დისა!

ვეზირმან სთქვა: მოურავთან მე არა მაქვს მტერობანი,
კრამ რა ვქნა, ხელმწიფეს დის შიარტებს სიტუვას ჭერობანი,
რცა ბრძანოს — მეც ისა ვქნა, მას დაუწერო ფერობანი,
კრამ მაკუთხის ბორღვ კორათა, შენ ქქმინო ძკერობანი...

კიდევ წიგნი გაუგზავნა, შეაკრეს მისცა, მაღე ვლიდე.
მაეწერა, ხელმწიფისას წეალობას ვერ დავსთვლიდე,
მაგრამ ძნელს საქმეს მაკეთ, თავი ამად გავაფლადე,
რა ღონე მაქვს, ამა სოფლით ან ის გავა, ან გავვლიდე!..

ეს გასინჯე, უური უნერ, იგავ კარგა მომსმენელი,
მტერნა მეუზანს ხელმწიფესთან, იქმნებაან დამსმენელი,
ხმა გამოვა მოურავის საკვდილის გამსმენელი,
რა ხელმწიფე გავიწერო, რაღა ვუთხრა მე მას ნელი?!..

ხელმწიფეს დიდათა სზანს, მისთვის არას დიდად კარგი,
ხაზანდარ სიძეთა ჭეპს, ხელმწიფისა დიდად მარგი,
რომ შევაკვდე, ანუ მოკვლა, ვის მავართვა მასა ბარგი?—
ბრძანეთ რომე ჩამოკეხნა მშვიდობას ნორმა დარგი...

მან მოსწერა: სიჭაბბითა ვერ აზარებ მორევენსა,
მაგიო უფრო ჩაგარდები სიღრმის უფსკრულს, მორევენსა,
ერადეო ქვეუნიისსა აშლასა და მორევენსა,
მე გვერდს აღარ მოგეწერვა, მაღ-მაღ გეტევი მორევენსა.

ხელმწიფის ღობით თამაშობს, თვარ ვითარ სტუქსობს ქმარა,
როლმა ქმარს: — მოკვდი, — ეს უთხრას, აგ მაწას დასნთქმარა,
ვეჭობ რომ სძულდეს ვეზირა, თვარე ვსთქვამ რა სიქმარა.
ამ რჩევა ვეზირობისთვის სიკვდავა ასიქმარა!..

როლმან კვლავ კიდევ მოსწერა სიტუვა ცხარი და შწარა,
ერთის ქართველის კაცის სხელი დიდათ არია,
შენი ჭხსენება დიდუმი, თქვეს ცოცხლივ, ანუ შვედარა,
შწავ გაუჭირდა ვეზირა, სიქმე აქვს შესზარა! .

გზინის გულს დამკვიდრდა წვეკათა ღაღატობანი,
თუ მათი საქმე სადმე სჯობს, არა აქვს კაცთა ნდობანი;
ერთს კაცს არავის შეუძლო საქმენა ჩემოდნობანი,
მე უფრო მტრეთა მრავალჯერ დავიკა და ჩამოდნობანი!..

რა მოვა კაცზედ განკუთვნილ, ერეა არ ბრუნავს ბედადო,
შუქურ ვარსკვლავი დახვდების ზიკდაპარ შემომხედადო,
ჩარხების ფრთენა დასცვივის, ზე მუთუმი იუფს ქვედადო,
დღე მოწურვის სხვასაცან, განდებან უიმედადო! ..

ამა სოფელში მამოძრავს აღმოსვლ დასუფრთამდო,
ბაბილუნი და სამხრეთს მამოძრავს მუც ხმელას მკვეთამდო,
ჩრდადოთ ღვთა და რეთსა, კიდით სულ ჩერქეზეთამდო,
ღვინიცი მომცა და წუხილიც, ურავა და სუფლა კვინსამდო!..

კაცსა გასცდას და აღონებს სოფელის ნაუთთა წესა,
ხან იშვებს, იტუვის, რა გაშავს, ხან სტარს ცრემლთა მთესა.
ხან ეს ჰგონა, უკვლავ ვარ, ხან ხნეულ არს და მკვინსა,
სულსა ჰხამს რამე უღვაწოთ, უკვლას ეს უკეთესა!...

რაც მე გადამხდა სოფელისგან წერათ ვინ გაათავებსა,
ანაზღათ კაცთა გვამხუთლებს, მოშლას კარგ ტანს და თავებსა,
არ შეკვიბრებებს სიკვდალა ძაწეულს შეიქმნს შავებსა,
არ მოგვცემს დროსა ჟამამდა, არცა გვთხოვს დასაზავებსა..

ბევრი მისჯა, სად მომავლო, მომიშვანა სადამდისა,
სად შმართებდა მე ტირილი, აწლა ცრემლი სადა მდისა,
ცინებდა კვამლა შემომხვია აწ უფრეთ სად ამდისა,
სუფემა და საძემ მკარცა, მდურავა მქონდეს სადამდისა?!.

უნდაცხს ბრძოლა და ბედდაცხს მე ვინ მიწურავ მასწის,
სტამბოლს ხანისა დაეოფა, ხახვა, გასანჯავ მასწის;
არაბისტანის ჭაბუკნა მახამან ჩემთან მასწის,
აწლა სეჟდისა ღახუარა გულსა მაწელულებს, მასწის!...

გავათავე ჩემა სიტუვა, წავალ თქვენთან სულაბითა,
ვისაც გესმის ჩემა გავლა, ცრემლი ჭქენათ სულაბითა;
გუანასენელს ანდუქსი მოგცემ, ხაქმე იმას აღაბითა,
აწ საფლავად თან მომეკეთ, მომავარეთ ხელა მათა!...

ხათესავ მოდგამ, კვარტომა მისთან ეს ვაწე წერებად,
ამად მომურნე მრჯალა ზიკველავ მე მუავს მტერებად,
რომ უქმა სატუვა მომხადოს, არ იუფს ჩემზედ ფერებად,
ვინ არს ცოდვილთა შემწენარე, ვკედროვარ მექმნას ტერებად.

ქართლის ცხოვრება სხვათა ხელებს, მე ამის ვიქმენ ბრალეჟად,
რომ დამეკარგა ამბავი, ქმნად-იუო შესაბრალეჟად,
წვარო ტუბადა და ამონა ქმნად იუო გასამბრალეჟად,
გადე გერმეთქვას გაწეობათ, მაშინც ნურვინ ხარო მწერალეჟად!...

სიკვდალა ამად არ ვსწერე, არ ვახლობანე ხოცნა,
ვის კესმასთ მასა ღავაკავა აქმნებთ ცრემლთა მხოცნა
ნაქმასს მასსა გასინჯავთ, სთქვათ, ცხადა, თუ ოცნა,
რად ექმნა—ვეტ ძლავ ღავსწერე, ათის თუვად ვსთქვი ოცნა.

თქვენ გევედრებთ, ვანცა ხარო სატუვისა გამსინჯავა,
სატუვა ებედ ზრახვა არა ხამს, რა გინდ რომ მეთქვას ავა,
სოფლის ზღაპრის წერასთვის შევიქმენ ღმნაშავა,
მას ღარჩა ჭკუას საუნჯე ვინც ცრემლით ავსო ნავა!...

უჩმი სიტუვაცუდსა ჭქვიან, მეც ვარ მუდმად უქმის მქმელი,
კაცი რომე უქმს ამბობდეს ვით მორჩეობის დაუნთქმელი
ჭკვა მათ ჭპოვეს საღმრთოსწიგნის ვინცა იუვენეს გარდამთქმელი,
მე შევიქენ ენა უბედი, სოფლის წიგნის სამ წამთქმელი.!

ასეთი სიტუვაცა არა ჭხამს თუ ბერი წესზედ ბერეგდეს,
ჯაბუკნი მხეცთა ერთოდეს მხეცე კასრულებით ბერეგდეს,
სინანულისა სვიფონსა საკუთრად მისთვის ბერეგდეს.
იწვრთიდეს უურს ვინ უპურობდეს, არა თუ გუელსა ბერეგდეს!

მე სოფლისა საქმეს მივუეევ, მე ვინა და ამის წერა,
ის მიჯობდა მოციქულთა რაც თქვეს—ევგელა დამეჯერა,
სულის ღვწით და სინანულით ანგელისნი შემეჯერა,
თავო ჩემო, შენთვის რა ჭქენ, ანუ კარგად გასინჯე რა?!...

ეს არის ღექსად ნათქვამი მნატრე ვინ თქვენის სლუბისა,
ზოგი რამ საღმრთოც დავსწერე, სიტუვაც ვსთქვი წმიდათ ქებ-
საღმრთოს ქებისა მთარგმნელი სული ჭრჯის—ადარ ებისა, [ისა,
მე ამის წერით მეშინის, ვაჰ, თუ ხმა მესმას ვებისა?!...

